

DELFFIA BATAVORUM

historisch jaarboek

voor Delft

1998

Delfia Batavorum

Achtste Jaarboek 1998

Historische Vereniging Delfia Batavorum
Delft 1999

De redactiecommissie van de Historische Vereniging Delfia Batavorum
draagt dit jaarboek op aan

de heer B.K.P. Griffioen en mw. M.C.M. Griffioen

wegens hun initiatief tot het stichten van een medisch-farmaceutisch
museum te Delft en hun grote betrokkenheid bij het instandhouden daarvan.

De vorige jaarboeken zijn opgedragen aan:

H.W. van Leeuwen (1991)

Ir. H.H. Vos† en mw. W.M. Vos-de Koning (1992)

Drs. A.J.H. Rozemond (1993)

A.C. Kleyweg (1994)

J. Grakist (1995)

Mr. H.V. van Walsum (1996)

Ir. W.F. Weve (1997)

ISSN 0927-409X

Dit jaarboek is een uitgave van de Historische Vereniging Delfia Batavorum,
secr. Pater Doumenstraat 9, 2286 PP Rijswijk

Redactie:

H.L. Houtzager, voorzitter

P.C.J. van der Krogt

H.W. van Leeuwen

M. van Noort, secretaris (Wilhelminalaan 214, 2625 KK Delft)

M.A. Verschuyf

Druk- en bindwerk: Drukkerij Vis Offset, Alphen aan den Rijn

Inhoud

Ten geleide	4
Jaarverslag over 1998	5
<i>A.J.H. Rozemond</i> Kroniek over 1998	13
<i>M.C. Plomp</i> Het portret van de familie Van der Dussen	29
<i>H.W. van Leeuwen</i> Van Lodensteyn, Erasmus, <i>De Liefde</i> en Japan	37
<i>H.L. Houtzager</i> Jacob van Breda, een veelzijdig natuurvorser	57
<i>P.C.J. van der Krogt</i> Anderhalve eeuw Broeders van Dongen in Delft	71
<i>H.W. van Leeuwen</i> De schilder Louis Elsevier en het Elsevierpoortje	103
Delfiana	111
<i>H. Verhagen</i> Archeologische hoogtepunten van 1998	121
<i>P.C.J. van der Krogt</i> Nieuwe straatnamen 1998	131
<i>J.A. Meter</i> Publicaties over Delft of door Delftenaren 1998	139
Het gemeentebestuur van Delft, 1-1-1999	157
De Delftse bevolking	158
Over de auteurs	163
Naamregister	166

Ten geleide

Ook voor dit jaarboek van de Historische Vereniging Delfia Batavorum heeft de redactie weer een keuze moeten maken uit de kopij die haar in het afgelopen kalenderjaar is aangeboden.

Het mederedactielid H.W. van Leeuwen geeft in deze bundel een levensbericht van Jan Joosten van Lodensteyn, een Delftenaar die in het begin van de 17de eeuw als een van de eerste Nederlanders Japan bezocht. Eveneens is van zijn hand een korte bijdrage over de geschiedenis van het Elsevierpoortje in de Bagijnestraat. De geschiedenis van de Broeders van Dongen – die gedurende 150 jaar de zorg droegen voor de katholieke weesjongens en oude mannen in Delft – wordt uit de doeken gedaan door P.C.J. van der Krogt. De 18de-eeuwse Delftse medicus Jacob van Breda, die lid was van het “Kunst- en Wetenschapminnende Gezelschap,” is onderwerp van de bijdrage van H.L. Houtzager.

Vanzelfsprekend is ook in dit jaarboek het jaarverslag van de secretaris van de vereniging, de kroniek en de lijst van nieuwe straatnamen opgenomen. Ook een bespreking van het recent door het Stedelijk Museum “Het Prinsenhof” verworven schilderij van de familie Van der Dussen kon natuurlijk niet achterwege blijven: M.C. Plomp, conservator in dat museum, schrijft erover.

De archeologische rubriek is dit jaar anders van opzet. In plaats van een opsomming van feiten is er thans gekozen voor twee afgeronde onderwerpen. De vaste rubrieken, de kroniek 1998, Delfiana, nieuwe straatnamen en een overzicht van de dit jaar verschenen publicaties over Delft en Delftenaren completeren dit jaarboek.

Mede door de zeer gewaardeerde financiële steun van de adverteerders is dit achtste jaarboek tot stand gekomen. Fotograaf Fred Nijs stelde een aantal foto's beschikbaar, waarvoor onze welgemeende dank.

De redactiecommissie wenst de leden van de vereniging enige aangename uren toe bij het lezen van dit jaarboek.

De Redactiecommissie

Jaarverslag over 1998

Het jaar 1998 is voor onze vereniging voorspoedig verlopen. Er kon een flink aantal nieuwe leden worden ingeschreven. Ook werd het besluit genomen tot vorming van een 'Delfia Batavorum Fonds'. In het najaar werd een drie-daagse excursie gehouden naar Münster en Osnabrück.

Het bestuur

Het bestuur heeft besloten een Dagelijks Bestuur (DB) in te stellen waarin zitting hebben de voorzitter en tweede voorzitter, de secretaris en de penningmeester. Verwacht wordt dat hierdoor de vergaderfrequentie en vergaderduur van het Algemeen Bestuur (AB) verminderd en de besluitvorming versneld kan worden.

Het AB vergaderde dit jaar zes keer. Het DB acht keer waarvan een keer met het bestuur van de Vereniging Vrienden van 'Het Prinsenhof' te Delft.

In de jaarlijkse ledenvergadering op 12 mei trad ir. J.G. Wegner af. Hij had negen jaar zitting in het bestuur en was statutair niet herkiesbaar. Als zijn opvolger in het bestuur werd gekozen ir. F.N. Vroom, secretaris van de Commissie Behoud Stadsschoon (CBS). De heer Wegner blijft wel voorzitter van de CBS.

In augustus deelde de heer M.W. Hazeveld het bestuur mee dat hij wegens drukke activiteiten genoodzaakt was zijn bestuursfunctie te beëindigen.

Het bestuur heeft op passende wijze afscheid genomen van beide vertrekkende bestuursleden en hen daarbij bedankt voor hun inzet voor onze vereniging.

In de ledenvergadering traden statutair af de voorzitter, drs. W.H.M. Aalbers, en de secretaris, dr. W.C.M. Zwennis. De heer Aalbers had, volgens de statuten, de laatste termijn van zijn voorganger, dr. M.A. Verschuyf, volgemaakt en de heer Zwennis zijn eerste termijn van drie jaar. Beiden hadden zich herkiesbaar gesteld en werden in de vergadering met algemene stemmen herkozen.

Mevrouw drs. A.M.G. Sterringa heeft zich bereid verklaard tijdens de lezingen en bij andere gelegenheden de verkoop van uitgaven van Delfia Batavorum en van antiquarische boeken op zich te nemen. Met ingang van 1 oktober nam zij, als commissaris boeken, deze taak over van ir. J.F. van Heel.

Het ledenbestand

Dit jaar werd wederom een ledenwerfactie gehouden. Hiervoor werd een folder meegezonden met één van de nummers van *Delft: Cultuurhistorisch Bulletin Delft*. Ook werden enkele honderden mogelijk belangstellenden aangeschreven. Er werden 160 nieuwe leden ingeschreven. Om verschillende redenen (overlijden, verhuizing, opzegging of niet betaling van de contributie) moesten 49 leden worden uitgeschreven. Het aantal leden op 31 december 1998 bedroeg per saldo 1214, een stijging van 111 in vergelijking met de stand op 31 december 1997.

Algemeen

- Op 23 september overleed op 71-jarige leeftijd mevrouw drs. Eleonora Henriëtta Hueck-van der Plas. Zij maakte van 1984 tot 1990 deel uit van het bestuur, aanvankelijk als tweede secretaris, enkele jaren later als eerste secretaris. Haar fysieke toestand noodzaakte haar in 1989 ontheffing te vragen van haar functie, maar zij bleef wel lid van het bestuur. Door haar overlijden is een warme persoonlijkheid met grote belangstelling voor Delfia Batavorum heengegaan.

- Tijdens de jaarvergadering op 12 mei werd prof. dr. J.J. van Loef benoemd tot erelid van Delfia Batavorum. Wegens 'zijn enthousiast en stimulerend optreden en nauwe betrokkenheid bij onze vereniging' aldus de voorzitter. In 1996 was de heer Van Loef voorzitter van de commissie die het twaalfde lustrum organiseerde en van het lustrumsymposium.

- Tijdens de jaarvergadering werd het voorstel van het bestuur aan de leden tot instelling van een Delfia Batavorum Fonds unaniem aangenomen. Uit de rente van dit fonds zullen t.z.t. onderzoek en publicaties over Delftse historische onderwerpen financieel worden gesteund. Als startkapitaal werd de reservering voor het jaarboek overgeboekt naar het fonds.

- Er is overlegd met geschiedenisleraren van het Grotius College, het Stanislas College en het Christelijk Lyceum Delft over samenwerking op het gebied van de omgevingsgeschiedenis van Delft.

- Ter voorbereiding van het 13e lustrum in 2000 werd een lustrumcommissie ingesteld, bestaande uit mevr. mr. G. de Groot-Op den Brouw (voorzitter), ir. J.F. van Heel (penningmeester), de heer M. van Noord, dr.ir. M. Tienstra en dr. W.C.M. Zwennis (secretaris).

- De gemeentearchivaris en tweede voorzitter van onze vereniging beantwoordde wekelijks op Radio NRG 106.3 vragen van luisteraars over de geschiedenis van Delft en omstreken.

- Op de Open Monumentendag op 12 september was het bestuur in het Gemeentearchief aanwezig met een stand. Er werden inlichtingen gegeven over onze vereniging en er werden boeken verkocht. Ook kon een aantal nieuwe leden worden genoteerd.

- Aan een aantal leden werd informatie verstrekt t.b.v. onderzoek waaraan door hen werd gewerkt.

Lezingen

Het bestuur heeft gestreefd naar zoveel mogelijk variëteit in het lezingenprogramma. Er werden tien lezingen georganiseerd waaronder één middaglezing en één lezing na de jaarvergadering.

- Op 12 januari sprak dr. G. Verhoeven over 'Kloosters in middeleeuws Delft'. De belangstelling overtrof alle verwachtingen. Er waren ongeveer 175 toehoorders.

- Twee leden van Delfia Batavorum verzorgden op 11 februari de lezingen. Voor de pauze sprak de heer J.F.J. Romijn over de geschiedenis van 'zijn' Delftse IJzerhandel Leeuwenberg/Romijn vanaf 1820 tot heden. Na de pauze gaf de heer J.Th.A. van Leipsig een beeld van de historie van de panden Wijnhaven hoek Peperstraat in Delft (80 toehoorders).

- De Delftse stadsarcheoloog, drs. E.J. Bult, sprak op 18 maart over het onderzoek naar de rol en betekenis van de kastelen in het Hoogheemraadschap van Delfland (70).

- In een middaglezing op 14 april hield de heer J.P. Puype, hoofdconservator van het Legermuseum een bijzonder interessante verhandeling over de tactiek van het Staatse leger om het Spaanse leger te verslaan. Na afloop was er gelegenheid de tentoonstelling 'Van Maurits naar Münster; tactiek en triomf van het Staatse leger' in het Legermuseum te bezichtigen (40).

- Na de jaarvergadering op 12 mei besprak dr. J.J. van Loef drie thema's met als titel 'Delft, een venster op de wereld; een gouden doorkijkje'. Het betrof de VOC waardoor Delft kon kennis maken met exotische producten; vervolgens Delftse onderzoekers, zoals Stevin, De Graaf en Van Leeuwenhoek en als derde thema kunstenaars onder wie De Hoogh en Johannes Vermeer (60).

- Ter gelegenheid van het 150-jarig bestaan van het Delftsch Studenten Corps gaf de heer W.R. van Soest, preses van de Senaat van het DSC op 10 juni een overzicht van de geschiedenis van het DSC onder de titel 'Het Corps als Koninkrijk' (40).

- In de eerste lezing na de vakantie sprak ing. W.A.G. van Leeuwen op 16 september over St. Hippolytus in Delft. Sinds 1396, toen de St. Bartholomeuskerk voortaan St. Hippolytuskerk heette, is de naam van deze patroonheilige in Delft gebleven (70).

- Op 15 oktober gaf dijkgraaf drs. P. Zevenbergen een boeiende uiteenzetting over het gebouw, het gebied en de functies van het Hoogheemraadschap van Delfland. Na afloop van zijn lezing leidde de dijkgraaf de aanwezigen rond door het prachtige Huyterhuis, de zetel van het Hoogheemraadschap (75).

- De lezing op 16 november werd georganiseerd samen met de Vrienden van 'Het Prinsenhof'. Mevr. drs. I. van der Vlis sprak over 'Armoede en armenzorg in 17e eeuwse Delft' en de rol van de Kamer van Charitate in de bedeling aan Delftse armen (85). Naar aanleiding van de lezing publiceerde de *Delftsche Courant* op 16 november een interview met mevr. Van der Vlis.

- Als laatste spreker van het jaar was uitgenodigd dr. H.B.M. Wijfjes. Hij schetste de geschiedenis van het Stanislas College dat werd opgericht in 1948 (50).

Excursiegangers bij de O.L. Vrouwe of Überwasserkerk te Münster (foto: Max van Noort).

Excursies

- De grote jaarlijkse excursie stond dit jaar in het teken van de Vrede van Münster. Onder leiding van de dames Irene Leupen en Margot Poppink vertrokken de deelnemers op 27 juni per bus naar Kasteel Huis Bergh in 's Heerenberg. Hier werd een bezoek gebracht aan de tentoonstelling 'Tussen Spanje en Oranje' en werd de kunstverzameling van het kasteel bezichtigd. Het tweede deel van de excursie ging naar de Waterburcht Anholt in Isselberg, net over de grens met Duitsland. Onder leiding van een gids werden hier de kunstschaten van de vorsten zu Salm-Salm bewonderd.

- Voor het eerst werd dit jaar een meerdaagse reis georganiseerd, samen met de Vereniging Vrienden van 'Het Prinsenhof' te Delft. Op 6 november vertrok een bus met 47 deelnemers voor een bezoek aan de herdenkingstentoonstelling van 350 jaar Vrede van Münster in het Westfaals Museum voor Kunst-en Kultuurgeschiedenis in Münster. Hoogtepunt was hier het befaamde schilderij van Gerard ter Borch 'Het sluiten van de Vrede van Münster'. Aansluitend werd ook de herdenkingstentoonstelling in Osnabrück bezocht. Beide tentoonstellingen en de wandelingen door de schilderachtige binnensteden (in Münster onder leiding van een gids) maakten deze reis tot een groot succes. De organisatoren, de dames Leupen, Poppink en Braam en de heren Van Heel en Van Noort, kunnen met voldoening terugzien op een zeer geslaagd evenement.

Publicaties

Tijdens de jaarvergadering op 12 mei heeft dr. H.L. Houtzager, voorzitter van de redactiecommissie, het eerste exemplaar van het jaarboek 1997 uitgereikt aan ons lid ir. W.F. Weve. Het boek was aan hem opgedragen wegens zijn 'nimmer aflatende inzet als bouwhistoricus van de gemeente Delft'.

Het mededelingenblad verscheen dit jaar acht keer; het bevatte naast aankondigingen van de lezingen en excursies ook korte mededelingen over onderwerpen die voor onze leden van belang werden geacht.

W.C.M. Zwennis, secretaris

Jaarverslag van de Commissie Behoud Stadsschoon

In het jaarverslag 1997 is vermeld dat de commissie bij Gedeputeerde Staten bezwaar had gemaakt tegen de "Technische Herziening Komplan '76". Inmiddels hebben Gedeputeerde Staten deze bezwaren ongegrond verklaard en de THK gedeeltelijk goedgekeurd. De commissie zag onvoldoende reden tegen deze beslissing in beroep te komen, vooral nadat de gemeente een nota 'Flexibiliteit in de THK' had toegezegd. In die nota zijn de (te) ruime vrijstellings- en wijzigingsmogelijkheden die in de THK zijn opgenomen, tegen het licht gehouden. De commissie nam deel aan de inspraak op die nota. Ook deed zij mee aan de informatie- en inspraakavond over het voorontwerp van het bestemmingsplan 'Spoorproject' waarin de regeling is opgenomen dat burgemeester en wethouders het bestaande spoortracé via toepassing van wijzigingsbevoegdheden in een tunneltracé kunnen veranderen. Verder heeft de commissie zich ingespannen voor het behoud van de brugwachterswoningen aan de Nieuwelaan. Bij de Rijksdienst voor de Monumentenzorg is een aanvraag voor plaatsing op de rijksmonumentenlijst ingediend. Volgens de commissie heeft die aanvraag bijgedragen tot het besluit van de gemeenteraad de brugwachterswoningen op de gemeentelijke monumentenlijst te plaatsen. Tenslotte gaf de commissie acte de présence bij de binnenstadconferentie die in november door het gemeentebestuur werd georganiseerd. Aan de hand van vier onderwerpen werd de toekomst van de oude stad in werkgroepen bediscussieerd. De commissie participeerde in de werkgroepen 'Beeld van de binnenstad', 'Herinrichting van de Markt' en 'Herinrichting noordelijk winkelgebied'. Vooral ook werd bekritiseerd dat de gemeente in dit verband te weinig aandacht had gegeven aan het wonen in de oude stad. Tenslotte gaven de commissieleden Menno Tillema en Bart Verbrugge te kennen dat zij begin 1999 zullen opstappen.

F.N. Vroom, secretaris

Bestuur Delfia Batavorum

Drs. W.H.M. Aalbers (voorzitter)
Dr. W.C.M. Zwennis (secretaris en lezingen)
Ir. J.F. van Heel (penningmeester)
Dr. G. Verhoeven (2e voorzitter)
Mevr. A.M. Bergman (bibliotheek en lezingen)
M.W. Hazeveld (tot 1 september 1998)
Mevr. W.J.B.I. Leupen-van den Bosch (excursies)
Mevr. M. Poppink-de Kleer (excursies)
Ir. J.G. Wegner, vanaf 12 mei ir. F.N. Vroom (namens Commissie Behoud Stadsschoon)
Dr. H.L. Houtzager (namens Redactiecommissie; vanaf 11 mei)

Commissaris boeken

Mevr. drs. A.M.G. Sterringa

Commissie Behoud Stadsschoon

Ir. J.G. Wegner (voorzitter)
Ir. J.K. Abels
Mevr. P.C. van der Heijden-Wolfhagen
Ir. M. Tillema
Ir. B.D. Verbrugge
Ir. F.N. Vroom

Redactiecommissie

Dr. H.L. Houtzager (voorzitter)
Dr. P.C.J. van der Krogt
H.W. van Leeuwen
M. van Noort
Dr. M.A. Verschuyf

Publiciteitscommissie

P.A. van Koppen
Drs. B.W. Raymakers

Ereleden

P. Bouwmeester† (1950)
Mr. en mevr. G.E. van Walsum† (1951)
Mr. H.E. Phaff (1952)
P.C. Visser† (1959)
J. van Oel† (1969)

Jkvr. dr. C.H. de Jonge† (1970)
C.D. Goudappel† (1976)
A.J.J.M. van Peer† (1977)
G.G. Kunz† (1982)
Mevr. J.M. de Wijs-Kamp† (1984)
Drs. A.J.H. Rozemond (1985)
Ir. K.J.H.W. Deen (1996)
Dr. M.A. Verschuyf (1997)
Prof. dr. J.J. van Loef (1998)

J.W. Blokpenning

D. Wijbenga† (1993)
Drs. A.J.H. Rozemond (1994)
Oudheidkundige Werkgemeenschap Delft (1995)
Redactiecommissie Delfia Batavorum (1996)

Drs. B.W. Raymakers vertegenwoordigt Delfia Batavorum in de Stichting Omroep Delft.

Drs. W.H.M. Aalbers onderhoudt contacten met de VVV Delft en met de Vereniging Vrienden van het Prinsenhof.

DAG EN NACHT SERVICE

Energie Delfland N.V.

Bezoekadres:
Energieweg 20, Delft
(werkdagen tussen
8 en 's middags 4 uur)
Postadres:
Postbus 516
2600 AM Delft
Telefoonnummer voor
alle overige zaken:
(015) 251 41 31
Fax: (015) 262 19 85

Energie Delfland

Onze klanten zijn ons veel waard. We besteden dus alle aandacht aan de ongestoorde levering van gas, elektriciteit, water (alleen in Delft), warmte en CO₂. We geven u graag een deskundig advies en zorgen ervoor dat we telefonisch goed bereikbaar zijn voor al uw energiezaken.

Klantenservice Algemeen
ma-vr van 8 tot 8: gratis **0800-1978**.

Afdeling Zakelijke Markt
ma-vr van 8 tot 8: **(015) 251 46 16**.

Voor storingen 7 dagen per week,
24 uur per dag: gratis **0800-1975**.

ENERGIE DELFLAND LEVERT HET.

TAXATIES AANKOOP VERKOOP ZOEKOPDRACHTEN

Volledige begeleiding bij zowel aankoop als verkoop.
Deskundig advies over financiering via de Bruyn Financiële Adviseurs,
gevestigd in hetzelfde pand.

Mevrouw E.M.C. Emeis, makelaar o.g./ beëdigd taxateur

Westvest 28
2611 AZ Delft
tel: 015-213 54 95
fax: 015-212 47 49
E-mail: info@debruy.nl

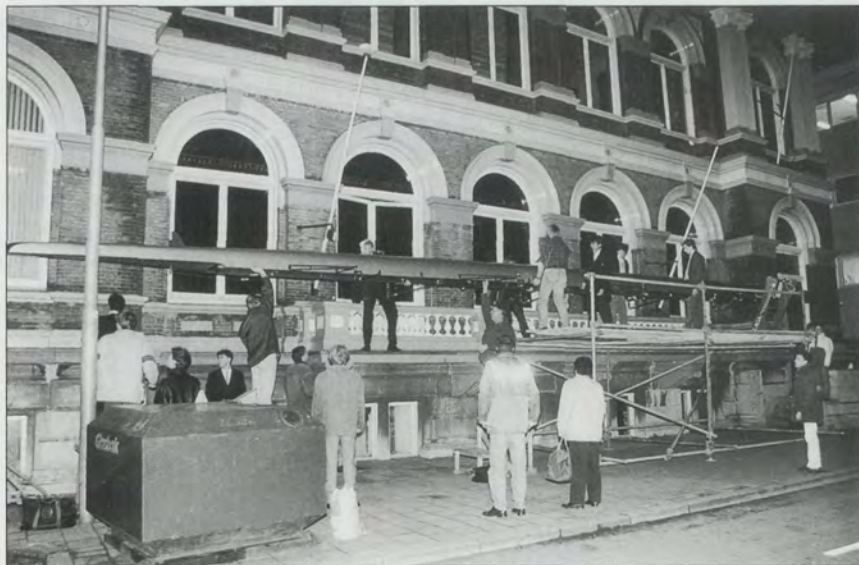

Kroniek over 1998

samengesteld door A.J.H. Rozemond

Januari

- 4 Fred Nijs, prins carnaval van de Rooie Rijers, overhandigt aan Arie van der Eijk van de visbanken de eerste CD 'De Rooie Rijers maken de blits', vervaardigd ter gelegenheid van het 30-jarig bestaan van de vereniging.
- 7 Roeiers van Laga, een onderafdeling van het Delftsch Studenten Corps, dopen op een podium, opgericht voor de Sociëteit 'Phoenix', een nieuwe boot, die de naam *De Gouden Acht* krijgt.
- 9 Het oude gebouw van de Max Havelaarschool aan de Maria Duystlaan wordt met de grond gelijk gemaakt. Het gebouw, waar duizenden Delftenaren ooit les hebben gehad, moet wijken voor een parkeerplaats voor autobussen.

7 januari: Laga doopt 'De Gouden Acht' (foto: Fred Nijs).

- 9 Tijdens de viering van de 156ste dies natalis van de T.U. Delft worden twee eredoctoraten verleend, te weten aan prof.dr. B. Tapley, hoogleraar ruimtevaarttechniek en technische mechanica aan de Universiteit van Texas, en aan ir. G. Blom, directeur-generaal bij Rijkswaterstaat. De bijeenkomst wordt besloten met de overdracht van het rectoraat van de universiteit door prof.dr.ir. J. Blaauwendraad aan zijn collega prof.ir. K. Wakker.
- 14 Op 78-jarige leeftijd overlijdt J.H. Cramer, oud-directeur van Gelatine Delft N.V.
- 24 Op feestelijke wijze wordt de nieuwe accommodatie van sportvereniging Wippolder, gelegen nabij de Pauwmolen, officieel geopend.
- 26 Veertien leden van de schaatsvereniging D.K.IJ.V. (Delftse Kunst-IJsbaan Vereniging) nemen deel aan de alternatieve elfstedentocht op de Weissensee in Oostenrijk. De tocht over 200 kilometers wordt voor de tiende keer gehouden. De echte elfstedentocht is ook ongeveer zo lang.

Februari

- 6 Wethouder Oosten opent het nieuwe onderkomen van de protestants-christelijke basisschool Max Havelaar en van de openbare basisschool Vrijenban aan de Maria Duystlaan. Het is een van de eerste projecten, waarin beide zuilen samenwerken.
- 8 Gianni Romme verbrijzelt tijdens de Olympische Winterspelen in Nagano, Japan, alle olympische- en wereldrecords, mede dankzij de door de ingenieurs Leo Veldhuis en Nando Timmer op de T.U. Delft ontwikkelde 'speedstrips'. Ook andere schaatsers, voorzien van deze strips, behalen opmerkelijke tijden.
- 10 Op 84-jarige leeftijd overlijdt mevrouw Sj. van Riel-Reinsma. Zij maakte jarenlang deel uit van het Comité Delft - Kingston-upon-Thames. Het verzorgde uitwisselingen met deze zusterstad van Delft, vooral op het gebied van sport en cultuur.
- 11 In het praalgraf van Willem van Oranje in de Nieuwe Kerk wordt een kistje aangetroffen, bevattende het hart en de ingewanden van de prins. In verband met de grondige restauratie van de sarcofaag moest het monument volledig ontmanteld worden, waarbij het kistje, waarvan het bestaan bekend was uit archieven en andere bronnen, te voorschijn kwam. Het was er in april 1620 tijdens een speciale dienst geplaatst.
- 17 Prins Martin de Tweede van 'De Olijkers' opent in de Centrale Bibliotheek aan de Kruisstraat een tentoonstelling gewijd aan het 35-jarig bestaan van Delfts oudste carnavalsvereniging.

6 februari: Opening scholen aan de Maria Duystlaan (foto: Fred Nijs).

- 18 Een verkoping van 'kunstwerken', gemaakt door leerlingen van de Max Havelaarschool, brengt ruim duizend gulden op. Het geld gaat naar de CliniClowns, een organisatie, die clowns laat optreden in kinderziekenhuizen.
- 19 Delft heeft er weer een theater bij. Het Flora-theater aan de Verwersdijk wordt, weliswaar nog officieus, als zodanig in gebruik genomen.
- 20 Aan de Hippolytusbuurt wordt de eerste digitale parkeerautomaat in gebruik gesteld. Na Arnhem is Delft de tweede gemeente in het land, waar betalen van parkeergeld met een chipcard wordt ingevoerd.
- 22 De heren van Hudito en de dames van Ringpass winnen de cup in het door de Delftsche Courant georganiseerde hockeytoernooi.
- 26 Muziekvereniging Animato viert haar 25-jarig bestaan.
- 27 H.K.H. Prinses Margriet en mr. Pieter van Vollenhoven wonen in Theater de Veste de wereldpremière bij van 'Split', de jongste theaterproductie van het variétéduo Mini en Maxi. Laatstgenoemde is een oud-Delftenaar.

Maart

- 1 Tijdens het Nederlands kampioenschap kegelen voor heren A-teams (2de afd.), gehouden in het Doelen Kegelhuis in Delft, behaalt het team van de Delftse Kegelbond (DKB) de meeste punten en promoveert daarvoor naar de ereklasse, de hoogste landelijke afdeling.
- 2 De Elout van Soeterwoudeschool aan de Phoenixstraat wordt gesloopt teneinde daar een parkeergarage te kunnen bouwen.
- 4 Bij de verkiezingen voor de gemeenteraad wordt de PvdA de grote winnaar. De partij ging van 7 naar 10 zetels. De VVD steeg van 4 naar 6 zetels. Ondanks de winst van de VVD werd er een links college gevormd door PvdA, D66, GroenLinks en STIP.
Er wordt voor het eerst gebruik gemaakt van stemmachines. Daarmee is het rode potlood voorgoed uit Delft verdwenen.
- 6 De Delftse voetbalclub D.V.C. bestaat negentig jaar en opent de feestelijkheden met een reünie voor leden en oud-leden.
- 7 Op 48-jarige leeftijd overlijdt Gerard Diehl, lid van verdienste en oud-voorzitter van de S.V. Wippolder, waarvan hij 39 jaar lid is geweest.

28 maart. *Helena van Velzen - Tante Lena.*

- 8 Op 81-jarige leeftijd overlijdt de Delftse muziekhistoricus dr. W.H. Thijsse. Hij was gepromoveerd op het leven van de 19de-eeuwse Delftse dirigent en componist J.C. Boers.
- 8 De korfbalers van Fortuna worden kampioen in de overgangsklasse en komen daardoor terug in de hoofdklasse van het zaalkorfbal.
- 9 Drs. W.J.M. Knippenberg ontvangt de Emancipatieprijs van dit jaar voor zijn grote inzet voor de gehandicapte student. De prijs, genoemd naar de eerste vrouwelijke hoogleraar aan de toenmalige T.H.Delft prof. dr.ir. Antonia Korvezee, wordt jaarlijks uitgereikt aan een persoon of groep, die opkomt voor emancipatie binnen de T.U. - gemeenschap.
- 11 Theo Lispet wordt Lid in de orde van Oranje-Nassau. Hij heeft deze koninklijke onderscheiding onder meer te danken aan zijn inzet voor de handboogvereniging Frederik Hendrik, waarvan hij sinds 1971 lid is en de laatste jaren voorzitter. Daarnaast is hij sinds 1982 voorzitter van de Stichting Delft - Kingston-upon-Thames.
- 12 De T.U.Delft gaat samenwerken met het Braziliaans Instituto de Pesquisas Tecnológicas, een met het Delftse T.N.O. vergelijkbare instelling. De gouverneur van de deelstaat Sao Paulo en de Nederlandse ambassadeur in Brazilië ondertekenen de intentieverklaring. Omdat watermanagement een belangrijk onderdeel van de samenwerking vormt is Z.K.H. de Prins van Oranje erbij en kijkt ernaar.
- 19 Z.K.H. Prins Claus woont de opening bij van de derde Nederland-Duitsland Conferentie in het Delftse stadhuis. Deze jaarlijks terugkerende bijeenkomst stelt telkens een gemeenschappelijk probleem aan de orde. Dit jaar was dat de kloof tussen de burgerij en de politiek. De Nederlandse minister van Buitenlandse Zaken, mr. H.A.F.M.O. van Mierlo, opent de conferentie.

- 26 Tijdens de laatste vergadering van de gemeenteraad in oude samenstelling wordt afscheid genomen van zestien raadsleden, waaronder twee met drie raadsperioden op hun naam, te weten mevrouw E. Boogaard-Kreszner (P.v.d.A.) en C. van der Pot (Stadsbelangen). Beiden ontvangen uit handen van de burgemeester de erepenning van de gemeente.
- 28 Op 92-jarige leeftijd overlijdt Helena van Velzen, beter bekend als "Tante Lena", kasteleines en uitbaatster van het bekende Delftse café De Klomp (uit 1652) aan de Binnenwatersloot.

April

- 14 Bij de installatie van de 37 raadsleden legt M. Aközbeğ (CDA) de eed af met zijn hand op de koran. Tot wethouder worden gekozen H.J. Grashoff (Groen Links), M.P. Oosten (D66), J.D. Rensen (P.v.d.A.), J.P. Torrenstra (P.v.d.A.) en mevrouw A.P.A.M. Janssen (Stip). Voor laatstgenoemde betekent de functie een deeltijdwethouderschap. Zij zal over twee jaar worden opgevolgd door een partijgenoot.
- 15 De oude rode beuk in de tuin achter het bestuurskantoor aan de Phoenixstraat, om wiens behoud jaren is gestreden, wordt alsnog omvergehaald. Ook hij moet wijken voor de parkeergarage.
- 16 De voorzitter van de Sportraad van Delft overhandigt tijdens de algemene ledenvergadering de Sportraadbeker Anno 1997 aan de wereldkampioen darter Raymond van Barneveld, lid van de vereniging 'Dart in Delft'.
- 29 Zes Delftenaren krijgen een koninklijke onderscheiding ter gelegenheid van Koninginnedag, te weten mevrouw E. Boogaard-Kreszner en de heer C. van der Pot, wegens hun langdurig lidmaatschap van de gemeenteraad, de heer Th. van Leeuwen voor zijn inzet binnen de Delftse horeca en mevrouw R. Weidmann-Cornelissen voor haar parochiaal en vrijwilligerswerk. Zij werden benoemd als Lid van de Orde van Oranje-Nassau, evenals de heer G. Wijnmaalen, die in het buitenland verblijft. Tot Ridder in de Orde van Oranje-Nassau werd benoemd de heer Chr. van Wijk voor zijn inspanningen op het gebied van de emancipatie van homoseksuelen, vernieuwingen binnen de rooms-katholieke kerk, de sport en het buurtwerk.

Mei

- 3 Aat en Lia van Wingerde zijn Nederlands kampioen standaarddansen in de senioren S 2 klasse geworden.

5 mei: P.C. Elfferich.

- 4/5 De Delftse drumfanfare 'Drumgards' en showgroep 'Valentine' brengen een bezoek van een week aan Israël ter opluistering van de feestelijkheden ter ere van het 50-jarig bestaan van de staat Israël. Dit op uitnodiging van de burgemeester van onze zusterstad Kfar-Saba, die het ensemble had zien optreden tijdens zijn bezoek aan Delft vanwege het 750-jarig bestaan vorig jaar.
- 5 Op 89-jarige leeftijd overlijdt P.C. Elfferich, oud-wethouder van Delft en, onder meer, lid van beide kamers der Staten-Generaal.
- 6 Op 79-jarige leeftijd overlijdt W.S. Kroon, ook oud-wethouder van Delft. Hij heeft zijn maatschappelijke sporen verdiend in het Vormingswerk Bedrijfsjeugd.
- 9 De zang- en oratoriumvereniging Cantarella viert haar 40-jarig bestaan met een bijzondere uitvoering van de Carmina Burana van Carl Orff. Bijzonder vanwege het feit, dat ook niet-leden aan dit éénmalig concert mogen meedoen.
- 15 Z.K.H. Prins Johan Friso opent de nieuwe bibliotheek van de T.U. aan het Prometheusplein. Het gebouw is ontworpen door de architecte Francine Houben. Opvallend is het schuin oplopende grasdak en de kegel. In de kegel bevindt zich het trappenhuis en het grootste deel van de 1000 studieplekken.
- 16 Ter gelegenheid van het 65-jarig bestaan geeft de Christelijke Muziekvereniging 'Prins Hendrik' een jubileumconcert in gebouw Morgenstond aan het Achterom.

- 19 Over het Oude Delft wordt tussen de Sint Jansbrug en de Mauriciusbrug de Nieuwe Sint Jansbrug geopend. De brug is aangeboden door de Delftse studentenvereniging Sint Jansbrug. In 1999 wordt de brug verplaatst naar de definitieve locatie.
- 22 Mevrouw Kok, echtgenote van de minister-president, onthult in het Agnetapark een nationaal monument tegen kinderarbeid. Het bestaat uit een groot hobbelpaard, met daarin tegeltjes van kinderen en is ontworpen door de kunstenaar Jean-Marie Mersmans.
- 23 Op 80-jarige leeftijd overlijdt ir. E.W. ter Horst. Hij was onder meer voorzitter van de Raad van Bestuur en commissaris van de Koninklijke Gist-brocades N.V.
- 23 Het studenten-muziekgezelschap 'Krashna Musica' viert zijn 30-jarig bestaan onder meer met een openluchtconcert op de Markt, waaraan ook niet-leden mogen deelnemen. Op het programma staat, naast werken van Dvorák en Orff, Ouverture 1812 van Tsjajkovski, waarin klokken en kanonnen een prominente rol spelen.
- 23 Hotel 'De Koophandel', dat vorig jaar door een brand grotendeels in de as werd gelegd, wordt feestelijk heropend. Achter het voorhuis, dat wel werd gespaard, verrees een geheel nieuw hotel met 21 kamers.

Juni

- 1 De voorzitter van de fractie van de Partij van de Arbeid in de gemeenteraad, G. van der Meij, stapt al weer op. Hij is het er niet mee eens, dat Delft meewerkt aan de totstandkoming van een stadsgewest Haaglanden, hetgeen volgens hem in strijd is met artikel 123 van de Grondwet.
- 2 In Leuven wordt het resultaat bekend gemaakt van een omvangrijk genetisch onderzoek, verricht door wetenschappers van de universiteit aldaar, op grond waarvan wordt vastgesteld, dat Karl Wilhelm Naundorff niet koning Lodewijk XVII van Frankrijk kan zijn geweest.
- 5 Stadsbeiaardier Henk Groeneweg speelt op het carillon van de Nieuwe Kerk muziek uit de periode van de Tachtigjarige Oorlog. Het is deze dag precies 350 jaar geleden, dat de Vrede van Münster werd ondertekend, waarmee een einde kwam aan deze oorlog.
- 6 Arthur Japin, auteur van de roman *De zwarte met het witte hart*, krijgt de eerste Van Linschoten-penning. Het boek beschrijft de levensloop van de twee Afrikaanse prinsjes Kwasi Boachi en Kwame Poku, die in 1837 aan koning Willem I ten geschenke werden gegeven en een belangrijk deel van hun leven in Delft hebben vertoefd.

- 6 Het Barbershop Kwartet 'Unlimited' treedt op in de Prof. Krausstraat, voor kapsalon Jansen, die daarmee zijn 125-jarig bestaan viert. Barber-shop-singing is ontstaan in Noord-Amerika. Eind vorige eeuw werd tijdens het wachten bij de kapper een liedje ingezet, waarbij anderen meezongen. Na verloop van tijd werd er meerstemmig gezongen. Tegenwoordig wordt aan het zingen een sterk showelement toegevoegd.
- 26 Op twee achtereenvolgende dagen hebben twee felle branden de vleeswarenfabriek Zandvliet aan de Faradayweg nagenoeg geheel in de as gelegd.
- 26 Sportfondsenbad Delft ontvangt de 600-miljoenste bezoeker sinds de opening 75 jaar geleden.

Juli

- 3 Veertien dagen (en nachten) lang viert het Delftsch Studenten Corps zijn 150-jarig bestaan. Duizenden reünisten verzamelen zich op de Markt voor de officiële opening van het dertigste lustrum. Traditiegetrouw trekt ook nu weer een maskeradeoptocht door de stad.

3 juli: Viering 150-jarig bestaan van het D.S.C. (foto: Fred Nijis).

- 4 Het gedeelte van Rijksweg A4, gelegen tussen het Harnaschknooppunt en de Verlengde Kruithuisweg, wordt officieel geopend. Gedurende het weekend neemt het langzame verkeer de weg tijdelijk in bezit; twee dagen later wordt het overgenomen door het gemotoriseerde verkeer, waarvoor het is bestemd.
- 5 Op 91-jarige leeftijd overlijdt mevrouw P.Th. Weeber, oud-onderwijzeres aan de Cornelis Musiussschool.
- 11 Helga van Bommel, directeur van Theater de Veste, opent de 25ste editie van "Goud van Oud", de jaarlijks terugkerende tentoonstelling van werken van de wat oudere amateurkunstenaars.
- 15 Het hoogste punt van het nieuwe distributiecentrum van de P.T.T. wordt bereikt - reden om de P.T.T.-postvlag in top te hijsen.
- 24 Oud-brandweercommandant J.J. van der Hoek, loopt voor de vijftigste keer de Vierdaagse van Nijmegen en met succes.
- 24 De stads- en streekbussen nemen het vernieuwde stationsplein in gebruik.

Augustus

- 6 Op 82-jarige leeftijd overlijdt Aat Keet, erelid van de Christelijke Showorkesten Excelsior Delft.
- 10 Dit jaar hebben 2142 studenten zich laten inschrijven bij de T.U. - 5% meer dan vorig jaar.
- 14 Wegens het enorme succes vorig jaar behaald brengt het Delft Chamber Music Festival ook dit jaar een serie van zestien concerten, verdeeld over negen dagen.
- 15 De voetballers van DHC vieren feest na het winnen van de Stad-Delftbokaal. In de finale wonnen zij van Concordia. Dit was de 19de aflevering van het toernooi om de Stad-Delftbokaal, waarvan DHC er 14 won.
- 16 De Hervormde predikant ds.O.C. Kerssen neemt afscheid van zijn gemeente wegens vertrek naar Gouda. Hij is negen jaar wijkpredikant geweest van de wijkgemeente Prinsstad/Bethlehemkapel.
- 25 Na 130 jaar komt er een einde aan Koninklijke Gist-brocades N.V. Het bedrijf wordt als besloten vennootschap een werkmaatschappij van DSM. Gist-brocades is in 1967 ontstaan uit een fusie van de Koninklijke Nederlandsche Gist- en Spiritusfabriek en de Koninklijke Pharmaceuti-

25 augustus: Ruim honderdjarige iep in het Kalverbos geveld (foto: Fred Nijs).

sche Fabrieken, v.h. Brocades - Stheeman & Pharmacia. Honderd jaar daarvoor was J.C. van Marken voor de bakkers in de omgeving gist gaan maken volgens een nieuw procédé.

- 25 In drie etappes wordt een ruim honderd jaar oude iep in het Kalverbos geveld.
- 27 Raadslid Mirik Castro van studentenpartij Stip neemt afscheid van de raad. Hij zat sinds 26 juni 1997 in de gemeenteraad.
- 29 Op 77-jarige leeftijd overlijdt drs. J.J.E. Salden, van 1953 tot 1960 raadslid voor de K.V.P.
- 29 De fractie van de Partij van de Arbeid kiest Wim den Boef tot fractievoorzitter. Hij is de opvolger van Gerrit van der Meij.

September

- 3 Burgemeester Van Oorschot reikt het Gewonden Kruis uit aan Herman Koreneef wegens zijn verdiensten tijdens de politionele acties in Indonesië.

- 3 Op 67-jarige leeftijd overlijdt drs. P.J. Boutkan, van 1970 tot 1974 raadslid voor D66.
- 6 Jazz-zangeres Sara Kolen viert haar zilveren artiestenjubileum.
- 7 Het Christelijk Lyceum Delft bestaat vijftig jaar.
- 10 Op 75-jarige leeftijd overlijdt de oud-longarts N.W. Duinker.
- 10 Burgemeester Van Oorschot opent het geheel gerenoveerde, oude hoofdgebouw van Psychiatrisch Centrum Joris. Het monumentale gebouw is thans ingericht als museum, gewijd aan de geschiedenis van behandelmethoden in de psychiatrie.
- 11 Drs. J.M.P. Kempen neemt afscheid van het Sint Stanislas College, waar hij 15 jaar rector is geweest. Hij was de eerste aan de school verbonden lekenrector.
- 12 Carin ter Beek van Proteus-Eretes is één van de vier roeisters, die tijdens de in Keulen gehouden wereldkampioenschappen roeien een bronzen medaille wint voor dames-vier-zonder.
- 14 Freek Piso en Piet van Swieten worden gehuldigd vanwege hun 40-jarig lidmaatschap van damclub D.O.S.
- 14 Hevige regenval en een harde wind zorgen in grote delen van Nederland voor veel overlast. In Delft waaiden bomen om, stroomden grachten over en liepen huizen en kelders vol met water. Onder meer kwam het Rietveld blank te staan en stroomde een 300 m lange parkeergarage aan de Parkzoom vol water. Het Hoogheemraadschap van Delfland heeft nog dagen nodig gehad om al het water weg te pompen.
- 19 De Delftse Zwemvereniging D.Z.V. viert haar 75-jarig bestaan met een receptie en een groot feest.
- 20 De junioren van de honkbalvereniging Blue Birds worden kampioen in de afdeling Den Haag.
- 23 Op 71-jarige leeftijd overlijdt mevrouw drs. E.H. Hueck-van der Plas. Zij maakte van 1984 tot 1990 deel uit van het bestuur van het Genootschap Delfia Batavorum.
- 24 René Kleine wordt geïnstalleerd als lid van de gemeenteraad voor de studentenpartij Stip, als opvolger van Mirik Castro.

Het Rietveld tijdens de wateroverlast, de eenden zwemmen de poort in. 14 september 1998 (Foto R.P.M. Spiering).

- 24 Oman Andich krijgt uit handen van wethouder Torenstra de gemeentepenning voor zijn jarenlange inzet voor migranten in Delft in het algemeen, doch voor de Marokkaanse Vereniging in het bijzonder.
- 26 Tijdens de zevende Delft Regatta voor universiteitsploegen verovert de acht van de T.U. Delft onder aanvoering van Eeke van Nes de tweede plaats.
- 26 Het totaal vernieuwde sportpark 'Biesland' wordt officieel heropend door wethouder Torenstra.
- 27 Ds. J. Pantjes neemt afscheid van zijn gemeente, de Vierhovenkerk, voorheen de Goede Herderkerk, waar hij vijftien jaar heeft gestaan. Hij heeft zich als geestelijk verzorger verbonden aan het Psychiatrisch Centrum Joris.

Oktober

- 4 In aanwezigheid van bisschop A.H. van Luyn van Rotterdam viert Deo Sacrum, het koor van de Maria van Jessekerk, zijn 275-jarig bestaan met een feestelijke eucharistieviering.

- 9 Ter gelegenheid van het vijftigjarig bestaan van het Sint Stanislas College is een jubileumdag georganiseerd voor (oud-) leerlingen en (oud-) docenten en ouders.
- 10 De Prins Willemschool houdt een reünie voor allen, die de school sinds de oprichting in 1905 hebben bezocht. De school was gelegen tussen het Oude Delft en de Phoenixstraat naast het huidige stadskantoor. De school moest plaats maken voor een parkeergarage. De naam van de school verdween bij de fusie met de Elout van Soeterwoudeschool. Het gebouw zelf ging enige tijd geleden tegen de vlakte.
- 16 In aanwezigheid van Z.K.H. de Prins van Oranje wordt Prof.ir. W.A. Segeren, bij zijn afscheid als rector van het IHE, onderscheiden met het officierschap in de Orde van Oranje-Nassau. Tevens wordt hij begiftigd met de gemeentepenning van Delft, omdat hij in belangrijke mate heeft bijgedragen aan de toename van de naamsbekendheid van Delft in de wereld.
- 21 Uit handen van burgemeester Van Oorschoot krijgt de 15-jarige Lucinda Krempel de gemeentepenning voor het behalen van de wereldtitel teakwondo in haar categorie. (< 1.75 m. en <16 jaar)

29 oktober: Weggeblazen ballonhal van de Delftse Tennisbond (foto: Fred Nijs).

- 22 Na een jarenlange zoektocht naar een geschikte locatie neemt de Uitvaartverzorging 'De Laatste Eer' haar nieuwe aan de Juniusstraat gelegen pand in gebruik.
- 25 De laatste autocross van de Delftse Autocrossclub trekt een record aantal toeschouwers. Doordat de T.U. de huur van het terrein heeft opgezegd komt er voorlopig een eind aan de activiteiten van deze vereniging.
- 25 Sonja Nowee krijgt ter gelegenheid van haar zilveren jubileum als cantrix-organiste uit handen van burgemeester Van Oorschot de gemeentepening van Delft.
- 29 Tijdens een hevige najaarsstorm werd de opblaasbare hal van de Delftse Tennisbond aan de Van Rossemweg de lucht in geblazen.
- 29 Mr.dr.s. N. Roos volgt U. Sijtema op als gemeente-secretaris van Delft, een functie die hij voorheen bij de gemeente Wageningen bekleedde.

November

- 3 Wethouder Grashoff geeft het officiële startsein voor de bouw van de parkeergarage aan de Phoenixstraat.
- 5 Prof.dr.ir. Mick Eekhout krijgt uit handen van de burgemeester van Amsterdam de Kho Liang Ie Prijs, een van de 18 kunstprijzen van de stad Amsterdam, voor zijn ontwerp voor de overkapping van de voormalige kruidentuin van het stedelijk museum 'Het Prinsenhof' in Delft.
- 7 Het eerste heren B-team van de Delftse Kegelbond wordt in Alkmaar kampioen in de ereklasse.
- 8 Theatergroep Radost bestaat 25 jaar en viert dat met een jubileumvoorstelling in Theater de Veste.
- 11 De nieuwe stadsprins voor het komende jaar is François Muilman, die zijn functie zal vervullen onder de naam van François de Eerste, Kabbe-laar de Drieëntwintigste.
- 14 Mevrouw A.C. Noordhuizen-Steur, die gedurende vijftig jaar kosteres is geweest van de Maria van Jessekerk, viert haar honderdste verjaardag.
- 17 Op 85-jarige leeftijd overlijdt mevrouw S.G.J. van den Ende-Nielsen, erelid van de Nederlandse Vereniging van Huisvrouwen, afdeling Delft.

3 november: Startsein voor de bouw van de parkeergarage Phoenixstraat (foto: Fred Nijs).

December

- 1 Op het terrein van Gist-Brocades slaat DSM de eerste paal de grond in voor een fabriek die halffabrikaten voor antibiotica gaat produceren.
- 16 Cindy Burgers, voetbalster bij K.F.C.'71, maakt deel uit van de Oranje-selectie voor een interland tegen Schotland.
- 17 De Sportraad van Delft viert zijn 50-jarig bestaan.
- 17 Aan het eind van zijn laatste raadsvergadering krijgt A. van der Hout de erepenning van de stad Delft. Hij maakte van 1986 tot 1998 deel uit van de gemeenteraad voor D66, waarvan van 1990 tot 1997 als wethouder.
- 19 De Vereniging voor Studie- en Studentenbelangen Delft (VSSD) bestaat 35 jaar. Ter gelegenheid van dit jubileum wordt in het hoofdgebouw van de Technische Universiteit. een tentoonstelling over de geschiedenis van de Delftse studentenvakbond geopend.
- 22 Op 74-jarige leeftijd overlijdt W.C. Thoms, oud-directeur van Gelatine Delft N.V. Zijn maatschappelijke bezorgdheid kwam onder meer tot uiting in het erevoorzitterschap hem door de Raad van Toezicht van de Bieslandhof verleend.

Het portret van de familie Van der Dussen

Michiel Plomp

Hendrick Cornelisz. van Vliet (ca. 1611/12-1675) 1640, Olieverf op doek, 159 x 209,8 cm. Gesigneerd en gedateerd linksonder (op stoel): H. van der Vliet fecit/ano. 1640 5/25. Herkomst: kunsthandel Patrick Weiler & Jean François Heim, Parijs.

Tot in de tweede helft van de jaren tachtig bevond dit imposante familieportret van de hand van de Delftse schilder Hendrick Cornelisz. van Vliet zich in Frans privébezit.¹ Dit had tot gevolg dat het tot op dat moment onbekend was gebleven. Toen het schilderij in 1996 op The European Fine Art Fair te Basel te zien was, werd het grote belang ervan voor Delft direct onderkend. Na de gelijknamige beurs in Maastricht kon het werk op zicht komen naar museum Het Prinsenhof om er onderzoek naar te verrichten en om fondsen te werven. In opdracht van het museum wist drs. Frauke Laarmann, promovenda aan de Universiteit van Amsterdam, de geportretteerden te identificeren.² Uiteindelijk is gedurende een periode van meer dan een jaar met inspanning en financiële hulp van velen - Vereniging Rembrandt, Stichting Prinsenhof, Stichting VSB Fonds Den Haag en Omstreken, Stichting Dr Hendrik Muller's Vaderlandsch Fonds, diverse andere fondsen en een groot aantal particulieren - deze bijzondere aankoop mogelijk gemaakt.

De schilder

Circa 1611/12 te Delft geboren, leerde Hendrick Cornelisz. van Vliet de eerste beginselen van de schilderkunst van zijn oom, de portret- en historien- schilder Willem Willemsz. van Vliet. Vermoedelijk is hij daarna nog enige tijd bij de bekende portrettist Michiel van Mierevelt in de leer geweest. Op 22 juni 1632 werd hij als meester ingeschreven in het Sint-Lucasgilde. Schilderde Van Vliet aanvankelijk uitsluitend portretten, op veertigjarige leeftijd verzette hij de bakens om zich vrijwel geheel toe te leggen op de architectuurschilderkunst. Net als Gerard Houckgeest en Emanuel de Witte vervaardigde hij in Delft in de tweede helft van de eeuw een groot aantal kerkinterieurs, waarmee hij het bekendst is geworden. Het door museum Het Prinsenhof verworven stuk mag zonder enige twijfel gerekend worden tot zijn beste prestaties. Aangezien Van Vliet diverse priesters portretteerde, ligt het voor de hand dat hij zelf ook katholiek was.³ Het nog te bespreken portret past eveneens in een katholiek patronaat. In 1675 is Van Vliet in zijn geboorteplaats overleden en op 28 oktober in de Oude Kerk begraven.

*Hendrick Cornelisz. van Vliet, Portret van de familie Van der Dussen. 1640
(Stedelijk Museum Het Prinsenhof, Delft).*

De familie

Het onderzoek van Frauke Laarmann heeft aangetoond dat Van Vliet hier het katholieke Delftse gezin van Michiel van der Dussen (1600-1681), zijn vrouw Wilhelmina van Setten (1605-1683) en vijf van hun kinderen geportretteerd heeft.⁴ De datum op het schilderij, *25 mei 1640*, was bij de identificatie van cruciale betekenis. Het bleek de dag waarop het echtpaar Van der Dussen-Van Setten 15 jaar getrouwd was. Ze waren op 10 mei 1625 in ondertrouw gegaan, terwijl op 25 mei van dat jaar het huwelijk werd bevestigd. Verder zijn er nog diverse gegevens die deze identificatie ondersteunen. Zo is het zeker geen toeval dat vader *Michiel* en zijn zoons het stuk 'In Festo S. Michaelis' spelen. Verder had het echtpaar in 1640 naar alle waarschijnlijkheid vijf kinderen. Onder hen waren in ieder geval Cornelis, Otto en Anna. Over Elisabeth, Maria en Sasbout is nog te weinig bekend om er conclusies aan te verbinden. De geportretteerde jongens zijn ongeveer even oud als Cornelis (1626/27) en Otto (1628). Al met al is er weinig reden te twijfelen aan de voorgestelde identificatie.

Curieus is dat er een ander Delfts familieportret bewaard is gebleven waarvan, op grond van een Van der Dussen-herkomst, eveneens gesuggereerd is dat het Michiel en Wilhelmina zou voorstellen. Dit werk, toegeschreven aan Michiel Jansz. van Mierevelt en/of Jacobus Willemsz. II Delff, bevindt zich in Antwerpen.⁵ De aanleiding voor dit portret moet de geboorte van een *tweede* tweeling zijn geweest. Gezien de nu bekende gegevens over Michiel en zijn gezin moet deze suggestie verworpen worden. Sasbout van der Dussen en Johanna van Berckel trouwden in hetzelfde jaar als Michiel en Wilhelmina. Laarmann opperde de aantrekkelijke gedachte dat dit Sasbouts huisgezin laat zien. Er is nog amper onderzoek gedaan naar hun kinderen, dus dit is allerm minst zeker.

Het geslacht Van der Dussen is een bekend Delfts regentengeslacht uit de zestiende en zeventiende eeuw. Door de reformatie is de familie opgesplitst. Een tak werd gereformeerd en de andere tak bleef katholiek. Eerstgenoemden konden openbare ambten blijven uitoefenen, terwijl de katholieken daarvan uitgesloten werden. Michiel en zijn directe familieleden hoorden tot de katholieke tak. Ze hebben van hun geloof geen geheim gemaakt. Zoon Otto werd priester en dochter Elisabeth leefde als een 'geestelijke zuster'. Drie van Michiels zusters woonden te Delft in het Bagijnhof. Dit van oudsher katholieke bolwerk was voor een belangrijk deel in handen van hun broer. Ook van de kinderen van Michiels oudste broer, Dirk, woonachtig in Lissabon, waren er enkelen die een vroom katholiek leven leidden. Ten slotte blijkt het actief katholieke belijden van de familie uit Van Vliets portret: links op de achtergrond is een kruisbeeld te zien, geflankeerd door Maria met kind links en vermoedelijk Jozef rechts. Verder dragen de drie meisjes kruisjes om de hals. Ook de keuze voor Van Vliet kan door het geloof bepaald zijn. Uiteindelijk geeft juist de onbeschroomde katholieke uitbeeldingswijze - zeldzaam in een periode waarin dit geloof niet openlijk beleden mocht worden -

dit familieportret grote meerwaarde. Het is begrijpelijk dat het schilderij, nog maar amper in Delft gearriveerd, in bruikleen werd gevraagd door Museum Catharijneconvent voor de tentoonstelling 'Geloven in verdraagzaamheid?'⁶ Het katholieke geloof heeft Michiel niet verhinderd in welstand te leven. Een huis in de Voorstraat was slechts weggelegd voor de rijkere Delftenaren. Behalve zijn reeds genoemde belangen in het Bagijnhof bezat hij diverse huizen in de stad en grote stukken land in de directe omgeving. Van een beroep is niets bekend. Het is evenwel niet uitgesloten dat zijn bezittingen zo omvangrijk waren dat hij aan het beheer ervan een dagtaak had. Opvallend is dat op het schilderij elke verwijzing naar een inkomstenbron ontbreekt. Hij laat zich met zijn zoons al musicerend weergeven. Het is alsof het welvaren van zijn gezin de belangrijkste boodschap was. Het moet de familie Van der Dussen-van Setten - voorzover wij dat kunnen beoordelen - in 1640 ook goed gegaan zijn. Financiële problemen waren er niet, het huwelijk bestond vijftien jaar en vijf van de kinderen hadden de meest risicovolle jaren goed doorstaan. Niemand kon op dat moment bevroeden dat alleen zoon Otto zijn ouders zou overleven. Op 25 mei 1640 was er in huize Van der Dussen alle reden tot feest.

Het schilderij

Compositorisch laat Van Vliets familieportret een tweedeling zien: links vader Michiel met twee zonen en rechts moeder Wilhelmina met twee dochters en het jongste kind (dit kan een jongen of een meisje zijn). De ouders zijn gezeten, terwijl de kinderen staan. Cornelis, de stamhouder, opkijkend van zijn muziekboek, is in het midden geplaatst. Direct naast hem zit zijn vader, met de blokfluit in de aanslag, geflankeerd door zijn tweede zoon Otto. Zowel Michiel als Cornelis kijkt de beschouwer direct aan; Michiel wijst ook nog op een standaard met muziek en lijkt de toeschouwer uit te nodigen het muzikale kwartet vol te maken. De namen van de twee meisjes luiden: Anna en Elisabeth of Maria. Door het ontbreken van precieze geboortegegevens zijn ze niet individueel aan te wijzen. Het jongste kind wordt vastgehouden door de moeder. Het heeft op de rechterhand een parkiet. De twee zusters staan links met bloemen en een tros druiven in de hand.

Diverse details op het portret zijn onze aandacht meer dan waard. De stilleven, zoals het arrangement op de tafel voor de schouw, de korf met vruchten op de stoel rechts en de quasi-nonchalant neergeworpen muziekboeken op de voorgrond links, zijn met veel zorg en raffinement uitgevoerd. Je zou je er bijna over verwonderen dat Van Vliet zich later niet is gaan specialiseren in stilleven. Vermoedelijk verwijzen de vijf kinderen met hun attributen naar de Vijf Zintuigen, waarbij de parkiet het gevoel symboliseert, de roos de geur, de druiven de smaak, de fluit het gehoor en het boek het gezicht. Het horloge vooraan op de tafel refereert stellig aan de vergankelijkheid. De twee ovale marines, een stil en een woelig water, links op de achtergrond, zouden een verwijzing kunnen zijn naar het wisselvallige lot van de mens. Een klein

maar voor dit schilderij belangrijk detail is Wilhelmina's trouwring (Michiels ring zal een zegelring zijn, aangezien mannen toentertijd zelden een trouwring droegen). Zij draagt die naar de mode van haar tijd aan de wijsvinger. Jacob Cats was daarover bijzonder verbolgen. In vroeger dagen zou de ring aan de vinger naast de pink gedragen zijn, omdat men daar een ader wist die in direct contact stond met het hart. De ring op die plaats zou zelfs de trouw van de vrouw bestendigen.

*Kompt zijn gewenste trou aen desen vingher hangen,
Dat klopt als aen de borst, dat roert de geesten om,
Dat roept de gantsche siel tot haeren bruydegom.*

Echter uit pronkzucht schoof men de ring op naar voren, naar de beter zichtbare wijsvinger.

*Want, siet! In onse tijt de Wijser draecht het gout,
Dies is (ghelijck het schijnt) het lijff alleen getrouwt.⁷*

Misschien wel het opvallendst zijn de jurken van de kinderen rechts. Van Vliet heeft er veel aandacht aan besteed. De vermoedelijk geweven stof zou wel eens Italiaans kunnen zijn: dat land gaf toen wat dergelijke stoffen betreft de toon aan. De stof van de schitterende jurk van de kleinste met gestileerde bloemen en vogels is te internationaal om te kunnen lokaliseren. Het is vooral nog niet eens duidelijk wat de techniek is: geborduurd of geweven.⁸

Of de hier afgebeelde ruimte een vertrek weergeeft in Michiel van der Dussen's huis aan de Voorstraat is moeilijk te achterhalen. De schouw en de ondiepe, toneelachtige ruimte maken in ieder geval duidelijk dat Van Vliet in 1640 het perspectief nog niet goed onder de knie had. Desalniettemin is de aandacht voor de ruimte opvallend groot. In zijn andere portretten liet Van Vliet de achtergrond veelal onbestemd.⁹ In hoeverre hij hier een onverwachte prestatie leverde of dat hij misschien hulp heeft ingeroepen van collegaschilders moet nader onderzoek uitwijzen. Uiteindelijk is het de combinatie van onervarenheid in perspectief, liefdevolle zorg voor het goed weergeven van de gezinsleden en uiterste aandacht voor details, die dit schilderij zijn grote bekoring verlenen. Het is alsof de op handen zijnde bloei van de schilderkunst te Delft tussen 1650 en 1675 met Gerard Houckgeest, Pieter de Hooch en Johannes Vermeer voelbaar is. Aardig is dat er ook direct een historische verbinding te maken is: Anna van der Dussen, een van de hier weergegeven meisjes, zou in 1657 trouwen met Hendrik van der Eem, de latere voogd van de kinderen van Johannes Vermeer.

Van der Dussen in Het Prinsenhof

Stedelijk Museum Het Prinsenhof bezit vier stukken van Hendrick Cornelisz. van Vliet (waarvan drie in langdurig bruikleen). Dit zijn drie kerkinterieurs en het 'Portret van Jacomina van Berkhout-van der Vorst'. Het behoeft geen betoog dat het portret van het gezin Van der Dussen-van Setten een bijzonder welkome aanvulling is. Het is niet alleen van belang als voorbeeld van Delfts schilderij kunstig verleden. Het is ook een bijzondere visualisatie van

haar burgerlijke geschiedenis. Men kan dit belang evenwel moeiteloos doortrekken naar nationaal niveau. Juist in een gebouw als het Prinsenhof - de woon- en sterfplaats van Willem van Oranje - dat traditiegetrouw zo met het protestantisme verbonden is, is dit portret van een florerende katholieke familie ter nuancering van het geschiedenisbeeld buitengewoon goed op zijn plaats.

Noten

Dit artikel is overgenomen uit *Hofnieuws: Nieuwsbrief van de Vereniging Vrienden van Het Prinsenhof te Delft* jg. 4, nr. 2 (december 1998): 4-6. Het verscheen eerder, in iets andere versie, in het *Bulletin van de Vereniging Rembrandt* jg. 8, nr. 3 (najaar 1998): 18-21.

1. Galerie des ventes d'Orléans (Me Savot, MM. Lebel & Dillée), Ameublement, Ancien Bijoux, Argenterie provenant du Chateau de la Ferté-Beauharnais, veiling 6-7 maart 1986, nr. 16.
2. Frauke Laarmann, *Een Delftse familie* (paper in opdracht van Stedelijk Museum Het Prinsenhof) september 1997. Zij hoopt haar bevindingen binnenkort in *Oud Holland* te publiceren.
3. Zie voor katholieke portretten door Hendrick van Vliet: E.W. Moes, *Iconographia Batava ...* Amsterdam 1897-1905, I-II, nrs. 462, 997, 6092, 7493. Ook van zijn oom Willem van Vliet is gesuggereerd dat hij katholiek was; zie tent.cat., *Nieuw Licht op de Gouden Eeuw. Hendrick ter Brugghen en tijdgenoten*, Utrecht (Centraal Museum) en Braunschweig (Herzog Anton Ulrich-Museum) 1986-1987, p. 345.
4. Zie noot 2; tenzij anders aangegeven zijn alle biografische gegevens op dit onderzoek gebaseerd.
5. Catalogus Schilderkunst Oude Meesters, Koninklijk Museum voor Schone Kunsten, Antwerpen, Antwerpen 1988, p. 253, nr. 986 (M.J. van Mierevelt en J.W.II Delft: 'Portret van de familie van Dussen').
6. Tent.cat., *Geloven in verdraagzaamheid?*, Museum Catharijneconvent, Utrecht 1998, nr. 69.
7. J. Cats, *Houwelyck ...*, Middelburg 1625, III p. 9a-b.
8. Met dank aan Irene Groeneweg, Bianca du Mortier, Ebeltje Hartkamp-Jonxis en Marieke de Winkel voor informatie aangaande de hier weergegeven kleding.
9. Het *portraît historié* (116.5 x 193 cm.) van de familie van Wageningen (1652?) op de Dekama-State te Jelsum is interessant vergelijkingsmateriaal. Daar is de familie weergegeven op een classicistisch buitenterras.

SINDS

XIII
VAN LOENEN

1842

KLOKKEN, HORLOGES, BAROMETERS EN
ANDERE TIJDSVERSCHIJNSELEN

*Friese stoelklok omstreeks 1750
volledig gerestaureerd, 5 jaar garantie*

STADSUURWERKMAKERS

MARKT 63 2611 GS DELFT 015 - 2123735

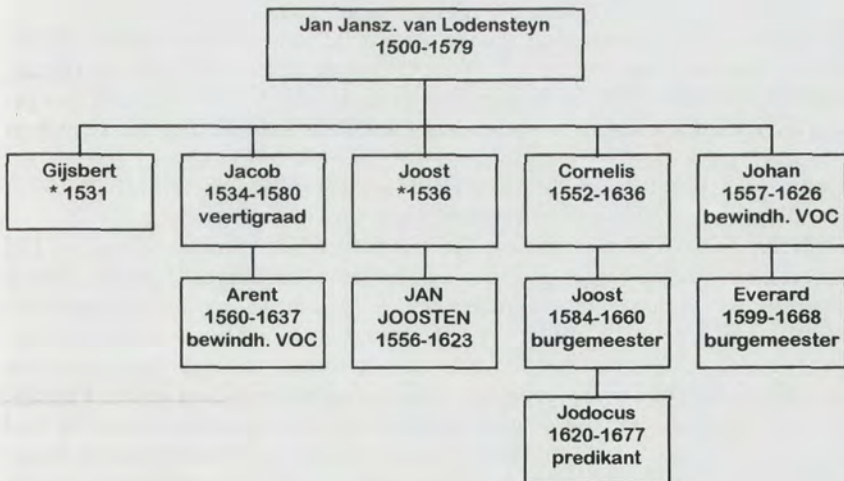
Van Lodensteyn, Erasmus, De Liefde en Japan

H. W. van Leeuwen

Het lijkt een wonderlijke combinatie: een onbekende Delftenaar, Jan Joosten van Lodensteyn genaamd, de wereldberoemde Rotterdammer Desiderius Erasmus,¹ een zeeschip en een groot Aziatisch land. Wat hebben zij met elkaar gemeen? Hoe de Delftenaar en een beeld van de Rotterdammer bijna vier eeuwen geleden samen op het schip in het verre land kwamen wordt in het volgende geschetst.

Het geslacht Van Lodensteyn

De (Van) Lodensteyns vormden enkele eeuwen lang een vooraanstaande familie in Delft. In de zestiende en zeventiende eeuw leverde zij een tiental leden van de veertigraad, het overkoepelende bestuurscollege, waaruit alle burgemeesters en schepenen voortkwamen. Stamvader was Jan Jansz. (1500-1579), zeilmaker van beroep; in zijn jonge jaren is de familienaam (Van) Lodensteyn ontstaan. Zijn talrijke kinderen lopen in leeftijd ver uiteen, waardoor soms verwarrende generatieverschillen ontstonden. Zijn zoon Jacob (1534) kreeg een zoon Arent (1560-1637), zijn zoon Joost (1536) kreeg onze

De vloot van Mahu en De Cordes op de rede van Rotterdam, klaar voor vertrek, 1598.

Jan (1556-1623), maar nog daarna kwam de jongste zoon Johan (1557-1626), die dus Jans oom was.² Arent en Johan werden behalve veertigraad ook bewindhebber van de Kamer Delft van de VOC, in dit verband een pikante bijzonderheid, omdat Jan Joosten daardoor indirect met hen te maken zou krijgen.

De bekende predikant-dichter Joost of Jodocus van Lodensteyn (1620-1677) is een kleinzoon van weer een andere zoon van de stamvader.³

Over Jan Joosten en zijn Delftse tijd valt verder bitter weinig te zeggen. Hij is een zoon van de eerder genoemde Joost Jansz. en Barber Pietersdr. Het is eigenlijk een verhaal over een man wiens leven achteraf gezien pas begon bij veertig. Hij is geboren omstreeks 1556, maar voor ons begint zijn openbare leven pas in 1598, als hij deelneemt aan de hierna te beschrijven expeditie van Mahu en De Cordes; mogelijk is hij al eerder betrokken geweest bij andere ondernemingen. Het is niet bekend of hij toen getrouwd was. Hij had twee zusters, Jacobmina en Machteld, ze trouwden allebei en hadden nageslacht, maar de naam Lodensteyn verdwijnt daarbij, en twee broers, Jacob

(die later nog genoemd zal worden) en Pieter, wiens gelijknamige kleinzoon (1621-1675) veertigraad en schepen van Delft werd. De naam Van Lodensteyn zal nog enige generaties in Delft voorkomen, en dan - zoals bij zovele regentenfamilies - voorgoed verdwijnen.

Gezien het milieu waaruit hij voortkwam, maar eerder nog gezien zijn latere werkzaamheden en bekwaamheden, heeft Jan Joosten hoogstwaarschijnlijk onderwijs genoten op de Latijnse School.

De voorgeschiedenis van de expeditie

Bij ontdekkingsreizen vanuit zeevarende landen in West-Europa gaan Portugal en Spanje vanaf de vijftiende eeuw vooraan, Engeland en Nederland vervullen daarna slechts een aanvullende rol. Het vinden van een noordwestelijke doorvaart (langs de noordkust van Amerika) en een noordoostelijke (ten noorden van Siberië) heeft men moeten opgeven. Om de Zuid lukte het beter, voor 1500 al gingen de Portugezen oostwaarts om Kaap de Goede Hoop. In 1520 nam Fernão de Magalhães (Ferdinand Magallanes) de Zuid-Westelijke route ('bij zuidwesten om') door de naar hem genoemde zeestraat (550 km. lang, 3 tot 30 km. breed, een maandenlange barre tocht), langs het westen van Zuid-Amerika, om vervolgens over de Grote Oceaan door te stoten naar Indië en vandaar westwaarts door de Indische Oceaan en om de Kaap terug te keren, waarmee de eerste reis om de wereld was volbracht. Pas zestig jaar later zou de Engelsman Francis Drake het hem nadoen.

Eerst tegen het einde van de 16de eeuw gingen de Nederlanders meedoen. Talrijke Voorcompagnieën en Compagnieën van Verre (= verre landen) werden opgericht. Omdat de zuidelijke route via Kaap en Indische Oceaan werd beheerst door de vijandelijke Spanjaarden en Portugezen werden aanvangelijk pogingen ondernomen om naar Azië te gaan via de noordoostelijke route. Het werd een grote mislukking.⁴

Daarna kwam toch de route om de Kaap en over de Indische Oceaan aan bod. In totaal zijn tussen 1595 en 1601 vijftien kleine vloten met 65 schepen uitgevaren. Vooral door toedoen van Van Oldenbarnevelt ontstond samenbundeling, 20 maart 1602 werd een octrooi aan de VOC verleend.

Het doel van de expeditiereizen was niet alleen vergroten van de kennis over de routes naar die verre landen en wateren (ontdekken van nieuwe eilanden en ze in bezit nemen), maar ook afbreuk doen aan Spanje en Portugal (kaperexpeditie, bezittingen in de Nieuwe Wereld plunderen) en het handelsdrijven en onderzoeken van handelsmogelijkheden (overeenkomsten sluiten) in Zuid-Amerika, op de doorreis via de Straat van Magallanes, en in Indië en Japan.

Het Verre Oosten lokt

Portugezen en Spanjaarden waren al sinds het midden van de 16de eeuw in Japan werkzaam, niet alleen in de handel, maar ook voor de verbreiding van

De aan koorts overleden admiraal Jacques Mahu wordt met zeemanseer begraven, 1598. De kist gaat over stuurboord in zee, terwijl kanonschoten worden gelost en trompetten blazen.

het Christendom, waarbij de jezuïeten vooraan liepen. Deze waren er in het voetspoor van de handelslieden actief, bovendien waren zij met enthousiasme ontvangen. Enkele honderduizenden Japanners gingen tot het Christendom over. Bij de Nederlanders was de bekeringsijver minder driftig, het was vooral de handel op Azië die lokte.⁵

In 1598 werden in een felle concurrentiestrijd vanuit Rotterdam twee Nederlandse expedities uitgerust. Op 27 juni vertrokken vijf schepen onder commando van Jacques Mahu en Simon de Cordes, uitgereed door de Rotterdamse Compagnie van Johan van der Veken en Pieter van der Hagen. Enkele weken later vertrokken vier schepen onder Olivier van Noort, in zee gebracht door een combinatie van Amsterdamse en Rotterdamse reders, de Magellaanse Compagnie. Van enige samenwerking was geen sprake.

Jacques Mahu met Simon de Cordes, ondernaemen voor de eerste desen tocht met vijf schepen, maer die (=Mahu) sterft onder wegen en laedt Cordes in het gesagh, met den onder Zeevooght Benningen (=Van Beuningen). De ontdeckte landen houden wy voor gesegt, en hun ontmoetingen van te

weynig belang, om daer langh op te blijven staen'. Aldus een 17de-eeuwse samenvatting over Nederlandse zeevaarders.⁶ De auteur was duidelijk niet op de hoogte van het Japanse avontuur van de *Liefde*, anders zou hij er meer over hebben kunnen vermelden. Daarentegen wordt de reis van Olivier van Noort, die drie jaar later na een volbrachte reis om de wereld met slechts één schip in Rotterdam terugkeerde, in het boek breed toegelicht. Hier zullen we ons verder met de eerstgenoemde tocht bezig houden.

De reders kozen suggestieve Bijbelse namen voor hun schepen, naast de *Liefde* waren dat de *Hoop* en 't *Geloove* (I Cor. 13,13), verder de *Trouwe* en de *Blijde Bootschap* (Jes. 61,1). Ondanks de hoopvolle en symbolische naamgeving⁷ was de expeditie weinig succesvol, zelfs rampzalig. Slechts één schip, dat halverwege was omgedraaid, kwam terug in de thuishaven.

De bevelhebbers hadden de opdracht de (zelfs voor de schepelingen geheim gehouden) gevaarlijke route zuidwestwaarts te volgen, door de Straat van Magallanes en rondom Zuid-Amerika op weg naar Oost-Azië, om na gedane zaken via de Kaap terug te keren, de wereldreis dus.

De tocht werd gekenmerkt door tegenslagen en ziekten (scheurbuik); reeds drie maanden na vertrek, nog onder de kust van Afrika in de buurt van de Kaapverdische Eilanden, overleed admiraal Mahu, De Cordes was zijn opvolger; Gerrit van Beuningen was de nieuwe vice-admiraal. Pas een jaar later, na een tocht door de Atlantische Oceaan en via de Straat van Magallanes, werd de Stille Oceaan bereikt. Al gauw werd de vloot van vijf schepen daar door de zware stormen uit elkaar gedreven, elk ging voorlopig verder zijn eigen weg.

Hoe rampzalig het de schepen verging wordt - voor zover hij er kennis van

De vloot van vijf schepen van Mahu en De Cordes. Illustratie van de titelpagina van het *Wijdtloopigh Verhael* (1600).

kon hebben - beschreven door Barent Jansz. Potgieter in het in 1600 verschenen *Wijdloopigh Verhael van 'rgene de vijf schepen door de Straet Magellana wedervaren is.*⁸

Voor de Rotterdamse ondernemers was het als handelsexpeditie een grote mislukking. Slechts één schip kwam terug, zonder het einddoel gehaald te hebben. De bemanning van vijf schepen was grotendeels omgekomen en de reis leverde een groot financieel verlies op. Dit alles ondanks het feit dat de tocht goed was voorbereid, de schepen bekwame aanvoerders en bemanningen hadden en zware bewapening voerden.

De vijf schepen

Het *Geloof*, het schout-bij-nachtsschip, stond eerst onder Van Beuningen, na diens promotie en overstap naar de *Liefde* onder Sebalt de Weert. Het schip passeerde nog wel met de andere schepen de Straat van Magallanes, maar ging na vele moeilijkheden door zwaar weer en zieke bemanning terug en kwam zonder lading in juli 1600 weerom in Rotterdam. Mochten de reders nog steeds geen mededelingen hebben gedaan over de gevaarlijke route van hun schepen dan was het nu zeker algemeen bekend! Een jaar eerder was trouwens in Delft bij de drukker Jacob Cornelisz. Vennecool een wel zeer up-to-date geschiedwerk verschenen waar het zwart op wit in stond: de expeditie van Mahu en De Cordes was in juni 1598 onder zeil gegaan. 'Dese namen haer reyse op Brasilien toe, om soo door de strate van Magellan te varen, volghende de Custen van Chili ende Peru, na de Philippinas, ende so na China ofte Japan te varen, ende soo haren handel gedaen hebbende lanx Capo de bone Esperance, des Werelts Cloot omseylende, weder thuyts te keeren'.⁹

Op de terugreis van het *Geloof* werden de Sebaltseilanden ontdekt. De stuurman Jan Outghersz. vervaardigde een goede kaart en beschrijving 'der vervaerlijcker Strate Magellani". Eén schip was hiermee afgefallen, vier schepen gingen verder.

De *Blijde Boodschap*, eerst onder kapitein Sebalt de Weert, dan onder Dirk Gerrits Pomp (alias China). De bemanning moest bij Valparaiso onder de Chileense kust zwichten voor de Spanjaarden, die het zelf zwaar te verduren hadden tegen de opstandige Indianen. Weer een schip en bemanning verloren, drie schepen gingen verder.

De *Trouw*, eerst onder kapitein Jurriaen Bockholt, na diens dood onder Balthasar de Cordes, een neef van de vice-admiraal. Het schip moest langs de kust van Chili (zonder het afgesproken verzamelpunt Santa Maria aangedaan te hebben) op de vlucht voor de Spaanse overmacht, het wist na zware ontberingen en met sterk gedunde bemanning geheel alleen de Molukken te bereiken, maar werd daar door de Portugezen overmeesterd. Er waren nog twee schepen over.

Model van de Liefde, reconstructie door W. van Beuge, 1986. Uit: Rotterdam 1986.

De *Hoop*, het admiraalsschip, eerst onder Jacques Mahu, na diens dood onder Simon de Cordes als admiraal. Deze laatste en tientallen schepelingen werden op een inspectietocht aan land (het huidige Chili) gedood door Indianen, die hen voor Spanjaarden aanzagen. Het schip wist daarna als eerste het afgesproken verzamelpunt, het eiland Santa Maria, te bereiken. Als ook de *Liefde* daar is gearriveerd valt het besluit om samen naar Japan te varen; er waren onder vele andere zaken wollen goederen aan boord, die in Japan beter konden worden verhandeld dan op de ook in het vaarplan opgenomen Molukken. De aanvoerders zullen zich niet gerealiseerd hebben van hoe grote betekenis die beslissing zou blijken te zijn. Onder de jeugdige kapitein Simon de Cordes jr., die zijn vader als stuurman had vergezeld en die nu tevens als admiraal van de tot een minimum geslonken vloot fungeerde, begon de gezamenlijke overtocht naar Japan. Op die reis is de *Hoop* spoorloos dwenen, op 24 februari 1600 was er voor het laatst contact met de *Liefde*.

De *Liefde*. Slechts dit schip bereikte Japan. Daar ging het, nu in Japanse dienst, al spoedig ten onder, slechts een handjevol van de vroegere beman-

ning en het Erasmusbeeld bleven over. De *Liefde*, het vice-admiraalsschip, was uitgevaren onder Simon de Cordes sr., na diens overgang naar het admiraalsschip stond het onder kapitein Gerrit van Beuningen, de nieuwe vice-admiraal. De gewapende koopvaarder met 110 man en 18 kanonnen aan boord vertrok zoals de andere uit Rotterdam om via het Haringvliet door het Goerese Gat op open zee te komen. Het schip van 300 ton was in 1598 nieuw gebouwd en toen *Erasmus* gedoopt, waarmee in één klap de Heilige Erasmus, patroon van de zeevaarders en een beroemde landgenoot werden geëerd.¹⁰ Door de systematische naamgeving moest *Erasmus* wijken voor de bijbelse *Liefde*, waardoor - al dan niet bewust - een nieuwe symboliek ontstond.

Erasmus als hekbeeld

Dat het wel degelijk om de Rotterdammer ging blijkt uit het houten hekbeeld, dat men na de herdoping heeft laten zitten, hoewel het dus niet meer diende als toelichting of uitbeelding van de scheepsnaam.¹¹

Mogelijk heeft William Adams, de Engelse stuurman¹² van de *Liefde* het beeld cadeau gedaan aan een belangrijke familie, Makino genaamd, waarna het belandde in de ten noorden van Tokio gelegen Ryukoin Tempel, in de prefectuur Tochigi.

De ware identiteit van de grote humanist ging daarna verloren, in alle opzichten, want Erasmus zelf was in Japan onbekend. Vanuit de tempel verhuisde het beeld naar het Nationaal Museum in Tokio, waar het te boek stond als een christelijk heilige.

Vondel noemde in 1622 in een lofzang op Erasmus hem 'de Rotterdamse heyligh' maar heeft daarbij uiteraard niet beseft dat de Rotterdammer dat al was, zij het dan niet op de gebruikelijke wijze en bovendien in een ver Oosters land.

Pas in 1926, nadat op een missietoonstelling in Rome een foto van het 'Aziatische' beeld was getoond, werd de grote Rotterdammer herkend. Pater Donatus van Adrichem herkende Desiderius Erasmus, directeur J.W. van Nouhuys van het Maritiem Museum "Prins Hendrik" te Rotterdam legde op grond van details de relatie Erasmus-*Liefde*-hekbeeld. Nu kon de definitieve beschrijving worden gemaakt: staande Erasmus van eikenhout, 104,5 cm hoog, van een onbekende Rotterdamse meester, eind 16de eeuw; op het beeld, dat in de linkerhand een boek gedragen moet hebben, staan op een in de rechterhand hangende banderol het jaartal 1598 en de letters ERASMUS en ROTTERDAM.

Na de identificatie is het originele beeld al viermaal in Rotterdam te zien geweest. In 1936, ter gelegenheid van de toen in Rotterdam gehouden Erasmus-tentoonstelling (herdenking 1536-1936), werd het in Museum Boymans van Beuningen getoond. Een tweede maal volgde in 1954 (als dank voor de recente ontvangst van kroonprins Akihito, de huidige keizer), nu in het Historisch Museum. De derde maal bij de grote Erasmusherdenking in 1969,

Het houten hekbeeld van de Erasmus (Liefde). Uir: Van Gulik 1998.

weer in Boymans. Tenslotte in 1998 in Maritiem Museum Prins Hendrik tijdens de tentoonstelling *Nederlanders in Nagasaki*. Een reeds jaren eerder door Japan aan het museum geschonken replica in kunststof moest er tijdelijk voor wijken.¹³

Land in zicht: Japan

We zetten onze tocht met de *Liefde* voort. Na passeren van de Straat van Magallanes zette het schip koers naar Kaap Santa Maria of Punta de Lavapié in Chili. Daar ging Van Beuningen met 23 man aan land. Zij ondergingen hetzelfde lot als De Cordes sr. en zijn mannen van de *Hoop*: ook zij werden door Indianen aangevallen en allen gedood. Het schip wist dan na de *Hoop* als tweede en laatste bij Santa Maria te komen. Stuurman Jacob Jansz. Quackernaek was de nieuwe kapitein, tevens vice-admiraal van de kleine vloot. Op 27 november 1599 begonnen de twee schepen de overtocht. Nadat zoals eerder vermeld in februari 1600 het onderlinge contact verbroken was, bereikte de *Liefde* na enige maanden Japan. Door navigatieproblemen - men wilde om Spanjaarden en Portugezen te vermijden zo noordelijk mogelijk aanleggen - werd de Beppoebaai dichtbij het tegenwoordige Oita op het zuidelijke eiland Kioesjoe binnengezeild, waar het gehavend en wel en met doodzieke bemanning (waarvan nog slechts 24 van de oorspronkelijke 110 in leven waren, zes stierven kort daarna) op 19 april 1600 het anker uit-

gooide, en al spoedig in Japanse handen viel. Het eerste Nederlandse schip was - hoe dan ook - de Grote Oceaan overgestoken. Onder hen als voornaamste leiders de kapitein Jacob Quaeckernaeck, de eerste stuurman William Adams, de scheepsschrijver Melchior van Santvoort en onze Delftenaar Jan Joosten van Lodensteyn, wiens positie aan boord overigens niet geheel duidelijk is, (opper)koopman is waarschijnlijk een goede omschrijving. Dit laatste drietal zal enkele tientallen jaren lang een belangrijke rol gaan spelen in de Nederlandse relatie met Japan. Zij zijn het die de vestiging van de VOC in 1609 hebben voorbereid en, wat Adams betreft, de Engelse vestiging in 1613.

De door ontbering, scheurbuik en gebrek aan drinkwater verzwakte bemanning moest weerloos toezien hoe de toegesnelde plaatselijke inwoners alles inpikten wat van hun gading was. De ook snel aanwezige Portugese jezuïeten merkten tot hun teleurstelling dat het geen uit de koers geraakt Spaans of Portugees schip was, maar een Hollandse 'Lutherse zeeover', dus vijand van de nieuwe Spaanse koning Philips III. Erger kon niet voor de jezuïeten, die hun afkeer tegenover de Japanse autoriteiten sterk lieten blijken. Daar deze laatsten van het geringe aantal bovendien verzwakte mannen duidelijk niets te duchten hadden liepen de schepelingen geen gevaar aan het kruis geslagen en gespied te worden, de gebruikelijke straf voor misdadigers en vijanden. Integendeel, men kon hen heel goed gebruiken, zoals zal blijken.

Het grote en slagvaardige schip werd door de plaatselijke autoriteiten met lading en al in beslag genomen en naar de haven van Boengo gebracht, waar voor de bemanning een onderkomen en verzorging werd geregeld. Stuurman Adams verving enkele weken later de zieke kapitein Quaeckernaeck bij een oproep aan het hof van de sjogoen Jejasoe Tokoegawa in Osaka te verschijnen. Jan Joosten en een Portugese tolk¹⁴ vergezelden hem bij dit buitengewoon eervolle bezoek, dat op 12 mei 1600 plaats had, zeer tegen de wensen van de Portugezen. Jan Joosten was de eerste Nederlander die rechtstreeks met de belangrijkste Japanse machthebber in aanraking kwam.

De situatie in Japan

De sjogoen (generalissimus) Jejasoe, alleenheerser over 20 miljoen Japanners, liet zich door de beide mannen uitvoerig inlichten over de politieke en economische toestand in het Westen en kwam daarbij tot de conclusie dat de door de Portugezen geuite beschuldiging van kwade bedoelingen geen steek hield. In hun onderlinge geschillen en oorlogen was hij niet geïnteresseerd. Temeer daar er in Japan in die tijd juist een felle machtsstrijd gaande was tussen de sjogoen en een aantal nog opstandige feodale heren. Er bestond net als voorheen in Europa een leenstelsel, dat zich in de tweede helft van de 16de eeuw onder de grote staatsman en veldheer Hidejosji Tojotomi (de 'Japanse Napoleon') geconsolideerd had met een centraal Hof, dat in handen van de militaire stand was, terwijl aan de verregaande onafhankelijkheid van de grote feodale heren een einde was gekomen.

Michiel Germans van het Maritiem Museum "Prins Hendrik" te Rotterdam en een Japanse functionaris pakken voorzichtig het hekbeeld van de Erasmus (Liefde) uit, juni 1998.

De keizer - in theorie het hoofd van de staat - speelde bij dit alles geen enkele rol. Als 'Goddelijke Zoon des Hemels' met slechts een ceremoniële rol in het staatsapparaat leidde hij een geïsoleerd bestaan in Meaco, het huidige Kioto. De werkelijke macht was al eeuwen lang in handen geweest van de machtige families en zo zou het nog enkele eeuwen blijven. Het is begrijpelijk dat voor Jan Joosten en zijn makkers, evenals voor de andere westerlingen, gewend aan westerse verhoudingen maar onbekend met dit systeem, van het begin af aan het begrip sjogoen identiek was met keizer of koning. In de officiële keizer in Kioto zagen ze meer een soort oosterse paus. Het verenigde rijk stond na de dood van Hidejosji in 1598 onder Jejasoe Tokogawa, die nog een aantal daimjo's (feodale heren) moest onderwerpen.

In vrijheid

Na de eerste ontmoeting met de sjogoen werden de overlevenden vrij verklaard. De *Liefde* werd in Japanse dienst gesteld, nadat het hekbeeld Erasmus eraf was gehaald en de eerder geschetste eigen geschiedenis zou krijgen. Reeds na één tocht, een houttransport, is het schip in juli 1600 met een Japanse bemanning nabij de Baai van Oeraga ter hoogte van Edo (Tokio) in een storm

vergaan. Als schadevergoeding voor de geconfisqueerde goederen en voor door de plaatselijke bevolking geroofde en niet meer te achterhalen eigendommen ontvingen Adams en zijn mannen een flink bedrag.

De onverwachte vreemdelingen Adams en Joosten zijn nog regelmatig ter audiëntie naar Kasteel Edo gereisd, de werkelijke zetel van de sjogoen, om hun kennis van de wereld buiten Azië te spuien en waar mogelijk te adviseren. Als beloning kregen zij daarvoor landgoederen en rijsttoelagen. De sjogoen luisterde met genoegen naar de verhalen van Jan Joosten, die kundig en intelligent wordt genoemd en van wie men aannam dat hij in eigen land een belangrijk man moest zijn geweest!

In later uitgegeven 17de-eeuwse geschiedenissen van Nagasaki wordt melding gemaakt van de onverwachte landing van schip en bemanning, de Engelse leider William Adams heet dan Miura Anjin (naar zijn later verworven Japanse landgoed en zijn functie), de Hollandse leider is Yan Yosu, wat een klankomvorming van Jan Joosten is.

Over de aankomst van de *Liefde* in Japan werd men in Nederland in 1601 ingelicht door een bericht van de na drie jaar teruggekeerde Olivier van Noort, die het in Broenei van de Portugese kapitein van een Japans schip had gehoord. 'Dese Capiteijn heeft ons te kennen gegeven datter in Japan een groot Hollants Schip gecomen was, van de Compagnie van Pieter Verhaghen, het was daer seer miserabelijck versteken: want sy waren meest al van hongher en sieckte ghestorven'.¹⁵

Over het lot van de bemanning is men bij latere contacten in het vaderland meer te weten gekomen. In Delft zal het wel een nieuwtje zijn geweest: 'Jan Joosten van Lodensteyn leeft; hij woont in het verre Japan en maakt het goed'. Een aardige bijzonderheid is nog, dat de door de Japanners in beslag genomen zeekaarten, waaronder een kaart van Cornelis Doedtsz., zich nog in het Nationaal Museum in Tokio bevinden.

Kanonnen welkom

Toen het Nederlandse schip de *Liefde* met nagenoeg evenveel koppen als kanonnen aan boord voor de kust van Kioesjoe verscheen kwam het voor Jejasoe als geroepen. De strijd om de macht was op een hoogtepunt gekomen; de ebemannen en hun achttien in beslag genomen kanonnen plus een grote voorraad ammunitie (kanongieten was bij de Japanners nog onbekend) moeten daarbij een laatste maar beslissende rol gespeeld hebben. Het is niet onwaarschijnlijk dat de welkome vangst de doorslag gaf bij Jejasoes besluit met een leger van 104.000 man tot de aanval op zijn rivalen over te gaan. Mede door de kanonnen van de *Liefde* en hun ervaren kanonniërs zegevierde Jejasoe op 21 oktober 1600 in de slag bij het stadje Sekigahara (in Centraal Honsjoe, het grootste eiland). Daarmee kwam er een eind aan een lange periode van binnenlandse onlusten en opstanden. De sjogoen had voortaan vanuit Edo (het huidige Tokio) als hoofd van een gecentraliseerde politiestaat de controle over heel Japan; de sjogoens in de Tokogawa-dynastie heersten tot 1868, de Edoperiode.

*De heiligen Erasmus, Eustachius en
Christofoor, de eerste met bisschopsmijter en
windas. Houtsculptuur door Tilman
Riemenschneider, ca. 1495.*

Jan Joosten gaat in de handel

De meeste Nederlanders, ook onze Jan Joosten, trouwden met Japanse Christen (= katholieke) vrouwen en begaven zich met toestemming van de Japanse heerser in de handel. De handelspas hield niet alleen een vergunning in om het land te verlaten, het was tevens een privilege om te mogen terugkeren in het in principe voor buitenlanders ontoegankelijke land. Bij de in 1602 opgerichte VOC was intussen op Java en daardoor in het moederland bekend geworden dat hij familie was van de Delftse VOC-bewindhebbers Jan Jansz. van Lodensteyn en Arent Jacobsz. van Lodesteyn.

In die jaren werkte hij zich in het vreemde land door goed inzicht en volharding op tot een man van betekenis. Als onafhankelijk koopman bezat hij een jonk en dreef niet alleen handel met de jonge VOC en met Japanners, maar ook met Engelsen, Spanjaarden en Portugezen.

De periode na 1609

De VOC had ten koste van Engeland, Spanje en Portugal vaste voet aan land gekregen op Java, waar de hoofdzetel werd gevestigd, met sinds 1618 Jan Pietersz. Coen als gouverneur-generaal. Men krijgt de indruk dat de VOC-kopstukken in Holland en in het Oosten zich in het begin niet hebben gerealiseerd hoe belangrijk mannen als Van Lodensteyn en Van Santvoort in Japan

voor hen konden zijn. Eerst in 1609 openden zij een factorij in Hirado (ook Firando genaamd) op het eiland Kioesjoe, uiteraard met toestemming van de sjogoen.

Jan Joosten was al direct van groot nut voor het opperhoofd Jacques Specx omdat hij in voorname kringen verkeerde, belangrijke relaties had en de gewoonten van het land kende.¹⁶

Hij legde contacten, hij trad op als tolk, want hij sprak intussen vloeiend Japans, en was in alle opzichten een betrouwbare bemiddelaar bij onderhandelingen met het Japanse gouvernement en in contacten met Japanse kooplieden en met andere landen. Het is treffend dat de Compagnie in haar eerste jaren steunde op mannen als Jan Joosten, die ter plaatse goed bekend waren, maar op den duur zelf meer macht verwierf. Zonder die aanvankelijke bemiddeling zou de Compagnievestiging wellicht niet geslaagd zijn.

De Engelsen volgden in 1613 met een factorij in Hirado, het opperhoofd Richard Cocks verzekerde zich voor soortgelijke zaken van de diensten van zijn landgenoot William Adams. Jan Joosten ging op voet van gelijkheid met de Engelse functionaris om. Cocks inviteerde hem op diners, hij op zijn beurt ontving de beide factorijhoofden Cocks en Specx, waarbij fraaie geschenken werden uitgewisseld.

Hoe Jan Joosten werd gerespecteerd bij de Nederlandse en bij de Engelse compagnieën kan bijvoorbeeld blijken uit de speciale welkomstgroeten van zeven en negen kanonschoten, die hem bij bezoeken aan koopvaarders te beurt vielen. Bij een van die gelegenheden bezocht hij zijn broer Jacob, die als stuurman met de vloot van Pieter Willemsz. Verhoeven Japan aandeed.

Als zelfstandig reder en koopman kwam hij in handelsrelatie met diverse delen van Zuidoost-Azië, zoals Siam en Cambodja, waar Engelse kooplieden hem signaleerden als John Yooson of Yoosen, ook wel Jan Jowlson en Yeozen, eigenaar en kapitein van een Japanse jonk. De door de sjogoen verleende licentie voor Yan Yosu bleek hierbij een waardevolle vrijbrief tijdens zulke zee-reizen, waarvan later ook VOC-functionarissen op hun reizen naar Cochinchina met zijn jonken gebruik maakten.

Zakenbrieven uit Edo

Uit de jaren 1614-1616 zijn 16 brieven van Jan Joosten vanuit Edo aan de factorij in Hirado bewaard gebleven, waarin als een soort momentopname zowel zijn eigen activiteiten als de relatie tussen de Nederlandse en de Engelse compagnieën worden belicht.¹⁷ Jan Joosten was er dadelijk bij als er iets te verdienen was. Hij handelde in van alles, o.a. geschut en lood (tijdens het beleg van Osaka door Jejasoe verkocht Jan Joosten het hem), geconfijte gember en gezouten zalmen, huiden en porselein, laken en rood hout. De hele lakenhandel van de Compagnie moet door Jan Joostens handen zijn gegaan. Kortom, een ruim arbeidsveld.

Juist in die jaren vallen enkele persoonlijke zaken te noteren. Op 19 november 1615 schreef hij in een PS aan Specx: 'G(roet) wel mijn broder', dat is

de genoemde broer Jacob. Een jaar later, 10 oktober 1616 had hij vervelend nieuws: 'Voorts soo heeft hier sulcke aertbevinghe gheweest tot 2 reizen toe dat ick door noot mijn packhuijs heb moeten affbreecken'.

Jan Joosten was duidelijk een actief en beweeglijk man, die daarheen trok waar zijn meeste voordeel te verwachten viel. Vooral in de jaren 1612-1621, waarvan diverse handelsreizen naar Siam en Cambodja bekend zijn, heeft hij een fortuin verdiend, hoewel hij in zijn laatste jaren waarschijnlijk financiële moeilijkheden had.

Jaarlijks reisde hij tussen Edo (Tokio) en Hirado; daarnaast bezocht hij vaak de steden Nagasaki, Sakai en Kioto. Ook zijn assistent Matthijs ten Broeck en twee Japanse medewerkers maakten diverse reizen binnen en buiten Japan in zijn opdracht.

Een terugval

In de herfst van 1617 maakte Jan Joosten een ernstige fout door geen rekening te houden met Japanse gebruiken en gevoeligheden. Hij adviseerde een relatie rechtsreeks een audiëntie aan te vragen bij de sjogoen (niet meer Jegasoe, maar diens opvolger), die toevallig in de buurt verbleef, zonder eerst de daimjo (machthebber) van Hirado daarvan in kennis te stellen. Het waren de raadslieden van de sjogoen die hem op zijn verzuim wezen. Hij verloor hierdoor de hoge gunst; bij een volgende audiëntie moest hij dagen wachten, tot spot der hovelingen.

De gevolgen bleven niet uit. Een half jaar later zond gouverneur-generaal Jan Pietersz. Coen vanuit Batavia een instructie aan Jacques Specx - die Jan Joosten zelf bij het opperbestuur had aanbevolen! - om goed op deze laatste te letten, omdat hij het vertrouwen van de sjogoen en diens hoge ambtenaren had verloren. Het schijnt dat Jan Joosten, hoewel zijn kennis van het Japans goed was, wel vaker een steekje heeft laten vallen door te zondigen tegen de heersende regels.

Het einde

Ondanks de tijdelijke moeilijkheden is zijn relatie met de Nederlanders weer goed gekomen. In 1621 was het met zijn schip dat de leiding van de factorij een handelsbezoek aan Cochinchina bracht. In datzelfde jaar vroeg hij aan Coen toestemming om met een VOC-schip te repatriëren. Mogelijk ging hij zich eenzaam voelen, hij was toen ongeveer 65 en zijn oude strijdmakker William Adams was het jaar daarvoor overleden. Het kan ook zijn dat hij zich met de wisselende stemming van de toen heersende sjogoen en het steeds meer groeiende wantrouwen tegen vreemdelingen niet veilig meer voelde. Langzaam maar zeker was bij de Japanse machthebbers het besef gegroeid dat de aanvankelijk getolereerde vreemde godsdienst de eigen Japanse cultuur en samenleving schadelijk ging beïnvloeden. Ook merkten zij dat de vreedzaam begonnen invoering van het Christendom elders wel degelijk tot

veroveringen leidde. Felle vervolging van bekeerlingen en beperking van hun vrijheden waren het resultaat.¹⁸ Het is niet duidelijk of Jan Joosten naar eigen idee Japan toen voorgoed verlaten had, op doorreis naar het vaderland, of dat dit bezoek diende ter voorbereiding. Zijn jonk arriveerde in juni 1622 in het kort daarvoor gestichte Batavia, geladen met Chinese zijde, op Coens advies, die hem een voorgenomen lading met ebbenhout had afgeraden. Daarna moet er een vertraging in zijn definitieve terugkeer naar Europa zijn opgetreden. Moeilijkheden in verband met een financiële afwikkeling waren oorzaak dat hij in het najaar van 1623 nog terugging naar Japan.

Helaas, het was zijn laatste reis. Bij een stranding van zijn schip op een koraalrif in de Zuid-Chinese Zee bij het eiland Cecir in de Paracelgroep verdronk hij. Leonard Camps, het nieuwe opperhoofd van de factorij in Hirado, meldde het slechte nieuws aan de nieuwe Gouverneur-Generaal, Pieter de Carpentier, die het op zijn beurt rapporteerde aan Heren XVII in Nederland. 'Jan Joosten Lodenstein is met sijne joncke op de droochte van Pracel omtrent d'eylanden Cecir (in 't keeren na Japan) gebleven ende verdroncken'.¹⁹ Jan Joosten liet in Edo een Japans gezin na: een vrouw en een geadopteerde zoon en dochter; over deze mensen is verder niets bekend, zij zijn opgelost in de Japanse samenleving. Maar toch is er een herinnering aan onze Delftenaar: in het huidige Tokio wordt de Yaesu-guchi (de straat met ondergronds winkelcentrum tussen het Hibajapark en het centrale station van Otemachi) aangewezen als de plek waar eertijds Yaesu (een vorm van Yan Yosû) re-

Monument voor Jan Joosten in Tokio door de Nederlandse beeldhouwster Louk van Meurs-Mausser.

sideerde. In de buurt ervan staat een modern monument ter herinnering aan hem en zijn komst naar Japan, het is een stalen zeilschip van de hand van de Nederlandse beeldhouwster Louk van Meurs-Mauser.

Wat zijn familie in Nederland betreft, het bezoek van zijn broer Jacob is al genoemd. Jan Joosten zal al veel eerder, zeker sinds de vestiging in 1609 van de Nederlandse factorij in Hirado, in briefwisseling met zijn familie in Delft hebben gestaan. Zowel voor het persoonlijke contact als voor zaken, waarbij men zeker moet denken aan zijn familieleden die bewindhebber van de Kamer Delft waren.

Het is treffend dat het leven van Jan Joosten van Lodensteyn in Japan wordt begrensd door twee schipbreuken. De eerste, gevolgd door een gedwongen verblijf, bracht hem de introductie. Door de tweede kwam er een einde aan de carrière van een Delftenaar die in zijn vaderland onbekend is gebleven, maar die we moeten eren als de grondlegger van vier eeuwen Nederlands-Japanse relatie.

Conclusie

Niettegenstaande de hierboven geschetste mislukking van de Rotterdamse expeditie is het eindoordeel toch zeer positief: door de stranding van de *Liefde* op de Japanse kust en de capaciteiten van enkele opvarenden tijdens hun gedwongen verblijf, onder wie Jan Joosten van Lodensteyn, is in 1600 de basis gelegd voor de in 1609 door de VOC tot stand gekomen commerciële en politieke contacten met dat geïsoleerde land. Als het schip er 'normaal' was gearriveerd en weer had kunnen vertrekken zou de ontwikkeling heel anders zijn geweest. De periode 1600-1609 is te beschouwen als de voorgeschiedenis, de mannen die toen erbij waren als de wegbereiders. Met het jaar 2000 in zicht is inmiddels in Den Haag de Stichting 400 jaar Nederland-Japan opgericht, die zich ten doel stelt in een grootse en feestelijke herdenking te laten zien hoe belangrijk Nederland voor de ontwikkeling van Japan is geweest.

Een Van Lodensteynstraat is er al in Delft³, maar in navolging van Tokio zou een vernoeming naar Jan Joosten niet misplaatst zijn. Mogelijk in 2000?

Literatuur

Blom, N. van der. *Erasmus en Rotterdam*, 1969, p. 39-41.

Erasmus en zijn tijd. Catalogus bij de tentoonstelling in Museum Boymans-van Beuningen te Rotterdam, 2 dl., Rotterdam 1969, nrs. 568, 569.

Gulik, W. van. *Nederlanders in Nagasaki*. Tentoonstelling van Japanse prenten uit de 19de eeuw in Maritiem Museum 'Prins Hendrik' in Rotterdam. Rotterdam, 1998, p. 12-15 en 150-151.

In the Wake of the Liefde; cultural relations between the Netherlands and Japan, since 1600. Amsterdam/Rotterdam, 1986.

Mulder, W.Z. *Hollanders in Hirado*. Haarlem [ca. 1984].

Nouhuys, J.W. van. "Erasmus in Japan." *Rotterdamsch Jaarboekje* 1927: 88-101.

- Seiichi Iwao, Jan Joosten, *The Forerunner of the Dutch-Japanese Relation*. Tokyo 1958.
- Someren Brand, J.E. van. *De Lodensteyns en hun magen*. De Nederlandsche Leeuw 8, 1890.
- Wieder, F.C. *De reis van Mahu en de Cordes door de Straat van Magalbaes naar Zuid-Amerika en Japan 1598-1600* Werken Linschotenvereëning dln. 21, 22 en 24. Den Haag, 1923-25.

Noten

1. Helaas voor Delfts chauvinisme is de bewering van Dirck van Bleyswijck in zijn *Beschrijvinge van Delft*, dl. I, 1667, p. 360, dat Erasmus zijn jeugd in het klooster Sion onder de rook van Delft heeft doorgebracht, niet houdbaar gebleken. Overigens is die 'legende' pas omstreeks 1950 door prof. R.R.Post voorgoed ontzenuwd.
2. Voor Johan Jansz. van Lodensteyn en zijn vrouw Maria van Bleyswijck is in de Oude Kerk een epitaaf opgericht.
3. Het is verwarrend dat de Van Lodensteynstraat in Delft niet naar het hele geslacht is vernoemd, maar uitsluitend naar deze dominee.
4. De tocht van Heemskerck en Barentsz in 1597 om de noordoost is overbekend; minder bekend is de betrokkenheid van de Delftenaar Willem Gerritsz. Meerman bij een poging in 1612 om de noordwestelijke route te vinden.
5. Die zakelijke beperking zou enkele tientallen jaren later een voordeel blijken toen alle Spanjaarden en Portugezen - niet alleen onze vijanden maar machtige concurrenten - werden uitgewezen. Alleen de Nederlanders werden nog - onder vele beperkingen - sinds 1640 geduld op het kunstmatige eilandje Desjima, ter grootte van een voetbalveld in de Baai van Nagasaki gelegen.
6. V.D.B. (=Lambert van den Bosch), *Leeven en Daden der Doorluchtigste Zee-Helden en Ontdeckers van Landen*. Amsterdam 1676, p. 275.
7. Het is een vroeg voorbeeld van systeem in naamgeving. In dit verband is het aardig te wijzen op enkele moderne schepen in een serie van Nedlloyd, nl.de Nedlloyd Delft en de Nedlloyd Deshima.
8. De schrijver was chirurgijn op het *Geloof*, het schip dat halverwege terugkeerde.
9. Em. van Meteren. *Memorien der Belgische ofte Nederlantsche historie*. Delft, 1599, p. 407. De uitgave werd om politieke redenen door de Staten van Holland tegengewerkt.
10. Heilige Erasmus (ook wel Elmo): legendarisch, martelaar, bisschop in Syrië, feestdag 2 juni, vervolgd onder keizer Diocletianus, zou in Formiae in Campania in het jaar 303 zijn overleden, alwaar ook zijn verering in de zesde eeuw wordt vastgesteld. Volgens een latere legende zou hij ter dood zijn gebracht door het winden van zijn ingewanden op een windas, de gelijkenis waarvan met het scheeps-onderdeel kaapstander leidde tot zijn verering als patroon van de zeelieden; de elektrische ontlading rondom scheepsmasten werd gezien als een teken van zijn bescherming; Sint Elmo-vuur. In de kunst wordt hij afgebeeld met een mijter op het hoofd en een windas in de hand, zie bv. houten beeld door Tilman Riemen-schneider, samen met de heiligen Christophoor en Eustachius, ca. 1495. In de Delftse Oude Kerk werd nog in 1530 een altaar aan hem gewijd.
11. Het hekbeeld zit aan de spiegel, dat is het vlakke gedeelte boven de achterstevens; het hek is dat gedeelte van de spiegel dat zich bevindt tussen hekbalk en hakke-

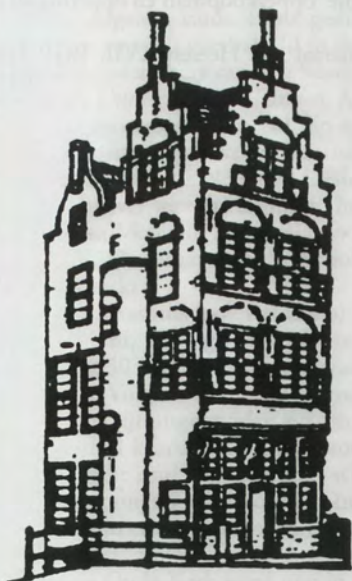
bord. De hekbalk verbindt de twee zijden van het schip, het hakkebord is het met snijwerk versierde (gehakte) bovendeele van de spiegel. Het hekbeeld dient slechts ter versiering. Niet te verwarren met een boegbeeld of schegbeeld, dat aan de voorzijde zit.

12. William Adams was niet bij toeval als stuurman mee: hij kende de vaart door de Straat van Magallanes door zijn deelneming aan de tocht van de Engelsman Cavendish, die enkele jaren na Drake een wereldreis maakte. Adams is onder de naam John Blackthorne bekend als de held in de (in 1980 verfilmde) succesroman 'Shogun' (1976) van James Clavell.
13. De vaste opstelling in het museum omvat het beeld (inv.nr. M 2845), een model van de *Liefde* (inv.nr. M 14) en een exemplaar van het *Wijdloopig Verhael* (inv.nr. WAE 281a).
14. Het Portugees was de lingua franca in Oost-Azië.
15. Van Noorts reisverslag verscheen in 1602 te Rotterdam als *Beschryvinghe vande Voyagie om den Werelt Cloot*, het citaat op p. 73.
16. Specx bracht het na zijn Japanse tijd nog verder: hij fungeerde na het overlijden van Jan Pietersz. Coen in 1629 enkele jaren als gouverneur-generaal.
17. De brieven dd. 2 november 1614 - 2 december 1616 zijn afgeschreven in het oudste brievenboek van het Hollandse kantoor te Hirado (ARA, Archief van de Nederlandse factorij in Japan, inv.nr. 276).
18. Zie ook noot 5. Voor Delft is het van belang dat een van de laatste opperhoofden van het VOC-kantoor in Hirado, Nicolaes Couckebacker, zich na terugkomst in patria in onze stad vestigde; hij trouwde een Delftse jongedochter, Maria van Hoogenhouck, werd lid van de veertigraad en overleed in 1671. Een halve eeuw later, na de gedwongen vestiging op Desjima, trekt weer een Delftenaar onze aandacht, het is dan Hendrik Durven die 'opperkoopman en opperhoofd in Japan' is.
19. *Generale Missiven* van de Gouverneurs-Generaal aan Heeren XVII, RGP 104, 1960, p. 137.

KOOS ROZENBURG ANTIQUITEITEN

*spec. tegels en delfts blauw
uit de 17e en 18e eeuw*

*ook: vroeg ijzer,
meten en wegen
oude schaatsen*

DELFT
MARKT 2
2611 GT
015 2147828

Jacob van Breda, een veelzijdig natuurvorser

H.L. Houtzager

Inleiding

De geschiedenis van het medisch leven, zoals dit zich in de afgelopen eeuwen in Delft heeft afgespeeld, is onder meer vastgelegd in de portretstudies van medici en chirurgijns op de vier 'anatomische lessen' die Delft bezit. De laatste van deze schilderijen werd in 1773 geschilderd door Nicolaas Rijnenburg. Het stelt de doctor anatomicus Theodorus Hoogeveen voor, omringd door de doctores medicinae en de chirurgijns van Delft, terwijl hij bezig is een demonstratie te geven van de anatomie van de hersenen.¹

Fig. 1. De anatomische les van Dr. Theodorus Hoogeveen door Nicolaas Rijnenburg, Delft 1773. De 2de persoon van links in de middelste rij is Dr. Jacob van Breda.

Onder de aanwezige geportretteerden bevindt zich de medicus Jacob van Breda, die op 16 juli 1743 in Delft werd geboren en op 14 oktober 1818 in zijn geboorteplaats overleed. (fig. 1).

Biografische gegevens

Waarschijnlijk heeft Van Breda in Amsterdam aan het Athenaeum geneeskunde gestudeerd. Wel is met zekerheid bekend dat hij zich op 10 september 1759 in Leiden liet inschrijven als theologisch student en dat hij daar tot medisch doctor (!) werd gepromoveerd op 26 augustus 1768. Hij verdedigde daar zijn proefschrift getiteld: *De eo quod vir atque faemina coeundo ad embryonis generationem conferunt*, dat in datzelfde jaar ook in druk verscheen.² Na zijn promotie vestigde Van Breda zich als medicus practicus in zijn geboortestad Delft, waar hij als zodanig ook staat ingeschreven in het "Register der Doctoren, Cyrurgyns en Vroedvrouwen binnen de stad van Delft en Delfshaven".³

Op 31 januari 1773 huwde hij er met de 24-jarige dochter van Ds. Gerhardus Johannes van Campen. In december van dat jaar werd hij benoemd tot 40-raad van de stad en tot secretaris van het Hoogheemraadschap van Delfland. In deze functie heeft hij veel bijgedragen tot de verbetering van de dijken.⁴

Op geneeskundig gebied heeft Van Breda een bescheiden rol gespeeld in het medisch leven in zijn woonplaats Delft. Des te belangrijker is echter de positie die hij heeft ingenomen in het wetenschappelijk circuit van de 18de eeuw in ons land en met name in dat waarin de natuurwetenschappen werden beoefend.

In de 18de eeuw kreeg ook de goeude burger in toenemende mate belangstelling voor ontdekkingen die in deze en voorafgaande eeuwen waren gedaan op het gebied van de natuurwetenschappen in de meest ruime zin des woords. Niet alleen trok de mogelijke toepassing der natuurwetenschappen de gewone burger aan, maar ook naast popularisering, de kennis der natuur zelf en het aangename tijdverdrijf dat deze schonk. Dit uitte zich onder meer in het verschijnen van een stroom populair-wetenschappelijke literatuur op dit gebied en in het ontstaan van gezelschappen, waar men niet alleen lezingen over deze onderwerpen kon bijwonen, maar waar ook allerlei proeven werden gedemonstreerd waarbij het gehoor ook daadwerkelijk werd betrokken.⁵

Voorals Franse literatuur over deze onderwerpen kwam in ons land op de markt en werd hier vertaald. Dat was al begonnen met de *Entretiens sur la pluralité des mondes* van Bernard de Fontenelle (1686) dat in 1702 werd vertaald: "Reden-voeringe over verscheidene waerelden in 't geheelal". In dit boek brengt de auteur een markiezin in de loop van zes avondgesprekken op de hoogte van de copernicaanse astronomie en de cartesiaanse fysica. Populair was ook Leonhard Eulers boek uit 1778: *Lettres à une princesse Allemande sur divers subjects de physique et de philosophie*.⁶

De natuurwetenschappen waren nog interessant genoeg voor de leek om er deel aan te willen hebben en nog niet zo ontoegankelijk om hen dat onmogelijk te maken.

Petrus van Musschenbroek (1692-1761)⁷ kon reeds in 1736 schrijven: "Nooit heeft men in het vereenigd Nederland meer liefhebbers der Natuurkunde ontmoet, als in onzen tegenwoordigen tyd: want niet alleen bloeit deze wetenschap onder de meeste Geleerden; maar ook by veele voornaame Kooplieden, en menschen van allerlei rang en waardigheid ..." ⁸

Maar ook op meer serieuze wijze was er buiten de universitaire centra om veel belangstelling voor de natuurwetenschappen die o.a. tot uiting kwam in genootschappen die vooral in de tweede helft van de 18de eeuw op verschillende plaatsen in ons land werden opgericht.

"Het is een wonderlijk mengsel van oprechte interesse en effectbejag, van breedheid van blik en versplintering van aandacht, van welgemeende bewondering voor het geschapene en overdreven verbazing over het curieuze, van belesenheid en oppervlakkigheid, van inspanning en vermaak." ⁹

Daarnaast waren er ook talrijke particulieren die zich 'tot lering ende vermaak' bezighielden met natuurkundige waarnemingen en proeven. Uitvoerige uitwisseling van gegevens vond er onderling plaats en regelmatig werden er prijsvragen uitgeschreven door de diverse genootschappen, waarbij natuurkundige problemen aan de orde kwamen en om een oplossing vroegen. ¹⁰

Uiteraard was alleen bij de bovenlaag der maatschappij deze belangstelling aanwezig. Zij immers hadden de tijd om zich aan de "physique amusante" ¹¹ te wijden en bezaten het geld om vaak kostbare instrumenten aan te schaffen. Dit laatste had tot gevolg dat zij een stimulerende invloed hebben gehad op de instrumentmakerskunst. Dit geldt met name voor het vervaardigen van microscopen, luchtpompen, kijkers en uurwerken. Maar ook grotere en vaak zeer kostbare instrumenten werden voor demonstratiedoeleinden aangeschaft door genootschappen. Bekend is de 'grote electrizeermachine' van Martinus van Marum, ¹² waarmee hij zijn beroemde experimenten deed om de oxydatieer van Lavoisier te bewijzen en die zich thans nog bevindt in Teylers Museum te Haarlem. ¹³

Tot de grote groep geïnteresseerden in de natuurkunde behoorde ook onze Delftse medicus Van Breda. Hij was een veelzijdig mens. Volgens zijn nagelaten papieren heeft hij zich beziggehouden met astronomie en meteorologie en met fysische, botanische, chemische en wiskundige onderwerpen. Bovendien heeft hij zich voor het Nederlands taalgebied zeer verdienstelijk gemaakt door zijn vertaling van het werk van Johan Ingen-Housz (1730-1799). ¹⁴ Deze laatste heeft vooral bekendheid gekregen door zijn ontdekking van de koolzuurassimilatie bij planten en zijn succesvolle elektrische en magnetische experimenten. Over de fotosynthese schreef hij: *Experiments upon Vegetables, discovering Their great Power of Purifying the Common Air in the Sun-shine, and of Injuring it in the Shade and at Night.* (1779). De vertaling die Van

Breda hiervan in 1780 maakte luidt: *Proeve op plantgewassen, ontdekkende derzelver zeer aanmerkelijk vermogen om de lucht des dampkrings te zuiveren, geduurende den Dag, en in de Zonne-schijn; en om gemeene lucht des nachts, en wanneer ze in de schaduw zijn, te bederven.*¹⁵

Tijdens zijn verblijf in Nederland - in Breda geboren heeft Ingen-Housz het grootste deel van zijn leven in Engeland en Oostenrijk gewoond en gewerkt -, heeft hij op 10 december 1779 voor het Bataafsch Genootschap te Rotterdam een voordracht gehouden over zijn ontdekking. De Franse tekst van deze voordracht die Ingen-Housz op 28 maart 1781 opstuurde naar Rotterdam met het verzoek deze in de *Verhandelingen van het Genootschap* af te drukken, werd door Van Breda vertaald en gepubliceerd onder de titel: *Verhandeling over de Gedéphlogisteerde Lucht, en de manier, hoe men dezelve kan bekomen en tot de Ademhaaling doen dienen.*¹⁶

In deze verhandeling wordt "een zeer eenvoudig en gemakkelijk middel (medegedeeld), om Zieken zulke soorten van Lucht te doen ademen, van welke men eenige voordeelige uitwerking zoude kunnen verwachten; inzonderheid dat soort van levenvoedende lucht, dat pabulum vitae, hetwelk tans onder den zeer gepasten naam van gedéphlogisteerde lucht bekend is."¹⁷ Ingen-Housz verwijst naar zijn bovengenoemd boek, waarin hij "Ene allereenvoudigste manier (beschrijft) ... om zich des Zomers, door middel zelfs van de allergemeenste planten, zeer veel van die levenvoedende Lucht te verschaf-

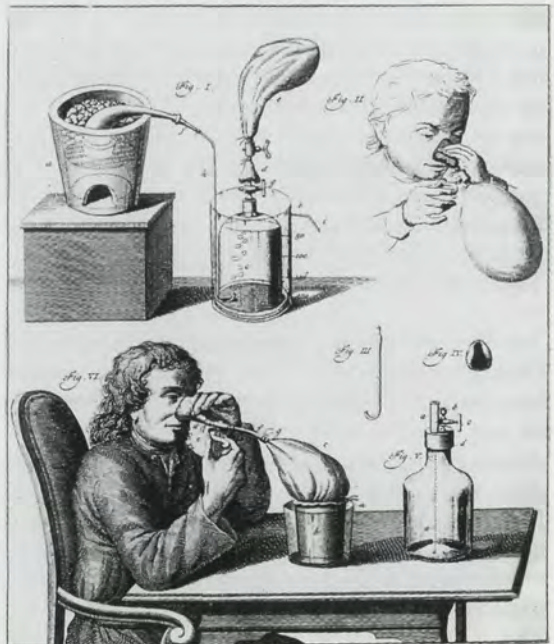

Fig. 2. De toediening van gedéphlogisteerde lucht, volgens J. Ingen-Housz.

fen." Het probleem is ook 's winters deze lucht goedkoop te verkrijgen, alsmede een manier om die lucht gemakkelijk in te ademen, immers voor tal van ziekten schijnt "die leevenvoedende Lucht goede uitwerkingen ... te beloven. Behalve uit planten is deze lucht ook te verkrijgen uit salpeter ..." (fig. 2)

Een hot item waar velen zich in die tijd mee bezighielden was atmosferische electriciteit. Over dit onderwerp wisselde Van Breda van gedachten met de Zeeuwse edelman en liefhebber van nuttige wetenschappen Mr. Johan Adriaen van de Perre (1738-1790).¹⁸

Met behulp van een zelf ontwikkelde atmosferische electrometer had Van de Perre getracht deze electriciteit te meten, doch Van Breda heeft geen erg hoge pet op van Van de Perre's experimenten. Zelf geeft deze toe dat zijn resultaten lastig zijn te interpreteren. (fig. 3). Van Breda was in de tachtiger jaren van de 18de eeuw ook zelf bezig met dit probleem. Eind 1778 verscheen zijn publicatie: *Proeven genomen met twee electrophores van verschillende soort; om te ontdekken, met welke doorgaans de meeste electriciteit konde verwekt worden*. Uitvoerig werden de kwaliteiten van de electroforen (een soort van condensatoren) van John Cuthbertson en de Delftse amateurfysicus Christiaan Cuypers door Van Breda vergeleken. Cuypers genoot in zijn tijd grote bekendheid als vervaardiger van electriseermachines en electroforen, overigens zonder er een bedrijf van te maken of er handel in te drijven. Hij wist de electriseermachines, die bij vochtige lucht weinig of geen electriciteit opwekten, belangrijk te verbeteren. Zijn electroforen waren zo goed dat: "Zyn Excellentie, de Heer Van de Perre, Repraesentant van Zyne Doorl. Hoogheid, den Heere Prince van Orange en Nassauw, als Eerste Edele van de Provincie Zeeland, geoordeeld (heeft), dat de groote Electrophore waardig was onder het oog van Zyne Doorl. Hoogheid gebragt te worden; gelyk dan ook Hoogstdezelve het Werktuig wel heeft gelieven gunstiglyk aan te neemen, om hetzelfde vervolgens in Hoogstdeszelfs Cabinet van Physische Instrumenten te plaatsen, terwyl de kleine Electrophore tegenwoordig in handen van Zyn Excellentie is."¹⁹

In 1780 publiceerde van Breda zijn: *Proeve over den Electrophorus*.²⁰ In 1786 werd zijn: *Verhandelingen over de Electriciteit van den Dampkring*, door de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem bekroond met een gouden medaille.²¹ Onderzoek naar dit verschijnsel werd ook in Delft uitgevoerd.

Het Delftse wetenschappelijk genootschap

Op 2 januari 1798 werd door een viertal Delftenaren het Kunst- en Wetenschapsminnend Gezelschap onder de spreuk: "Aan wetenschap gewijd, volmaakter door den tijd" opgericht.²²

De stichters van dit genootschap waren de bekende letterkundige Isaac van Haastert,²³ Jacob Lodewijk van der Hoeven, de arts Michael Jacob Mac-

Fig. 3. Het kasteel Westhove te Oostkapelle waar Van de Perre veel van zijn waarnemingen en onderzoekingen deed.
(tekening H.L. Houtzager).

quelij²⁴ en de reeds in maart 1798 overleden apotheker Jacob Stevens.²⁵ Na het overlijden van Stevens werden spoedig drie nieuwe leden aangetrokken; in mei 1798 de apotheker Adriaan van Son,²⁶ in juli Adam Carel van Noodt, bibliothecaris van de artillerie- en genieschool en in november van dat jaar de stads- en gathuischirurgijn Johannes Gerardus Vorstman.²⁷ Ondanks het kleine aantal leden was het gezelschap zeer actief. Een maal per 14 dagen kwam men op donderdagavond bijeen bij een van de leden thuis om te vergaderen, waarbij de gastheer een voordracht hield.

In de oudste notulen komen we lezingen tegen over de theorie van de electriciteit, toegelicht met proeven (Van Noodt), over het hart, het bloed en de bloedsomloop bij de mens door Vorstman. Deze illustreerde zijn voordracht aan de hand van een fraai opgespoten en geprepareerd mensenhart. Macquelij sprak er op zo'n donderdagavondbijeenkomst over wijsgerige ontleedkunde van de mens met betrekking tot zijn opgerichte stand, dit in tegenstelling tot die van dieren.

Op de bijeenkomst van 23 januari 1800 werd besloten dat men in de zomer een excursie zou maken naar Haarlem om daar de grote electriseermachine van Teylers Stichting te bezoeken.

Door de ongunstige weersgesteldheid kon het oplaten van een 'electricque

vlieger' op 26 juli 1800 in de tuin van Van Noodt geen doorgang vinden. Twee jaar eerder op 24 augustus 1798 had men reeds zo'n experiment gedaan, waarbij gebruik werd gemaakt van de vlieger van de Delftse instrumentmaker Jan Reghter²⁸ waarbij de hulp van Jacob van Breda was ingeroepen gezien het feit dat deze, zoals hierboven reeds vermeld, zich had beziggehouden met het fenomeen van dampkringelectriciteit. Dat men gebruik maakte van de vlieger van Jan Reghter is wel duidelijk daar deze "Phijsisch Instrumentmaker" in 1799 in de *Algemeene Vaderlandsche Letter-Oefeningen* had gepubliceerd over een toestel, geschikt om met een vlieger, veilig elektrische proeven te nemen. (fig. 4).

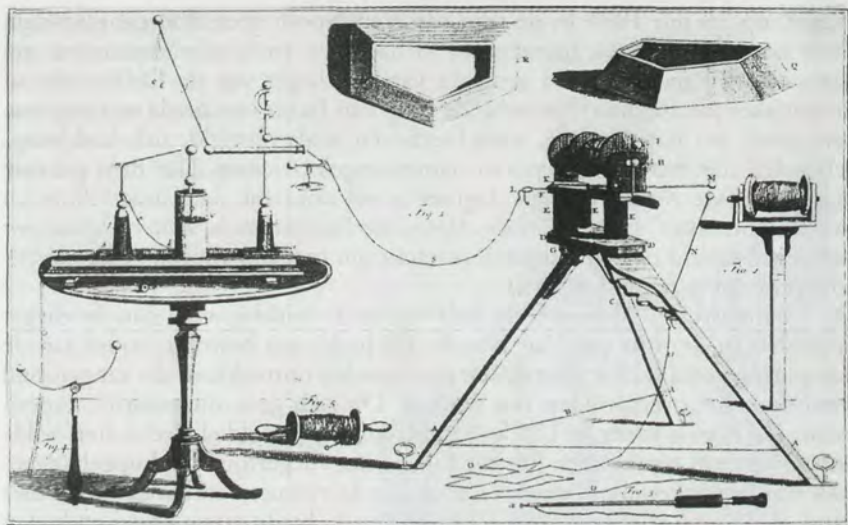
Op 24 augustus 1798 omstreeks half vier in de middag werd dan de vlieger opgelaten in de tuin van Van Noodt. De lucht was bewolkt, zodat aan de dampkring gemakkelijk electriciteit kon worden onttrokken, die aangetoond werd door het overspringen van vonken. Op zich geen ongevaarlijk experiment. De Romas kreeg in 1753, toen hij met zijn knokkel electriciteit wilde onttrekken aan een blikken bus die hij aan het vliegertouw had opgehangen, zulk een "ysselyke schok, dewelke door alle de vingeren en het gewricht dier hand, door myn elleboog, myn schouder, buik, beide myne knien en hielen drong, dat ik geloove dat de slag, welken men gevoelt in de Leidsche Proeve ... nimmer zoo vervaarelyk geweest is".²⁹

Om de elektrische stroom beter te geleiden was het vliegertouw met 'pekewater' bevochtigd en verbonden met een van koper voorzien apparaat dat op de grond stond.

Over dit experiment is ons een uitgebreid verslag bewaard gebleven van de hand van Van Noodt, waarvan we in het onderstaande het belangrijkste deel vermelden.

"De hevigheid des winds deed de vlieger, die uit de hand werd opgelaten, terstond staan. De vlieger met desselvs koord dus vrijgemaakt zijnde beproefde men van tijd tot tijd aan de koperen knoppen van den apparatus, of er enige nederdaling van Electricque vloeistof uit de dampkring plaats had waarop dan eens meerder dan eens minder (bij de rijzing of daling des vliegers) overgang van vloeistof op den vingerknok onder gewaarwording van zeer kleine, maar sterk stekende en een hoorbaar knappend geluid gevende vonken door de Leden des gezelschaps wierden waargenomen, zijnde de zelve echter niet groot en overvloedig genoeg om er ene vles (= Leidse Fles) mede te laden. Niettegenstaande dat deze werking maar gering was, en niet genoegzaam tot het doen van grotere proeven had het Gezelschap echter reden genoeg om over den uitslag des genomen proefs voldaan te zijn, nadat de Heer van Breda het Gezelschap verzekerden nimmer op de dag na onweer volgde, gelijk nu het geval was, sterke Electriciteit aan deze vliegers waargenomen, noch bij ene bequameren luchtes gesteldheid bij het bezigen van gepekeld hennipkoord zo sterke graad van Electriciteit gekregen te hebben, als wij nu bij deze gelegenheid waarnemen".³⁰

Het gezelschap besloot om zelf een vlieger aan te schaffen waarmee men het

Toestel, om met een Weger, Gelede, Electrische Deelen te doen

Fig. 4. Toestel van Reghter, uit: *Algemeene Vaderlandsche Letteroefeningen I*, 1779. De Delfse instrumentmaker Jan Reghter verbeterde de veiligheid van het toestel van zijn Amsterdamse collega Cuthbertson.

plan had op 26 juni 1800 te experimenteren. Mogelijk werd deze gekocht bij de instrumentmakerij van J.H. Onderdewijngaart Canzius, die deze in zijn *Catalogus van mathematische, physische, anatomische, chirurgische en andere instrumenten* uit 1800 aanbood.³¹

De meteorologie

In deze bijdrage over de wetenschappelijke activiteiten van Van Breda mogen we niet voorbijgaan aan zijn grote belangstelling voor weer en klimaat, hetgeen blijkt uit zijn systematische waarnemingen, gedaan tussen 1777 en 1818.

Drie maal daags noteerde hij de barometerstand, de temperatuur en de hoeveelheid neerslag. Daarnaast stelde hij gedurende deze jaren de windrichting, windkracht en luchtgesteldheid vast. Op deze wijze verzamelde hij gedurende een periode van ca. 40 jaren gegevens over de weersgesteldheid in Delft en legde deze in tabellen en grafieken vast.

De belangstelling voor het klimaat door het bijhouden van temperatuurschommelingen en bijhouden van veranderingen in de weersgesteldheid is

vooral in de 18de eeuw in Europa van de grond gekomen. De gegevens die op deze wijze waren verzameld werden onderling uitgewisseld en vergeleken. Van grote betekenis voor het bundelen van deze kennis is de oprichting van een meteorologische organisatie door keurvorst Karl Theodor van de Palts (1724-1799) te Mannheim.

In korte tijd slaagde deze Societas Meteorologica Palatina³² erin een waarnemingsnet op te bouwen dat binnen vier jaar - de Societas werd in 1782 opgericht -, uit 50 observatieposten bestond. Vanaf centraal Rusland tot in Groenland en Noord-Amerika toe werden er volgens eenzelfde systeem observaties verricht met gelijkwaardige instrumenten, die door de Societas waren verstrekt.

Hoewel Van Breda geen deel heeft uitgemaakt van de groep waarnemers, wier meteorologische gegevens regelmatig naar Mannheim werden verzonden, paste in dit kader wel zijn grote belangstelling voor weerkundige waarnemingen, die hij hier in Delft over een groot aantal jaren heeft verzameld.

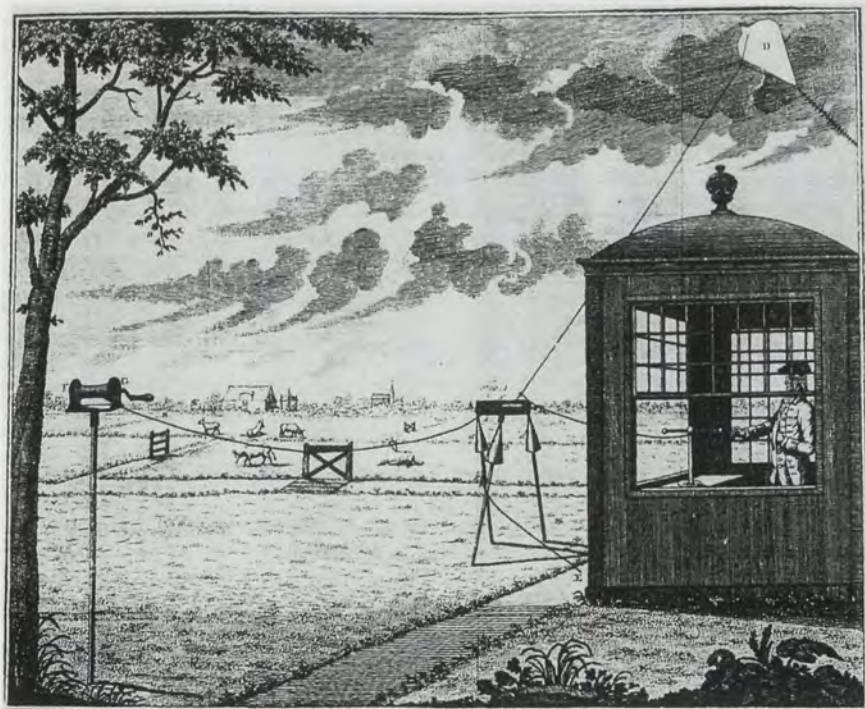

Fig. 5. Het oplaten van een "Electrische vlieger".

Met Van de Perre, die wel behoorde tot de uitverkorenen die hun waarnemingen opstuurden, heeft Van Breda nauw contact onderhouden. Uitwisseling van weerkundige waarnemingen en proeven die beiden deden om atmosferische electriciteit op te wekken, te verzamelen in condensatoren en te meten, is een regelmatig terugkerend onderwerp in hun correspondentie. Ook proeven met een eudiometer - een apparaat dat bedoeld was om de kwaliteit van de dampkringlucht te meten, dat wil zeggen haar gehalte aan zuurstof -, was een meteorologisch onderwerp dat zowel Van Breda als Van de Perre zeer ter harte ging.

In het voorwoord van zijn vertaling van een van de werken van Ingen-Housz, dat in 1785 verscheen, roept Van Breda alle weerkundige waarnemers 'in ons Vaderland' op om ook dagelijks eudiometrische proeven te verrichten en de resultaten daarvan bij de weerkundige waarnemingen te noteren.³³

Samenvattend kan men uit het bovenstaande concluderen, dat Van Breda zowel met de leden van het Delftse gezelschap "Aan wetenschap gewijd, volmaakter door den tijd" als met gelijkgestemde geïnteresseerden in de atmosferische electriciteit en in meteorologische waarnemingen buiten Delft, nauwe contacten heeft onderhouden. Hierbij nemen Jan Ingen-Housz en de Zeeuwse edelman Johan Adriaen van de Perre een belangrijke plaats in.

Men kwam niet zover dat deze proefnemingen en observaties voor wat betreft de meteorologische waarnemingen ook direct een nuttig rendement hadden, resulterende in een op korte of lange termijn voorspellen van de weersverwachting.

Het grote belang dat er thans bestaat om, met behulp van over een lange periode consequent vastgelegde weerkundige waarnemingen, inzicht te verkrijgen over het al of niet optreden van klimatologische verschuivingen, hebben er in de afgelopen jaren toe geleid, dat men de door de Societas Meteorologica Palatina vastgelegde waarnemingen, opnieuw bij dit onderzoek is gaan betrekken.

Of ook Van Breda's verzamelde meteorologische gegevens hiertoe thans nog van enig nut zullen wezen, valt te betwijfelen. Wel leveren zij ons bewijs van 's mans grote interesse in dit onderdeel van de natuurwetenschappen.

Noten

1. H.L. Houtzager, De geneeskundige verzorging. In: *De stad Delft: Cultuur en maatschappij van 1667 tot 1813*. Delft, 1982, p. 103-105.
2. G.A. Lindeboom, *Dutch Medical Biography*. Amsterdam, 1984, kol. 245. (verderop geciteerd als *D.M.B.*)
3. Gemeentelijk archief Delft, Oud-archief 1e afd., nr. 1981.
4. *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek*. (verderop geciteerd als *N.N.B.W.*) dl. I, kol. 456-457.
5. H.A.M. Snelders, De beoefening van de natuurkunde door de gegoede burgerij uit de achttiende eeuw. *Documentatieblad werkgroep 18de eeuw* 31-32 (1976): 3-24.

6. Zie o.a. A. Kleinert, *Die allgemeinverständlichen Physikbücher der französischen Aufklärung*. Aarau, 1974.
7. Petrus van Musschenbroek (1692-1761) studeerde in zijn geboorteplaats Leiden wis- en natuurkunde en geneeskunde en promoveerde in 1715 tot doctor in de geneeskunde. In 1719 werd hij hoogleraar in de wiskunde en wijsbegeerte te Duisburg, welke functie hij vanaf 1740 in Leiden uitoefende. Zie *N.N.B.W.* dl. X, kol. 659-660.
8. P. van Musschenbroek, *Beginselen der natuurkunde. Beschreven ten dienste der landgenooten*. Leiden, 1736, voorrede.
9. T. Dekker, *Geloof en wetenschap* 53, 1955, p. 181.
10. De belangrijkste genootschappen in deze tijd ontstaan zijn de Hollandse Maatschappij der Wetenschappen (Haarlem, 1752), het Zeeuws Genootschap (Middelburg, 1768), het Bataafsch Genootschap der proefondervindelijke wijsbegeerte (Rotterdam, 1769), Teylers Stichting (Haarlem, 1778) en het Genootschap ter bevordering van Natuur-, Genees- en Heelkunde (Amsterdam, 1790).
11. Zie noot 5, p. 12.
12. Martinus van Marum werd op 20 maart 1750 in Delft geboren. Hij verhuisde op 14-jarige leeftijd naar Groningen waar hij medicijnen studeerde en daar op 7 augustus 1773 tot doctor in de geneeskunde promoveerde. In 1784 werd hij benoemd tot directeur van Teylers Museum wat hem de gelegenheid gaf de verzameling van het museum sterk uit te breiden o.a. door de aankoop van een elektriseermachine. In 1795 werd hij benoemd tot secretaris van de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem. Hij overleed op 26 december 1837 te Haarlem. *D.M.B.* kol. 1279-1281.
13. B. Dibner, The great Van Marum Electrical Machine. *The Natural Philosopher* 2 (1963): 87-103.
14. Johan Ingen-Housz studeerde geneeskunde in Leuven en promoveerde er op 24 juli 1753. Van 1754 tot 1756 zette hij zijn studie voort in Leiden onder leiding van de hoogleraren Gaubius, Albinus en Van Musschenbroek. In 1757 maakte hij een reis door Frankrijk en Schotland. In 1764 vertrok hij voor een studiereis naar Londen en Edinburg. In 1768 werd hij op aanbeveling van koning George III lijfarts van keizerin Maria Theresia. Bekend is de pokkenvaccinatie die hij in Oostenrijk invoerde. *D.M.B.* kol. 952-956.
15. Uit het Engels vertaald door J. van Breda. Dl. I, Delft, 1780.
16. Verhandeling nr. 56 van het Bataafsch Genootschap der proefondervindelijke wijsbegeerte te Rotterdam. Rotterdam, 1781.
17. Zie noot 15 p. 107-108.
18. Johan Adriaen van de Perre (1738-1790) behoorde tot de kring van Zeeuwse regenten en bekleedde als zodanig verschillende bestuursfuncties in Zeeland en met name in Middelburg. Daarnaast heeft hij als amateur zich verdienstelijk gemaakt door het stimuleren en zelf uitvoeren van wetenschappelijke activiteiten. Zie H.J. Zuidervaart, Mr. Johan Adriaen van de Perre, portret van een Zeeuws regent, mecenas en liefhebber van nuttige wetenschappen. *Archief van het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen*. 1983.
19. C. Cuypers, *Verslag van zekere behandeling, waardoor glazen schyven voor elektriseermachines Bekwaam worden gemaakt, om bij Vogtige Lucht-gesteldheid Electrike Kragt op te wekken*. 's-Gravenhage, 1778, p. VII-VIII. H.A.M. Snelders, Natuurwetenschappen. In: *De stad Delft cultuur en maatschappij van 1667-1813*. Delft, 1982, p. 94. Zie over de instrumenten in de stadhoudelijke collecties: P. de

- Clercq, Science at court: the eighteenth-century cabinet of scientific instruments and models of the Dutch Stadholders. *Annals of Science* 45 (1988): 113-152.
20. Zie noot 19. Snelders, p. 94.
 21. J. van Breda, Over de Electriciteit van den Dampkring. *Verhandelingen Holland-sche Maatschappij der Wetenschappen* 25 (1788): 363-456.
 22. Het archief van dit genootschap dat tot 1932 in Delft heeft bestaan berust in het Gemeentearchief te Delft.
 23. Isaac van Haastert (1753-1834). In Delft geboren en aldaar werkzaam als dichter, schrijver en schilder. Hij was leerling van de uit Italië afkomstige kunstschilder Hieronymus Lapis (1723-1798), die in 1760 en 1785 in Delft verbleef.
 24. Michael Jacob Macqueliijn (1771-1852) werd, na in Delft de Latijnse school doorlopen te hebben, in 1790 in Leiden ingeschreven als student in de medicijnen. Op 14 november 1795 promoveerde hij daar tot doctor in de geneeskunde op een proefschrift getiteld: *De vomitu* (= over het braken). Gedurende 30 jaar was hij geneesheer te Delft. Hij was mede-oprichter van het genootschap Christo Sacrum. Van 1801 tot 1815 was hij tevens redacteur van het *Geneeskundig Magazijn*, een van de vele geneeskundige tijdschriften die in de 19de eeuw gedurende een lange of korte periode zijn verschenen. In 1824 werd hij benoemd tot hoogleraar in de geneeskunde te Leiden om er de praktische geneeskunde te doceren. H.L. Houtzager, Michael Jacobus Macqueliijn. *Medisch Contact* 34 (1979): 812-814.
 25. Jacob Stevens was apotheker in dienst van het Gasthuis te Delft. Op 20 juli 1789 werd hij ontslagen omdat "het niet selden gebeurde, dat de apothecar dronken 'thuys quam en dan met schelden en vloeken hun (dit waren o.a. de binnen-vader en moeder van het Gasthuis) alle brutaliteiten aandeed". Zie H.A. Bosman-Jelgersma, *Vijf eeuwen Delftse apothekers*. Amsterdam, 1979, p. 179, 181, 185 en 208.
 26. Adrianus van Son werd in 1771 te Zwijndrecht geboren en legde in 1791 voor het medisch-farmaceutisch college te Delft zijn apothekersproef af. Hij vestigde zich als apotheker op de Turfmarkt. In 1830 werd Van Son lid van de stedelijke geneeskundige commissie, totdat hij op 21 augustus 1840 deze functie neerlegde. Hij werd opgevolgd door de apotheker P.J. Kipp. Van Son overleed op 18 oktober 1843 ten huize van zijn jongste zoon Pieter Adriaan, die sedert 1833 heel- en vroedmeester en buitengewoon stads- en gasthuischirurgijn was. Zie H.A. Bosman-Jelgersma, *Vijf eeuwen Delftse apothekers*. Amsterdam, 1979, p. 324, 336 en 341.
 27. Johannes Gerardus Vorstman (1773-1853) kreeg zijn chirurgische opleiding van zijn grootvader, de Haagse chirurgijn I.M. van der Motten. Zijn opleiding voltooide hij onder leiding van Andreas Bonn en David van Gesscher te Amsterdam. Hierna vestigde hij zich te Delft. Samen met zijn zoon Jan Gijsbert Vorstman schreef hij *Verhandeling over de kanker*. Amsterdam, 1820. *D.M.B.*, kol. 2092-2093.
 28. Jan Reghter of Rechter (1730-1801), die een grote verscheidenheid aan microscopen, electricische toestellen en geometrische instrumenten maakte werkte nauw met Van Breda samen bij o.a. zijn onderzoek 'Over de Electriciteit van den Dampkring'.
 29. J. de Romas, *Uitgezogte Verhandelingen uit de nieuwste Werken van de Wetenschappen in Europa en van andere geleerde mannen*. Dl. 3, 1758, p. 113.
 30. Zie noot 22, Archief genootschap.
 31. Jacob Hendrik Onderdewijngaart Canzius (1771-1838) was de zoon van raad en

burgemeester Pieter Onderdewijngaart Canzius. Hij studeerde rechten en natuurwetenschappen in Leiden en vestigde zich in 1793 als advocaat en notaris te Delft. In 1797 richtte hij een instrumentenfabriek op waar o.a. natuurkundige instrumenten werden gemaakt. Zie voor zijn levensbericht: *Genealogische en historische encyclopedie van Delft*. Delft, 1984, p. 195. C.D. Goudappel, *Delftse historische sprokkelingen*. Delft, 1977, p. 55-65.

32. Zie H.A.M. Geurts en A.F.V. van Engelen, *Geschiedenis van weerkundige waarnemingen in Nederland voor de oprichting van het K.N.M.I.* (Historische weerkundige waarnemingen, dl. I). De Bilt, 1983.
33. J. Ingen-Housz, *Verzameling van verhandelingen over verschillende natuurkundige onderwerpen, vertaald door J. van Breda*. 's-Gravenhage, 1785, dl. II, voorbericht p. XV.

Fotobureau Fred Nijs

Fred Nijs

tel. 015 215 95 69

Stationsplein 20
2611 BV Delft

fax 015 215 95 69
mobiel 06 55817157
privé 015 261 44 16
fotofred@euronet.nl

SPECIAALZAAK

„Persoonlijke benadering & deskundig advies met een hoge servicegraad”

Onder dit motto drijft Frans Kempers zijn kantoorvakhandel aan de Kruisstraat. De winkel is volledig ingesteld op de verkoop van alles wat maar in de ruimste zin van het woord te maken heeft met het privé- of zakelijke kantoor.

KANTOORVAKHANDEL
FRANS IN DE VESTE
KEMPERS DELFT

KANTOORMACHINES • TIJDSCHRIFTEN • KANTOORMEUBELEN

WINKELCENTRUM "IN DE VESTE"

Kruisstraat 44-46 (achter de Hema) • DELFT • Telefoon: 015-2144042
Fax: 015-2124908

Anderhalve eeuw Broeders van Dongen in Delft

Peter van der Krogt

Een deftige Delftse regent en twee lastige weesjongens hebben er voor gezorgd dat de Broeders van Dongen naar Delft kwamen. De twee weesjongens hoefden daarvoor alleen maar hun passieve rol te spelen, de actieve rol was voor de regent weggelegd. Ruim anderhalve eeuw zorgden deze Broeders te Delft voor katholieke weesjongens en bejaarde mannen. Gedurende deze tijd werkten er te Delft zo'n 300 broeders,¹ die naar hun Nederlandse moederhuis gemakshalve 'Broeders van Dongen' genoemd werden. De eerste broeders arriveerden in 1844, de laatsten vertrokken in 1997.

De Broeders van Goede Werken van Ronse

De Broedercongregatie² is gesticht in 1830 door pastoor Etienne (in het Vlaams Stefanus) Modestus Glorieux (1802-1872),³ pastoor van de Sint-Maartensparochie in Ronse, Oost-Vlaanderen (40 km ten zuiden van Gent). Pastoor Glorieux had na zijn wijding al in zijn dagboek de volgende belofte

Stefanus Glorieux (1802-1872)
(Uit: Van Mook 1930).

geschreven: "Ik zal voortaan alleen leven voor die mensen, waar ik naar toe word gezonden." Als jong priester trok hij zich de zeer grote noden van toen aan en zette zich daar geheel voor in, daarvoor stichtte hij ook de Congregatie. Het doel van zijn congregatie was 'tot meerdere eer en glorie van God en het tijdelijk en geestelijk welzijn van den naaste' zich te wijden aan onderwijs, vakopleiding, ziekenverpleging, krankzinnigenverzorging, werkverschaffing aan bedelaars en indien daartoe uitgenodigd, aan het toezicht op arme huisgezinnen. Haar leden zetten zich tot op heden overal in de wereld in voor het ideaal van haar stichter Glorieux. Snel kwam de congregatie tot grote bloei. Van vele kanten kwamen er aanvragen voor broeders, vooral van gemeentelijke en parochiale armbesturen. Broeders waren op verzoek van de Belgische regering werkzaam in de Bedelaars- en Tuchthuizen te Brussel en Antwerpen, en op verzoek van diverse armbesturen ook in Mechelen, Namen, Edingen, Kortrijk en Diksmuide. De eerste buitenlandse aanvraag bereikte pastoor Glorieux dertien jaar na de oprichting van de orde. Dat was het verzoek om in Delft de leiding van het Oude Mannen- en Jongenshuis op zich te nemen. De vele verzoeken om hulp en het feit dat het niet in Glorieux' aard lag zulke verzoeken te weigeren, ondanks het feit dat hij eigenlijk geen geschikte broeders had, zorgden ervoor dat de jonge congregatie in problemen kwam, vooral met het kerkelijk gezag. Eerst stelde de bisschop van Gent, waaronder Ronse viel, in 1846 naast pastoor Glorieux een algemeen bestuurder van de broeders aan: Jan Colle, een man van strenge reglementering en institutionalisering. Glorieux' positie als stichter kwam in de lucht te hangen. Al in 1848 moest hij de broedercongregatie verlaten.

In 1888 werd het centrale bestuur van de congregatie verplaatst naar een nieuw moederhuis in Oostakker, vlak bij Gent. Tegelijkertijd werd de naam van de congregatie veranderd in 'Broeders van Onze Lieve Vrouw van Lourdes.' Deze naam werd ontleend aan de wonderbare Lourdesgrot bij het nieuwe moederhuis op het terrein van de markiezijn de Courtebourne, die ook de grond geschonken had waarop dit huis gebouwd was.

In Nederland kwam de congregatie eveneens tot grote bloei. Bij het honderdjarig bestaan van de orde overtrof het aantal leden van de Nederlandse provincie dat van de Belgische met honderd broeders.

In 1910 werd de congregatie verdeeld in twee provincies, de Belgische en de Nederlandse. In het Noordbrabantse Dongen (waar als sedert 1892 broeders werkzaam waren) werd toen een Groot-Noviciaat (opleidingsinstituut voor broeders) gesticht. De naam 'Broeders van Dongen' kwam daarna al snel in zwang in plaats van de wat omslachtige officiële naam.

Katholieke wezen- en bejaardenzorg in Delft

Sinds 1709 bestond er in Delft een college van katholieke kerk- en armenmeesteren, die de armenfondsen en de kerkgoederen beheerde. Het valt misschien op dat hier gesproken wordt over armenzorg en niet over wezen- en bejaardenzorg. Dat komt omdat er geen specifieke wezen- en bejaardenzorg

was. Voor bejaarden die het een en ander zelf konden betalen bestonden er geen wettelijke, stedelijke of kerkelijke instanties; deze waren er alleen als de bejaarde onvermogen was. Bij wezen gold eigenlijk hetzelfde: een zgn. 'weeskamer' registreerde de wezen; als deze geen geld hadden of geen familieleden die voor ze konden zorgen werden ze als 'armen' beschouwd en vielen onder de algemene armenzorg. De bejaarden en wezen vormden onder de armen alleen een groep, die speciale zorg nodig had. Niet alle armen, wezen en bejaarden werden in gestichten opgenomen. 'Thuiszittende' armen werden bedeed, dat wil zeggen dat ze regelmatig een toelage kregen. Hulpbehoevenden, die echt niet voor zichzelf konden zorgen, werden bij plaatsgebrek bij particulieren besteed. Deze particulieren werden dan door de armmeesters betaald. Opname in een gesticht was niet vrijwillig. Als de regenten een van de bedeeden aanwezen om in het gesticht opgenomen te worden, dan betekende weigering stopzetting van de bedeling.

In Delft waren er vóór 1749 geen katholieke gestichten en werden arme wezen en bejaarden uitbesteed bij particulieren. Eerst in 1749 werd er een eigen katholiek weeshuis gesticht.⁴ Het eerste katholieke weeshuis was dat op de Burgwal gevestigd naast het huis 'Duinkerken,' dat op de oosthoek van de Molenpoort stond (op deze plaats staat nu de Maria van Jessekerk). Na zeven jaar verhuisde men naar de andere kant van de Burgwal, naar de toenmalige Broerhuislaan (nu Burgwal ZZ). Dat werd ook al snel te klein en in 1769 verhuisde het weeshuis naar de Oude Langendijk (later nr. 36), tussen de Burgwal en het Oosteinde.

Een katholiek 'oude liedenhuis' werd vier jaar na het weeshuis opgericht, in 1753. Alhoewel, eigenlijk veranderde er toen niet veel. Reeds jarenlang was er in het hoekhuis Oude Langendijk-Molenpoort (huisnr. 25, het huis staat er nog steeds) een particulier huis, waar Lena Palm zelfstandig een tehuis voor oude vrouwen exploiteerde. Het bijzondere was daar wel, dat het huis gehuurd werd door de R.K. armmeesters en in onderhuur verhuurd werd aan Lena Palm. In 1753 veranderde eigenlijk alleen dat Lena Palm nu niet meer voor elke gehuisveste oude vrouw betaald werd, maar in dienst kwam van het Armbestuur. Dit kleine huis, in 1763 stonden er slechts 15 bedden, bleef ruim vijftig jaar in gebruik. In 1805 kwam een groter huis beschikbaar, iets verderop aan de Oude Langendijk (nr. 23). Dit huis was afkomstig uit de boedel van Maria Anna van Bierwaard, de weduwe van de vroegere regent-armbestuurder dr. Theodorus van Leeuwen.

Een derde huis voor de katholieke armen kwam in 1823 beschikbaar: het lag ook aan de Oude Langendijk en wel direct naast het weeshuis. Dit huis werd bestemd voor de huisvesting van oude mannen, die tot dan toe nog steeds bij particulieren besteed werden.

In 1836 werden de wezen en de oude mannen en vrouwen 'herverkaveld.' Het weeshuis werd vergroot met het ernaastgelegen Oude Mannenhuis, terwijl de oude mannen bij de oude vrouwen introkken. Nu zouden we dit een logische situatie vinden, een scheiding op leeftijd. Maar, in 1836 beschouwde men deze situatie toch als een 'eigenaardige' vereniging van beide

oude-liedenhuizen. Spoedig traden er weer veranderingen op, die verband hielden met de wijziging in de dagelijkse leiding van de tehuizen.

De katholieke gestichten aan de Oude Langendijk

<i>Jaar</i>	<i>nr. 23</i>	<i>nr. 25</i>	<i>nr. 28</i>	<i>nr. 36</i>	<i>naast nr. 36</i>
1753		Oude Vrouwen			
1769				Weeshuis	
1805	Oude Vrouwen			Weeshuis	
1823	Oude Vrouwen			Weeshuis	Oude Mannen
1836	Oude Mannen en Vrouwen				Weeshuis
1837	Oude Mannen en Vrouwen		St. Anna		Weeshuis
<i>Beheer</i>	<i>Broeders van Goede Werken</i>			<i>Zusters der Liefde</i>	
1843	Oude Mannen en Weesjongens		St. Anna	Oude Vrouwen en Weesmeisjes	
<i>thans</i>	<i>Maltha en Chinees Restaurant, erboven woonhuizen</i>	<i>woonhuis</i>	<i>afgebroken, nu: Maria van Jessehof</i>	<i>afgebroken, nu: Huigh de Grootshof</i>	

De dagelijkse leiding van de liefdadige gestichten was in handen van een binnenvader en -moeder. Dit was een echtpaar, door de regenten aangesteld, dat zelf in het huis moest wonen. Zij waren verantwoordelijk voor de verzorging van de bejaarden en de opvoeding van de weeskinderen. Toezicht werd er gehouden door een college van regentessen. De ervaringen met dit systeem waren, op enkele uitzonderingen na, slecht. Sommige binnenvaders en -moeders waren laks of hadden geen gezag, anderen waren zeer streng, waarbij de bewoners, vooral de kinderen, wreed behandeld werden.⁵ Vooral in het begin van de 19de eeuw kwamen diverse misstanden aan het licht, die de heren regenten veel hoofdbrekens bezorgden.

In 1839 bleek dat de binnenmoeder van het Oude Mannen- en Vrouwenhuis medeplichtig was aan de verkrachting van een weesmeisje door een groep militairen. Het weesmeisje was daar werkzaam als dienstmeisje. In april 1843 waren er opnieuw moeilijkheden, dit maal in het Weeshuis waar de binnenvader de weeskinderen bleek te mishandelen. Er moesten toen drastische maatregelen getroffen worden.

Juist in deze tijd manifesteerden zich diverse religieuze orden op het terrein van de sociale en medische zorg. Enkele jaren eerder, in 1837, waren er enkele Zusters van Liefde in Delft komen wonen, ook al aan de Oude Langendijk (nr. 28, tussen de huidige Maria van Jessekerk en de Burgwal). De

Het Oude Mannen- en Jongenshuis aan de Oude Langendijk 23 (grote pand rechts), de foto dateert van ca. 1960 (fotoreproductie: Gemeentearchief Delft).

Congregatie der Zusters van Liefde van O.L. Vrouw, Moeder van Barmhartigheid, kortweg Zusters van Liefde genaamd, was in 1832 opgericht door pastoor Joannes Zwijsen⁶ te Tilburg. Vanuit het 'Succursaalhuis van de Congregatie in de stad Delft, onder de bescherming van de H. Moeder Anna' - dat als snel in de volksmond verkortte tot Sint-Annagesticht of Huize Sint-Anna - hielden de zusters zich bezig met het verplegen van ongeneeslijk zieken en de opvoeding van de jeugd.

Met dit voorbeeld voor ogen (of liever gezegd, naast de deur) was het voor de katholieke regenten een kleine stap om aan deze zusters te vragen de dagelijkse leiding in het Weeshuis over te nemen. Dat was allemaal snel geregeld en op 4 augustus 1843 werden de zusters plechtig geïnstalleerd in het Weeshuis aan de Oude Langendijk 36. De ervaringen met deze zusters, met Moeder Constans aan het hoofd, waren zeer goed. Er was echter één belangrijke eis van de Zusters: de weesjongens moesten plaats maken voor de oude vrouwen. Dus een nieuwe herverkaveling vond plaats. Vanaf 1843 was er dus een Oude Vrouwen- en Meisjeshuis aan de Oude Langendijk 36, en een Oude Mannen- en Jongenshuis op nummer 23. In dat huis verbleven 25 à 30 'grijsaards', het aantal jongens varieerde tussen de 30 en 40.⁷

Eerste contacten

Wat Willem Halkers,⁸ een weesjongen van vijftien jaar, in februari 1843 bij zijn werkbaas uitgehaald had, zullen we wellicht nooit te weten komen. Maar de klachten die zijn baas bij de regenten inbracht waren zo ernstig dat Willem uit het weeshuis verwijderd moest worden.⁹ Natuurlijk werden weeskinderen niet zomaar weggestuurd. De regenten waren en bleven verantwoordelijk voor de aan hen toevertrouwde wezen tot hun meerderjarigheid, 23 jaar in die tijd. Wanneer ze in het weeshuis niet meer te handhaven waren, moesten wezen naar een van de koloniën van de Maatschappij van Weldadigheid. Dat was een tamelijk kostbare zaak, vandaar dat regenten een goedkopere oplossing zochten. De president-regent mr. Henricus A.A. van Berkel¹⁰ had zo'n goedkope oplossing. Hij had kort tevoren een reis naar België ondernomen en kon melden 'dat er te Rons(s)e of Renaix in Oostvlaanderen en onder leiding van den Weleerwaarden heer Glorieux een inrigting bestaat waar, zoo hij verneemt, gelegenheid zijn zoude om gemelde jongeling op eene goedkope wijze uit te besteden, en welke uitbesteding in vele opzichten de voorkeur scheen te verdienen boven de verzending naar de Koloniën der Maatschappij van Weldadigheid, tot welke wij heden in dergelijke gevallen onze toevlucht nemen.' Een andere overweging kan geweest zijn dat de opvoeding in de koloniën neutraal was, in de eerste jaren zelfs meer vrijzinnig-protestants.¹¹

Er was nog een tweede probleemgeval. Theodorus Belie,¹² iets jonger dan zijn 'collega', was een week te voren voor de derde keer weggelopen. Dit maal was hij zelfs naar Texel geweest. Ook hij werd uit het weeshuis gestuurd. Van Berkel schreef pastoor Glorieux of hij mogelijkheid had de beide jongens onder te brengen. Min of meer per kerende post antwoordde pastoor Glorieux. De beide jongens konden komen tegen een gereduceerde prijs. Eigenlijk kostte het een halve franc per dag voor het eerste jaar, een daarna zoveel minder als de jongens zelf zouden verdienen. Maar voor Van Berkel zou hij maar 130 frank per jaar rekenen.¹³

Pastoor Glorieux dacht ook aan uitbreiding van de werkzaamheden van zijn broeders. Hij liet weten dat er in zijn congregatie verschillende Hollandse broeders waren, die in België vanwege de taalproblemen moeilijk te plaatsen waren, en bood aan om het Delftse weeshuis door hen te laten besturen. Op 15 maart vertrokken de beide weesjongens onder begeleiding van de binnenvader van het Oude Mannen en Vrouwenhuis J.H. Hollander¹⁴ naar Ronse. Zo'n reis was in 1843 overigens geen sinecure. Ze gingen eerst met de stoomboot naar Antwerpen. Daar werd overnacht. De dag erna ondernamen ze de treinreis naar Gent, en vandaar met de diligence naar Ronse, waar ze op de avond van de 16de maart aankwamen. Heenreis met z'n drieën kostte toen *f* 35,57, de terugreis van de binnenvader *f* 10,86½ (zie de onkosten-declaratie in het kader).¹⁵ Zoals pastoor Glorieux na een paar dagen schreef waren de wezen zeer goed aangekomen, tevreden en gewend.¹⁶

Verantwoording eener reis naar Ronsel of Renaix en terug.

Voor 1 binnenlandse paspoort	f 1,40
Vracht van Delft naar Antwerpen	f 15,00
idem voor het kistje	f 0,48
onkosten op reis	f 0,90
voor een Belgise paspoort	f 1,20
voor de Omnibusbagasie	f 0,95
nachtverblijf te Antwerpen	f 3,24
van Antwerpen naar Gent	f 5,37
vracht voor het kistje	f 0,87
middagmaal te Gent	f 1,12
Vigilante naar Ronsel	f 4,32
vragt voor het kistje	f 0,48
voor de barriere te Oudenare	f 0,24
Van Renaix naar Gent	f 1,44
nachtverblijf te Gent	f 1,10
van Gent naar Antwerpen	f 1,75
nachtverblijf te Antwerpen	f 1,20
Van Antwerpen naar Tholen	f 3,00
Van de Willemstad naar R'dam	f 2,10
voor de Veerschuit	f 0,27 ⁵
Totaal	f 46,43⁵

Hollander bleef een paar dagen om in opdracht van Van Berkel eens goed te kijken hoe het er in dit gesticht aan toe ging. Op 21 maart bracht hij zijn verslag uit aan de regenten.¹⁷

¹⁷Verslag van het klooster toegewijd aan den H. Jozef te Ronsel of Renaix, onder Directie van den Eerwaarde Heer Glorieux Pastoor van St. Maartenskerk aldaar.¹⁸

Het klooster is in vier vleugelen verdeeld: de kapel of kerk maakt het middelpunt uit.

De Broeders en bestedingen van het mannelijk geslacht bewonen eenen vleugel. De zusters en bestedingen van het vrouwelijk geslacht de tweede. De ongeneeslijke oude mannen en ouderlooze wezen van dezelfde sexe eenen derde, terwijl de oude vrouwen en de weesmeisjes de vierde vleugel bewonen. De Broeders en de bestedingen, gelijk ook de Zusters en de bestedingen eten bijeen. Terwijl de oude mannen, vrouwen en wezen ieder afzonderlijk hun eten ontvangen.

Er zijn vier bijzondere ziekenzalen, waarin de zieken van bizondere zorgen door Broeders of Zusters verpleegd worden.

In twee leerscholen worden de jongens en meisjes door daartoe geschikte

Mr. H.A.A. van Berkel (fotoreproductie: Gemeentearchief Delft).

Broeders en Zusters in het lezen, schrijven en rekenen onderwezen. Er is een werkschool, waarin 150 kinderen zoo van het gesticht, als van buiten, in het maken van kanten, naaijen en breyen, door Zusters onderwezen worden. De volgende ambachten worden in het gesticht geoeffend en aangeleerd: Kleermaken, schoenmaken, draaijen, stoelmaken, kuipen, schrijnwerken, wagenmaken, borstelmaken, smeden, klompmaken, weven van linnen, katoen en wol.

Op Zon en Heiligendagen hooren alle de huisgenoten Mis in de kapel. Niemand, die in het gesticht verpleegd wordt, gaat immer uit, dan onder toezigt van eenen Broeder of Zuster. Alle eerste Zaterdag van de maand zijn alle de huisgenoten verpligt zich te biechten, en Zondags hunne devotie te houden.

De zorg over de kleederen, is aan de Broeders en Zusters toevertrouwt. En des Zaterdagmiddags ontvangt ieder zijn schoongoed op het no. in een zak, waarin het vuile moet terug bezorgd worden.

Opstaan, eten en slapen gaan is: des Zomers staat men te 5 uren op, te 1/26 uren hoort men de Mis, 7 uren wordt er ontbeten, en 1/4 voor 8 uren gaat ieder naar zijn werk of naar de school. Kwart voor 12 uren is het etenstijd, om een uur naar het werk, of naar de school. Om 4 uren ontvangt ieder eene bepaalde hoeveelheid biers, terwijl te 7 uren het avondmaal wordt gehouden, en na gebruikt te hebben, begeef men zich te 1/29 naar bed.

Des Winters is de tijd van opstaan te 1/26 uren bepaald wordende de H. Mis

dan te 6 uren gelezen."

In mei 1843 bracht de president-regent Van Berkel zelf een bezoek aan Ronse. Bij dat bezoek herhaalde pastoor Glorieux zijn aanbod om het Delftse weeshuis door zijn broeders te laten besturen.¹⁹ Na een paar maanden kwam daarvoor de gelegenheid.

De Broeders van Ronse naar Delft

Een half jaar nadat hij de beide weesjongens naar Ronse begeleid had verzochten Hollander en zijn vrouw ontslag als binnenvader en -moeder van het Oude Mannen- en Jongenshuis. In hun vergadering van 7 november 1843 verleenden de regenten hun dat eervol, met ingang van 1 mei 1844.²⁰ Maar nu moest er een nieuwe dagelijkse leiding komen.

"... en vermits in de vacature moet worden voorzien en de ondervinding het gebrekkige van de wijze van beheer door binnenvaders heeft aangetoond, stelt de president voor om op het voorbeeld van ons andere huis, waarin zij de beste resultaten van het bestuur der Zusters ontwaren, ook het mannen- en jongenshuis, waaruit echter alsdan de vrouwelijke commensalen behoorden te worden verwijderd, te stellen onder de Directie van broeders van Liefdadigheid, hetwelk bij eenparige stemmen is goedgevonden: en vermits zoodanig een inrigting onder den naam van Broeders van Goede Werken en onder leiding van den WelEerwaarden Heer Glorieux, Pastoor te Ronse in Oostvlaanderen gevestigd, is de president verzocht zich ten dien einde aan z:w: Eerwaarde te wenden."

Wel waren er nieuwe verhuizingen noodzakelijk. De meisjes en oude vrouwen woonden al bij elkaar in één gesticht. Ook de weesjongens en oude mannen waren in één en hetzelfde huis ondergebracht, maar in dat huis verbleven ook enkele dames in de kost. Bij de komst van broeders zouden zij moeten verhuizen naar het meisjes- en vrouwengesticht.

Van Berkel richtte daartoe op 14 november 1843²¹ een verzoek aan pastoor Glorieux om minstens drie broeders voor het Oude Mannen en Jongenshuis. Het hoofd zou 'een man moeten zijn goed op de hoogte van de administratie, en die aan de meest hechte hoedanigheden die kennis van de wereld moet paren, die maakt, dat men goed staat met de regenten en armenmeesters en goed ook met de jongens. Die hoedanigheden zijn *des te meer noodzakelijk in een protestants land waar katholieke instellingen met min of meer jaloerse en wantrouwende ogen worden nagegaan.*' Daarnaast een broeder om toezicht op de grijsaards te houden en een voor de jongens. En tenslotte nog één (een vierde dus) voor de huishoudelijke bezigheden, omdat het niet gebruikelijk was dat er vrouwen toegelaten werden. Graag zou hij Hollandse broeders hebben, maar belangrijker was dat ze 'de mannelijke leeftijd' bereikt hadden. Op 28 november, weliswaar wat aan de late kant, maar heel enthousiast reageerde pastoor Glorieux.²² Hij had drie Hollandse broeders beschikbaar, die voldeden aan alle eisen van het Delftse bestuur. Voor de financiële vergoeding had het bestuur de keuze uit drie opties:

1. een vaste jaarlijkse som van 600 frank per broeder,
2. het geheel onderhoud van kost en kleding ten laste van het R.K. Armbe-stuur
3. vrije kost en 200 frank voor de kleding.

De vergadering vond de tweede optie het meest aantrekkelijk.

Alleen moest er nog toestemming van de bisschop van Gent verkregen worden. Pastoor Glorieux verwachtte daar enige problemen, want hij schreef aan Van Berkel 'als gij een vriend van onze Bisschop van Gent kent, zal het goed zijn hem te gebruiken om onze voorspraak te zijn in deze zaak.' Hierop volgde een briefwisseling, die eigenlijk alleen maar vertragend werkte omdat de problemen snel oplosbaar bleken. Op 31 december 1843 had Van Berkel de bisschop van Gent geschreven. In diens antwoord van 8 januari 1844 blijkt dat hij akkoord gaat, wanneer de komst van de broeders door de Hollandse geestelijkheid goedgekeurd wordt. Op Van Berkels verzoek van 29 januari om nadere inlichtingen komt pastoor Glorieux op 10 februari met een verklaring.²³

Wat was er aan de hand? Het Instituut van Broeders van Goede Werken was veel te snel gegroeid. Sedert de oprichting in 1830 waren er verspreid over België diverse dochterhuizen gesticht. Het aantal ervaren broeders was niet groot genoeg geweest om al deze huizen te bemannen. Over de onervarenheid van de beheerders was er dan ook geklaagd bij Belgische bisschoppen.

Foto gemaakt ter gelegenheid van het eeuwfeest in 1943.

Het waren deze problemen, die uiteindelijk ertoe zouden leiden dat pastoor Glorieux het bestuur over zijn congregatie ontnomen zou worden. De bisschop van Gent, die de supervisie over het Instituut te Ronse had, had zijn medebisschoppen dan ook moeten beloven geen nieuwe stichtingen van dochterhuizen toe te staan, voordat hij zich er zelf van overtuigd had dat de broeders voldoende ervaring hadden. In een persoonlijk gesprek had de bisschop aan pastoor Glorieux een compromis voorgesteld. De broeders konden naar Delft gaan, maar zouden dan losgemaakt moeten worden van het moederhuis in Ronse, en onder toezicht komen van de Delftse geestelijkheid. In zo'n geval was Delft geen dochterstichting van Ronse, de Broeders zouden alleen maar opgeleid zijn in Ronse en daarna weer vertrekken. Overigens was dit alleen maar een formele regeling, want pastoor en bisschop waren overeengekomen 'dat ze in werkelijkheid los zijn (v.h. moederhuis) en geheel verantwoordelijk voor hun onderneming, dat het moederhuis er in het geheel niet tussenkamt, maar dat, als de een of de ander verlangt in ons instituut terug te keren, hij de aanvraag daartoe kan doen; en ik die hen kent, ik zal hun nooit het intrede weigeren en ik zal aan anderen toestaan hen te vervangen.'²⁴ Desondanks blijkt dat de 'van Ronse losgemaakte' broeders jaarlijks op retraite gingen in Ronse!

Dit compromis leverde toch wel wat vertraging op. Er moest toestemming verkregen worden van de Vice Superior der Hollandsche Zending, het hoofd van de katholieke kerk in Nederland (dat toen nog een missiegebied was). Hoewel het plan was dat de Broeders op 1 mei 1844 het bestuur over zouden nemen, werd de toestemming aan Vice Superior Innocentius Ferrieri eerst op 11 april 1844 aangevraagd. Problemen leverde het overigens niet op. Al op 18 april kwam de gevraagde toestemming. De geestelijke verzorging van de Broeders zou worden waargenomen door Joannes Theodorus van Brussel, pastoor van de Sint Hippolytuskerk te Delft.²⁵

Uiteindelijk konden op 29 juni 1844 in een buitengewone vergadering de eerste twee broeders plechtig geïnstalleerd worden. We lezen in de notulen: "De broeders Aloisius en Vitalis aangekomen zijnde met mededeeling, dat de twee andere broeders op het eind der volgende week zouden overkomen, is dadelijk deze buitengewone vergadering belegd en is alstoen bij resumptie der overeenkomst met den heer Glorieux gemaakt, nader overeengekomen de broeders te houden in vrije kost en kleeding zonder eenige andere geldelijke uitkeering dan eene som van f 25,- per broeder ten behoeve van het Moederhuis in Ronse, als billijke schadevergoeding voor opleiding en uitrusting aldaar genoten.

Vervolgens zijn gemelde broeders bij de weesjongens zoo wel als bij de oude Mannen door den President en gezamentlijke Regenten geïnstalleerd en in het huis verbleven terwijl besloten is den Binnenvader en Moeder benevens de vrouwelijke dienstbode tot na de gewone vergadering in huis te laten blijven." Op 4 juli 1844, de dag nadat de twee andere broeders gearriveerd waren, verlieten binnenvader en -moeder het huis en kwam het hele bestuur in handen van de broeders onder leiding van hun overste, broeder Aloisius.

De eerste broeders in Delft

Broeder Aloysius (burgerlijke naam Jan Maas), 25 jaar, geboren in Emden op 6 april 1819. Op 26 juni 1841 was hij ingetreden. In het moederhuis was hij Vlaams onderwijzer, surveillant van de weesjongens, opzichter in de tuin en bezoeker van de armen. Hij werd de eerste overste in Delft.

Broeder Vitalis (burgerlijke naam Jan Adams), 39 jaar, geboren te Uden op 2 mei 1806. Ingetreden op 5 juni 1841 en voorheen meester op de schoenmakerswerkplaats, kok, en surveillant van de weesjongens.

Broeder Mathias (Petrus Palm), 29 jaar, geboren te Rotterdam op 18 maart 1816. Ingetreden op 26 juni 1841. Hij was o.a. ziekenoppasser en tuinman.

Broeder Gervasius (Gerard van Dijk), 32 jaar, geboren te Rotterdam. Novice, ingetreden op 21 december 1843. Hij was gediplomeerd Vlaams onderwijzer. Op 4 juli 1844, de dag nadat de twee andere broeders gearriveerd waren, verlieten binnenvader en -moeder het huis en kwam het hele bestuur in handen van de broeders onder leiding van hun overste, broeder Aloysius.

Het *Gedenkboek bij het eeuwfeest van de congregatie der Broeders van O.L. Vrouw van Lourdes* uit 1930 beschrijft de instelling van deze eerste buitenlandse vestiging van de Broeders:²⁶

"Zoo kreeg de oude veste Delft 't voorrecht het eerste de Broeders der nieuwe Congregatie in Nederland te mogen begroeten. Gelijk een vader zijn kinderen zou begeleiden, zoo bracht M. Glorieux zijn geestelijke kinderen naar 't vreemde land, gaf hen zijn vaderlijke wenken en raadgevingen en nam bewogen van hen afscheid. Doch aan zijn emotie lag geen droefheid ten grondslag: in zijn hart popelde de vreugde der voldoening aan den Goddelijken wil: gesticht te hebben de eerste buitenlandsche statie op den breeden ontwikkelingsweg zijner glorieuze Congregatie! Opgetogen ondernam hij de terugreis, vol bewondering voor 't Hollandsche landschap dat zich voor zijn oogen ontrolde in verre vlakten, waar bloedrookten de sompige weiden in 't droeve vesperuur...²⁷

In het "R.K. Weeshuis" te Delft wijden de Broeders zich aan de opvoeding van weesjongens en de verpleging van oude mannen, terwijl de inrichting tevens beschikt over een pension voor kostheeren, wier inkomen slechts gering is en welke er toch een hun passend tehuis vinden. Dank aan den milden steun van het R.K. Armbestuur werd het gesticht tot een der prachtigste in-

stellingen op het gebied te Delft en mochten er de Broeders voor hun opofferend werk vele blijken van waardeering ontvangen.”

De dagelijkse gang van zaken in het Oude Mannen- en Jongenshuis zijn uitvoerig door professor Van Lieburg in zijn *Over weldoeners en wezen, bejaarden en bedeling* beschreven. We volstaan er hier mee naar dit werk te verwijzen.

Opnieuw Halkers en Belie

Hoe is het eigenlijk gegaan met de twee onhandelbare weesjongens, die op 16 maart 1843 in Ronse aangekomen waren? Geen van beiden heeft het er daar lang uitgehouden.

Theodorus Belie vertrok op 22 december 1844 al weer naar Delft. Hij was volstrekt onhandelbaar gebleken en wilde naar Holland terug om in zeedienst te gaan. Hij had zelfs getracht zijn mooiste kleren in handen te krijgen en was daarmee de stad ingegaan. Straffen hadden geen resultaat en daarom stuurden ze hem maar terug. In Delft verzocht Belie weer in het weeshuis opgenomen te mogen worden. Dat wordt hem niet toegestaan, hij werd buiten het weeshuis bij een werkbaas besteed. Ook daar was hij onhandelbaar. Bij wijze van hoge uitzondering besloten de regenten op 16 september 1845 hem toe te staan dienst te nemen bij de mariniers, 'ten einde groter kwaad voor te komen.'²⁸ Hij was toen bijna 17 jaar oud. In 1861 vestigde hij zich weer in Delft. Hij kwam toen uit Leeuwarden, als beroep gaf hij toen op timmerman. Na drie jaar, op 19 oktober 1864 trouwde hij met Cornelia Schonk, een 44-jarige weduwe met twee kinderen.²⁹ De eerste man van Cornelia was lakenwever, en Theodorus was bij zijn huwelijk ook wever of tapijtwerker. Breed zullen ze het niet gehad hebben. Na een aantal jaren wordt Theodorus naar de bedelaarskolonie Ommerschans gestuurd, waaruit hij in 1878 terugkeerde. Theodorus en Cornelia hadden geen kinderen, maar in 1882 kreeg hij wel een kleinzoon. Theodorus overleed op 26 juni 1886.

Ook Willem Halkers wilde erg graag terug naar Delft. Hij was ziekelijk (heimwee?) en had zelfs al een keer de Sacramenten der Stervenden gekregen. Maar, eind 1844, dacht de geneesheer dat hij wel beter zou worden.³⁰ Ruim twee jaar later, op 17 maart 1847, wordt zijn herhaalde verzoek om terugkeer pas weer in de vergadering besproken. Men besloot toen dat hij terug mocht komen. Begin april 1847 reisde Willem weer naar Delft onder begeleiding van een nieuwe broeder, die broeder Norbertus in Delft ging vervangen. Willem – bijna 20 jaar oud – werd echter niet meer in het weeshuis toegelaten, maar bij een werkbaas in een kosthuis besteed.³¹ Ook daar ging het niet goed. Wegens bedelarij werd hij door de politie opgepakt en naar Ommerschans gezonden.³² Bij de Ommerschans was in 1824 de bedelaars- en strafkolonie van de Maatschappij der Weldadigheid opgericht.

Hoewel uitplaatsing van onhandelbare wezen naar Ronse dus geen succes was, bleef het toch regelmatig voorkomen.

De eerste jaren

Het bestuur van de broeders over het Oude Mannen en Jongenshuis is kennelijk van het begin af aan goed bevallen. In de notulen van de regenten lezen we er niet veel over, maar geen nieuws betekent goed nieuws. Alleen klachten worden besproken in zulke vergaderingen. Wel bleek al binnen een paar weken dat vier broeders te weinig was voor al het werk. Direct werd een vijfde broeder aangevraagd, waarop in september broeder Fabianus³³ arriveerde.³⁴

Het bidvertrek

Direct na de aankomst van de broeders bleek dat er in het Oude Mannen en Jongenshuis geen geschikte ruimte was om te bidden. Na een interne verhuizing wordt er zo'n ruimte ingericht.³⁵ De broeders kregen voor dit bidvertrek een altaar, dat uit de "oude kerk" (vermoedelijk een van de oude Rooms-Katholieke kerken in de Molenpoort of aan de Brabantse Turfmarkt) afkomstig was en tijdelijk in het hofje bij de Oostpoort geplaatst was. Voor de verdere aankleding kregen ze van diverse particulieren vele 'beelden en priesterlijke ornamenten als anderszins', terwijl er ook banken en dergelijke geplaatst waren. De ruimte was eigenlijk geen gewoon bidvertrek, maar voldeed aan alle eisen van een kapel, waarin een eucharistieviering gehouden kon worden. De vergunning daarvoor werd snel verkregen en de kapel kon eind april 1845 worden ingewijd.³⁶

Het contract

We kunnen het thans nauwelijks voorstellen, maar er was geen enkel contract waarbij de plichten en verantwoordelijkheden van zowel de broeders als het armbestuur geregeld werden. De basis voor de werkzaamheden was uitsluitend de correspondentie, die onder de bijlagen van de notulen van de vergadering was opgeborgen. Pastoor Glorieux ging uit van de goede wil van iedereen, formele regelingen waren voor hem maar bijzaak. Zijn opvolger zag dat geheel anders. Op 21 oktober 1846 bracht broeder Aloysius een brief van Jan Colle, sedert 4 oktober 1846 [!] de nieuwe overste van Ronse, onder aandacht van de regenten. Colle drong in zijn brief aan op een overeenkomst. Overigens wordt ook vermeld dat broeder Aloysius al vaker mondeling om zo'n contract verzocht had, maar aan dit verzoek van een 'gewone broeder' was geen aandacht besteed. De brief van de 'directeur van Ronse' leidde direct tot het besluit een concept-overeenkomst te maken. De secretaris kon daarbij gebruik maken van het contract dat de orde met het Haagse bestuur gesloten had.³⁷ Een week later was het ontwerp klaar en werd het door de regenten goedgekeurd.³⁸ Broeder Aloysius, die korte tijd later op retraite naar Ronse zou gaan, zou het ontwerpcontract meenemen.

Wie schetst de verbazing van de regenten toen op 1 december 1846 broeder Mathias zich meldde. Hij was een dag eerder uit Ronse teruggekomen waar hij met broeder Aloysius in retraite heengegaan was. Maar teruggekeerd was

hij met broeder Xaverius,³⁹ die door overste Colle als directeur was aangesteld. Aloysius had in Ronse moeten blijven. De regenten waren uitermate verontwaardigd over deze gang van zaken. Want zeker over de vervanging van de directeur had van te voren overleg gepleegd moeten worden, iets wat ook in het conceptcontract geregeld werd. Xaverius had wel brieven van overste Colle en van Aloysius meegebracht. 'Welke mededeeling en lecture aanleiding heeft gegeven tot velerlei beschouwingen, immers daar wij wel verre van redenen te hebben om ons over Broeder Aloijsius te beklagen, integendeel meermalen, en nog onlangs aan den Heer Colle onze tevredenheid over deszelfs bestuur hebben te kennen gegeven.' Beide brieven zijn helaas niet meer in de bijlagen aanwezig.⁴⁰ De volgende dag deden secretaris en president een onderzoek onder de broeders, waaruit bleek dat er zeker klachten waren over broeder Aloysius en dat Xaverius wel geschikt bleek. In een buitengewone vergadering van 3 december werd broeder Xaverius dan ook op voorlopige basis aangesteld als directeur. Maar, zo lezen we in de notulen 'Vermits hetgeene in deze plaats gehad heeft in strijd is met hetgeen wij in onze Ontwerp overeenkomst door Broeder Aloijsius naar Ronse mede genomen, omtrent de vervanging van eenen Broeder Directeur hebben voorgesteld, is begrepen dat wij dit Ontwerp als niet ingezonden moeten beschouwen en den Heer Colle te kennen moeten geven dat wij onzer zijds ons daaraan in geen deele gebonden achten.'⁴¹

Dan lezen we een tijdje niets meer over deze zaak, maar op 1 juni 1847 blijkt Jan Colle naar Delft gekomen te zijn om de zaak uit te praten. Er wordt vooral over de overeenkomst gepraat, en Colle blijkt een goede onderhandelaar: niet alleen wordt het honorarium voor de broeders van f 25 naar f 35 verhoogd, ook wordt een vast bedrag voor de reis van Ronse naar Delft afgesproken (nl. f 15). Op 10 juni wordt de overeenkomst ondertekend door Colle en de regenten.⁴²

***Overeenkomst met den Overste der Broeders van
Goede Werken te Ronse.***

Overeenkomst tusschen Regenten van de R.C. Godshuizen en
Armbezorgers der R.C. Gemeente te Delft

en

Den WelEerwaarden Heer J. Colle geestelijken Overste der
Broeders van goede werken te Ronse.

Art. 1

De Broeders van goede werken van Ronse zullen ten getalle van zes of zoodanig grooter of minder getal als door Regenten noodig zal geacht worden, met de inwendige dienst van het R.C. Jongens en Mannenhuis worden belast. Zij zullen zooveel mogelijk allen zijn Noord-Nederlanders.

Art. 2

De Broeder Directeur zal als zoodanig alleen voor zijn medebroeders bij de Regenten aansprakelijk zijn. Van de gelden, welke hij onder zijn beheer heeft, zal hij op gestelden tijd aan Regenten verantwoording doen.

Art. 3

De Broeders zullen zich gedragen naar het Reglement voor de Wezen en Oude lieden vastgesteld en de daarin te maken wijzigingen, welke de ondervinding als nuttig mogt doen beschouwen, en waartoe de Broeder Directeur voorstellen zal kunnen doen.

De Broeder Directeur zal met overleg der Regenten de werkzaamheden onder de Broeders verdeelen.

Art. 4

De Overste der Broeders van goede werken te Ronse zal naar goedvinden, mits daarvan te voren kennis gevende, aan Regenten één of meer Broeders, doch niet meer dan twee te gelijk, door anderen kunnen vervangen. De Broeder Directeur zal echter niet kunnen worden vervangen, dan nadat Regenten daarvan twee maanden te voren zullen zijn verwittigd. Wanneer de terverving der teruggeroepen Broeders gezonden personen door Regenten met overleg van den Broeder Directeur niet bekwaam mogten worden bevonden voor de hun opgelegde werkzaamheden, zal de Overste van Ronsse dezelve op zijne kosten binnen den tijd van twee maanden op nieuw verwisselen.

Van hunne zijde zullen Regenten de vervanging van één of meer Broeders kunnen verkrijgen. In dit laatste geval alleen, zullen de reiskosten der te vervangene Broeders door Regenten worden gedragen.

Art. 5

De reiskosten van de eerste overkomst en die welke bij vervanging wegens ziekelijkheid of afsterven van een der Broeders noodig zijn, komen ten laste van de Regenten.

Art. 6

Indien een Broeder door langdurige ziekte buiten staat is, zijne werkzaamheden voort te zetten, zal hij in het Godshuis kunnen worden verpleegd, zonder dat hij echter regt zal hebben op het honorarium in art. 19 bepaald.

Art. 7

In geval van ziekte dienen de Broeders elkander, al ware het ook, dat daartoe door Regenten een Broeder moest worden ontboden, zullende alsdan de reiskosten van wederzijde worden gedragen, doch voor den ontboden Broeder mede het gewoon honorarium betaald worden.

Art. 8

Het geheel onderhoud der Broeders, daaronder begrepen het aanschaffen van nieuwe kleedingstukken, komt ten laste van Regenten, en zullen de Broeders bij gezondheid of ziekte altoos als waardige leden van het Godshuis, en niet als loontrekkende dienaren worden beschouwd.

Art. 9

Bij aldien eenig Broeder te Delft mogt overlijden, zal de begrafenis en uitvaart deftig geschieden ten koste van Regenten.

Art. 10

Het zal aan drie Broeders vrijstaan om met voorkennis van Regenten, en zonder dat de dienst er door lijde jaarlijks, gedurende acht tot tien dagen, de Retraite te Ronse bij te wonen: waartoe hun de som van vijf en zeventig gulden 's jaars wordt toegestaan.

Art. 11

Ter verkiezing van eenen generalen Overste te Ronse zullen, na officiele aanschrijving van wege het bestuur aldaar aan Regenten te rigten, twee Broeders zich derwaarts mogen begeven, onder voorwaarden nogtans dat de dienst in het gesticht daarbij niet lijde, en de kosten der reize heen en terug door het moederhuis gedragen worden.

Art. 12

Buiten de gevallen in de beide voorgaande artikelen opgenoemd zullen de Broeders zich niet buiten de stad mogen begeven, zonder toestemming van den President-Regent. Voor iedere afwezigheid langer dan vier en twintig uren zal het geheel collegie van Regenten de toestemming moeten geven.

Art. 13

De Broeders regelen hunne Godsdienst Oefeningen zoodanig dat het huis en deszelfs bewoners nimmer geheel zonder toezigt blijven.

Art. 14

Behalve met de surveillance en oppassing der kinderen en Oude Mannen zijn de Broeders belast met het bezorgen van de keuken, kleedermakerij, en schoenmakerij, de verantwoording van het zindelijk houden van het huis, en deszelfs bewoners; zoomede met zoodanige andere werkzaamheden, als de goede orde van het gesticht vereischt: of hun in het belang van hetzelfde of in het algemeen van de administratie van Regenten Armbezorgers mogten worden opgelegd.

Bij alle deze werkzaamheden zullen zij zich met overleg der Regenten door daartoe geschikte personen kunnen doen helpen.

Art. 15

De Broeder Directeur of een andere Broeder Onder Directeur in deszelfs afwezigheid, zal op verlangen van Regenten op alle, zoo wel gewone als buitengewone vergaderingen, zoo mede op alle armenbedeelingen behulpzaam zijn.

Art. 16

Behalve het bepaalde in de twee voorgaande artikelen zullen de Broeders zich niet inlaten met de armen dezer stad; of in het algemeen eenige diensten verrigten of administratien voeren voor andere personen of corporatien, dan Regenten.

Art. 17

Geene andere personen zullen in het Godshuis mogen overnachten, dan leden of novices van de Orde waartoe de Broeders behooren, en de mannelijke bloedverwanten der Broeders in den eersten of tweeden graad, benevens zoodanige waardige vreemdelingen, aan wie zulks bij uitzondering door het Collegie van Regenten zal zijn vergund.

De Broeder Directeur zal daarvan telkens aan den President Regent kennis geven.

Art. 18

Aan de Broeders zullen slaappleaatsen, van het noodige voorzien worden aangewezen, zoodanig ingerigt dat er ook bij nacht toezigt over de verpleegden besta.

Ook zal aan de Broeders eene kamer als eetzaal worden afgestaan.

Aan den Broeder Directeur wordt voor zijne administratie eene afzonderlijke kamer gelaten.

Art. 19

Voor elken Broeder zal als jaarlijksch honorarium de som van *f* 35,-- worden verstrekt, betaalbaar op 1° Junij aan den Broeder Directeur.

Art. 20

In het onverhoopte geval, dat al de Broeders mogten vertrekken, zal de Overste van Ronse of Regenten elkander wederzijds zes maanden te voren behoorlijk kennis geven, en werd dit geval door Regenten geprovoceerd zoo zullen deze de reiskosten voor het vertrek der Broeders dragen.

Art. 21

De reiskosten van Delft naar Ronse of omgekeerd worden eens vooral gesteld op vijftien gulden.

Art. 22

Indien de ondervinding mogt leeren, dat er in de tegenwoordige overeenkomst veranderingen of bijvoegingen noodig zijn, zullen deze niet anders dan met wederzijdsche toestemming kunnen gemaakt worden.

Dubbel gedaan te Delft ter vergadering van Regenten op heden den 10 Junij 1847.

(w.g.)

H.A.A. van Berkel

P.J. Schouten

J.H. van Kranendonk

J.J. van der Polder

J. Colle Directeur sp.

*Het Oude Mannen- en Jongenshuis
aan de Kantoorgracht, ca. 1900
(fotoreproductie: Gemeentearchief
Delft).*

Na het tekenen van het contract lijken het leven en de werkzaamheden van de broeders in Delft rimpelloos te verlopen. Een paar kleine gebeurtenissen licht ik hier wat nader toe.

In 1848 dreigde er een volksopstand. In februari was in Parijs de revolutie uitgebroken en die dreigde over te slaan naar Amsterdam. Op 24 maart werd in Amsterdam de staat van beleg afgekondigd. Geruchten deden de ronde dat er een mobilisatie zou komen. Twee van de broeders, Xaverius en Matthias, zouden dan onder de wapenen geroepen worden. In allerijl waren de broeders al op 27 maart naar Ronse vertrokken, terwijl nieuwe broeders aangevraagd werden.⁴³ Revolutie is er niet gekomen, wel een aanzienlijke herziening van de grondwet. Toch kwamen de uitgeweken broeders niet terug toen het mobilisatiegevaar geweken was. Xaverius is helemaal niet meer teruggekomen, en Matthias pas na elf jaar.

Voor zover na te gaan, heeft het voorbeeld van de broeders slechts weinig roepingen opgeleverd onder de Delftse wezen. De eerste is mogelijk Petr. Barth. van Moorsel, geboren te Delft op 4 maart 1829, en in het weeshuis sedert 26 september 1844. In het stamboek van de weesjongen staat bij hem aangetekend: Vertrokken naar Ronse, 3 Nov. 1850. Na hem zijn er in dit stamboek slechts drie anderen waarbij aangemerkt wordt dat ze naar Oostakker (sedert 1888 het moederhuis van de broeders) waren vertrokken. In 1893 waren dat

Slaapzaal van de "grote pupillen" aan de Kantoorgracht.

Slaapzaal van de "kleine pupillen" aan de Kantoorgracht.

Johannes Franciscus van Tuyl en Johannes Adam Verhaar, beiden geboren in 1877. Bij de laatste staat nog de opmerking: 'niet volhard'. In 1907 vertrok nog Antonius Mart. Franc. Nadorp (geboren in 1889).⁴⁴

Kantoorgracht

De slechte bouwkundige toestand van het huis Oude Langendijk 23 en de nieuwe eisen die aan de bejaarden- en wezenzorg gesteld werden maakten een verhuizing aan het eind van de 19de eeuw noodzakelijk. Regent A.A.Th. van Leeuwen schonk het arbbestuur een perceel land aan de Kantoorgracht, dat uitermate geschikt was voor het nieuwe tehuis (opmerkelijk, ook het huis Oude Langendijk 23 was afkomstig van een Van Leeuwen). Binnen een jaar verrees er een nieuw Oude Mannen- en Jongenshuis, dat op 30 oktober 1894 in gebruik genomen werd.

De tijd na de Tweede Wereldoorlog bracht grote veranderingen. Aan de ene kant slaagden de religieuze orden er niet meer in voldoende 'nieuw bloed' aan te trekken. Noodzakelijke vernieuwingen bleven daarom uit.

Ook het aantal wezen liep drastisch terug. Deze terugloop kon gecompens-

Fraters, regenten en wezen van de Kantoorgracht omstreeks 1950.

Tuin Kantoorgracht.

Broeder Linus voor de Lourdesgrot in de tuin van de Kantoorgracht, 1933.

seerd worden door de opvang van kinderen, die via rechtbanken en de kinderbescherming in een instelling geplaatst moesten worden. In december 1951 kreeg de 'Kantoorgracht' een functie als zo'n voogdij-instelling. De cijfers uit 1955 tonen dat deze compensatie nodig was. In het R.K. Tehuis voor Wezen en Ouden van Dagen, zoals het huis aan de Kantoorgracht toen genoemd werd, waren er negen Broeders van Dongen werkzaam, die met drie 'knechts' 35 bejaarde mannen, 1 weesjongen en ca. 30 voogdij- en regeerskinderen, verzorgden.

Een reorganisatie van het bestuur in 1958-59 bracht de 'Kantoorgracht' in beheer van de Stichting Stefanus Glorieux. De verpleging van de voogdikinderen werd in 1959 ondergebracht in de Stichting Sint-Vincentius, dat gedeelte van het huis kreeg toen de naam R.K. Jongensinternaat St. Vincentius.

Al deze veranderingen mochten niet baten. Acht jaar later, 1967, werd het internaat gesloten. Het tehuis aan de Kantoorgracht werd alleen nog maar bewoond door bejaarde mannen, verpleegd door inmiddels ook bejaard geworden broeders. Tenslotte, weer zes jaar later, werd het tehuis gesloten, waarna het spoedig afgebroken werd.

Dit alles werd eigenlijk 'over de hoofden' van de broeders geregeld. Zij hadden tenslotte alleen de dagelijkse leiding, beslissingen werden genomen door het R.K. Armbestuur. Nadat in 1955 de Delftsche Katholieke Stichting voor Bejaardenzorg was opgericht, werd het armbestuur al snel door deze stichting overvleugeld.

De oude lieden gingen in 1973 naar het nieuwe bejaardentehuis 'Stefanna' van de D.K.S.B., waarvan de naam een combinatie is van **Stefanus** Glorieux en Huize Sint-**Anna**, dat ook in 1973 opgeheven werd. Enkele Broeders van Dongen gingen in Stefanna werken.

1973-1997 Ruys de Beerenbrouckplein 5

In 1973 namen de broeders hun intrek in een particulier huis aan het Ruys de Beerenbrouckplein 5. Hun activiteiten bestonden uit de verpleging in Huize Monica, burenhulp, parochiewerk in diverse groepen, gevangenispastoraat, huishoudelijk werk, hulp bij drugsverslaafden in Rotterdam, Zonnebloemwerk, behuizing studenten, toeristenpastoraat, ziekenbezoek, Lourdeswerk, invalidenbond St. Liduina.

Echter, het aantal roepingen nam sterk af, er kwamen nauwelijks nieuwe Broeders. In de laatste jaren hadden de Broeders van Dongen dan ook steeds meer taken in de zorg voor ouderen, jongeren en zieken overgedragen aan leken, die vaak niets met het rooms-katholieke geloof te maken hebben. In 1997 waren er nog slechts drie broeders woonachtig in Delft: Piet Rooijackers (79 jaar), Arthur van Gils (78) en Caspar van Schaijk (62). Hun leeftijd was de aanleiding voor de terugkeer naar het Brabantse dorp Dongen, de thuisbasis van de Nederlandse tak van de congregatie.

300 broeders in Delft

Tussen 1844 en 1997 zijn er ongeveer 300 broeders voor langere of kortere tijd in Delft werkzaam geweest. Het aantal aangekomen broeders bedraagt ruim 325, maar 38 broeders zijn twee maal in Delft geplaatst, zes van hen zelfs drie maal en één van hen, broeder Ursmarus, zelfs vier maal.

Het is opvallend dat de verblijfsduur vaak heel erg kort was. Ongeveer 125 broeders (bijna 40 %) vertrokken binnen een jaar alweer naar een andere vestiging. Sommigen al na een paar weken. Bijvoorbeeld broeder Methodius, die op 16 december 1921 arriveerde en op de 23ste van die maand alweer vertrok. Een verblijf van vijf jaar of meer was een uitzondering (17 %). De broeder die het langst gebleven is was broeder Marcus, die op 15 juli 1845 aankwam en na bijna 38 jaar op 15 juni 1886 vertrok.

Interview

Hetty Boersma had in april 1997 een interview met broeder Piet Rooijackers en broeder Arthur van Gils, de twee oudsten van de drie laatste broeders in Delft. Aan dit interview, gepubliceerd in de *Delftse Post*, ontleen we het volgende:

"Een leven als broeder slaat in deze tijd niet meer aan," (zei broeder Piet).
"Maar ik geloof dat het werk altijd door zal gaan. Wellicht op een andere manier, maar toch." Broeder Arthur: "In Indonesië treden juist weer veel jon-

Misboekje van de eucharistieviering bij het vertrek van de Broeders van Dongen uit Delft, 26 april 1997.

gens in. Daar is het religieuze leven nog wel in trek." Piet: "En hier in Nederland zijn jongeren op een andere manier met het geloof bezig. Als ik kijk hoeveel jonge mensen jaarlijks Taizé (oecumenische broederorde-HB) bezoeken en hoeveel vrijwilligers actief zijn in Lourdes, dan ben ik nog vol hoop." Broeder Piet: "Ik neem afscheid met een pijnlijk hart. Ik ben actief in tal van organisaties zoals het KBO [Katholieke Bond voor Ouderen], St. Liduina en de parochie. Ik zal de mensen daarvan missen. Aan de andere kant zal ik in Dongen met veel medebroeders wonen." Piet Rooyackers kwam al als 12-jarige jongen in het juvenaat van de broeders in Dongen. "Na drie jaar vroegen ze mij of ik broeder wilde worden. Nou, daar had ik best zin in. Ik zag tegen die opvoeders en leraren op en wilde zoiets zijn als hen," zo herinnert hij zich. Na zijn noviciaat (proeftijd als kloosterling), kreeg broeder Piet een opleiding in de psychiatrische verpleging. "Hoewel we wel vijftig á zestig uur moesten werken, was het een heel mooie tijd", vertelt hij. 45 Jaar heeft hij in de geestelijke gezondheidszorg gewerkt, waarvan de laatste tien jaar in de sociale psychiatrie. Op zijn 64ste ging hij met pensioen, maar hij was er nog niet aan toe om volledige rust te nemen. "Toen kon ik een baan krijgen als nachtverantwoordelijke bij een afkickcentrum voor drugsverslaafden in Rotterdam. Het convent in Delft was dichtbij. Dus kwam ik hier te wonen." Broeder Arthur is zijn moeder nog steeds dankbaar voor de zachte dwang waarmee zij hem naar Dongen heeft geleid. De toen 18-jarige werkloze schil-

De kapel in het huis aan de Kantoorgracht.

der hoorde van een ex-collega dat er in Dongen een tehuis werd gerenoveerd. Hij kon er misschien werk krijgen. "Maar dat zag ik absoluut niet zitten. Ik zou bij de broeders elke dag naar de kerk moeten. Maar een paar dagen later lag er toch een uitnodiging van de congregatie in de bus. Nog steeds wilde ik niet. Mijn moeder dacht daar anders over en maakte mijn koffer klaar. Toen ben ik maar gegaan. Niet om in te treden, maar gewoon om er te werken." Voor twaalven kwam de schilder aan. "De portier was ontzettend aardig. Hij zei dat ik net op tijd voor het eten was." De sfeer en vriendelijke houding van de broeders spraken hem aan. Al na enkele maanden vroegen ze hem of hij als broeder wilde blijven. "Ik zei nee, maar vanaf dat moment ging er wel iets werken. Weer enkele maanden later heb ik inderdaad die stap genomen."

Broeder Arthur zegt daarvan nooit spijt te hebben gehad. Net als Piet is ook hij begonnen in de psychiatrische verpleging, maar heeft zich later toegelegd op de opvoeding. Ook hij was al met pensioen toen Delft in zicht kwam, maar uitgewerkt was de kloosterling nog niet. Van de kerk heeft hij een lijst namen gekregen voor bezoekwerk en ook de Jeroenstichting heeft van zijn diensten gebruik kunnen maken.

De jongere broeder Caspar, niet aanwezig bij het gesprek, werkt nu nog in de verpleging en verzorging bij Huize Monica. Hij zal vervroegd met pensioen gaan en meeverhuizen naar Dongen.

Op 26 april 1997 nam de Delftse gemeenschap afscheid van hen in een speciale eucharistieviering in de Pastoor van Arskerk. Een dag later was er een reünie van de 'oud Kantoorgrachtgangers.' Sedert dinsdag 29 april 1997 wonen de drie laatste broeders in het Broederhuis 'Glorieux' in Dongen. Na 152 jaar en 10 maanden was er een eind gekomen aan het charitatieve werk van de Broeders van Goede Werken te Delft.

Bijlage

Broeders-Overste te Delft

1. Br. Aloysius [Joannes Maas]	1844-1846
2. Br. Xaverius [Franciscus Heelers]	1846-1848
3. Br. Vitalis [Joannes Adams]	1848-1869
4. Br. Marcus [Egidius Snoeks]	1869-1878
5. Br. Samuël [Pierre Huibers]	1878-1892
6. Br. Cornelius [van Roesel]	1892-1896
7. Br. Cletus	1896-1899
8. Br. Jacobus	1899-1911
9. Br. Laurentius Verplancke	1911-1914
10. Br. Tharcisius Jeen	1914-1917
11. Br. David van Ooyen	1917-1923
12. Br. Malchus Verlegh	1923-1928
13. Br. Sophronius Kerkhof	1928-1931

14. Br. Linus Goddijn	1931-1938
15. Br. Gaudentius Kruis	1938-1941
16. Br. Sophronius Kerkhof	1941-1945
17. Br. Leodegarius Steyger	1946-1952
18. Br. Edward Poiesz	1952-1953
19. Br. Bernardus van der Cammen	1953-1959
20. Br. Edgard Klemann	1959-1965
21. Br. Beda Lammens	1965-1987
22. Br. Bassianus [Piet Rooijackers]	1988-1997

Bronnen

Gegevens verstrekt door broeder Piet Rooijackers, bestaande uit aantekeningen, uitnodigingen voor reünies, misboekje en fotokopieën uit diverse publicaties. Archief van het R.K. Armbestuur (Gemeentearchief Delft).

Literatuur

- Boerrigter, E. *Broeders van Onze-Lieve-Vrouw van Lourdes: 150 jaar lang Broeders van Goede Werken*. Ursel, 1980.
- Boersma, Hetty. Broeders van Dongen verlaten Delft. *Delftse Post*, april 1997.
- Krogt, Peter van der. *En nu... de Lindenhof: Geschiedenis van de diaconale bejaardenzorg in Delft, uitgegeven ter gelegenheid van de opening van de Lindenhof op 28 juni 1989*. Delft: Waltman, 1989.
- Laarse, R. van der. 'Verzvolgen door den ultramontaanschen vloed:' Leken en clerus in katholiek Delft in de negentiende eeuw. In *'Broeders sluit U aan: Aspecten van verzuiling in zeven Hollandse gemeenten*, red. J.C.H. Blom en C.J. Misset. *Hollandse Historische Reeks*, dl. 3. Z.pl., De Bataafsche Leeuw, 1985.
- Lammertse, J. Het werk der Broeders van O.L. Vrouwe van Lourdes te Delft. *Annalen: Stemmen uit het verleden* 3-4 (1954).
- Lieburg, M.J. van *Over weldoeners en wezen, bejaarden en bedeling: Uit de geschiedenis van de katholieke wezen- en bejaardenzorg te Delft*. Rotterdam: Erasmus Publishing, 1996.
- Mook, W. van *Gedenboek bij het eeuwfeest van de congregatie der Broeders van O.L. Vrouw van Lourdes 1830-december-1930*. Tilburg 1930.

Noten

1. Een broeder of frater is een kloosterling, die geen priester is. Leden van kloosterordes, die wel het priesterambt bekleden, worden 'pater' genoemd.
2. De geschiedenis van deze congregatie is op uitstekende wijze beschreven bij het 150-jarig bestaan ervan door Boerrigter (1980). Voor zover niet anders vermeld zijn de historische gegevens aan dit werk ontleend.
3. Over zijn leven verschenen o.a. een biografie en een roman: J. Lammertse Lz. *'Aan de zelfkant van het leven: biographie over Stephanus Modestus Glorieux, stichter van de Congregatie der Broeders van O.L. Vrouw van Lourdes, Congregatie Zusters van Barmhartigheid*. Dongen: Congregatie der Broeders van O.L. Vrouw van Lourdes, 1947.

--- '...Hij was een vader der armen': roman over het leven van Stephanus Modestus Glorieux, stichter van de Congregaties der Broeders van Onze Lieve Vrouw van Lourdes en Zusters van Barmhartigheid. Heiloo: Kinheim-Uitgeverij, 1947.

4. Van Lieburg 1996, 41-49
5. Van der Wulp 1983, 7.
6. Joannes Zwijsen (1793-1877), sedert 1853 aartsbisschop van Utrecht, zie *N.N.B.W.* IV, kol.1506-1507.
7. Brief van Van Berkel aan pastoor Glorieux, 14 november 1843. Afschrift in Archief R.K. Armbestuur, inv. nr. 924.
8. Wilhelmus Halkers, geboren te Zoetermeer 10 mei 1827, was op 1 november 1836 in het weeshuis gekomen, samen met zijn één jaar oudere zus Elisabeth.
9. Notulen regentenvergadering 21 februari 1843. Archief R.K. Armbestuur, inv. nr. 15.
10. Hendrik Adriaan Anthonie van Berkel (1809-1866), telg uit een aanzienlijk katholiek Delfts geslacht. Hij was o.m. rechter te Rotterdam en penningmeester van Delfland. Zijn vader, Hendrik van Berkel, was van 1840 tot 1848 burgemeester van Delft. In 1857 wijzigde de familie de spelling van hun naam door toevoeging van een 'c' in Van Berckel.
11. Lammertse 1950, 116-117
12. Theodorus Belie, geboren te Delft 26 oktober 1828, was op 30 september 1837 in het weeshuis gekomen, samen met zijn vier jaar oudere broer Carolus (of Cornelis) Wilhelmus, die in 1847 bij het bereiken van de 23-jarige leeftijd uit het weeshuis ontslagen werd.
13. Brief van pastoor Glorieux, 1 maart 1843. De originele brief en alle volgende correspondentie bevonden zich in de bijlagen bij de notulen van het R.K. Armbestuur, maar zijn daaruit verwijderd. Van de meeste stukken is echter een getypt afschrift bewaard in het archief van de Broeders van Dongen, thans ook opgenomen in het archief van het R.K. Armbestuur, inv. nr. 924. Opmerkelijk is dat de eerste brief van Van Berkel aan pastoor Glorieux (waarop Glorieux' brief van 1 maart een antwoord is) niet in de bijlagen opgenomen is geweest. Mogelijk was deze brief gedeeltelijk privé (uit latere correspondentie blijkt dat ze elkaar tamelijk goed kenden). Vrijwel de complete correspondentie is uitgegeven door Lammertse (1950). Mogelijk zijn de afschriften (Lammertse spreekt van 'vertalingen') voor hem vervaardigd, waarna de originelen niet meer op de juiste plaats zijn opgeborgen.
14. Johannes Henricus Hollander en zijn vrouw Petronella Elisabeth Rosa Gielen waren vanaf 1839 binnenvader- en moeder van het Oude Mannen- en Vrouwenhuis en sedert 1843 van het Oude Mannen- en Jongenshuis.
15. Gevoegd bij de notulen 21 maart 1843. Afschrift in Archief R.K. Armbestuur, inv.nr. 924.
16. Brief van pastoor Glorieux, 20 maart 1843. Afschrift in Archief R.K. Armbestuur, inv.nr. 924. De datering is mogelijk onjuist, aangezien de binnenvader, die de brief meebracht, al op 21 maart in de vergadering verslag deed, terwijl hij drie dagen over zijn terugreis gedaan had.
17. Verslag gevoegd bij de notulen 21 maart 1843. Afschrift in Archief R.K. Armbestuur, inv.nr. 924.
18. Het complex is een aantal jaren geleden afgebroken. In Ronse herinneren thans een straatnaam (Stefaan-Modest Glorieuxlaan), een standbeeld en een kamer in het Folkloremuseum aan pastoor Glorieux en zijn gesticht.
19. Van Berkel begint zijn brief van 14 november 1843 (zie hierna) met: "Het ogenblik is gekomen om gebruik te maken van het vriendelijk aanbod dat U mij zes

- maanden geleden te Ronse hebt gedaan.”
20. Notulen regentenvergadering 7 november 1843. Archief R.K. Armbestuur, inv. nr. 15.
 21. Brief van 14 november 1843, gevoegd bij notulen 5 december 1843. Afschrift in Archief R.K. Armbestuur, inv.nr. 924. Het afschrift geeft als datum 14-9-1843. Mogelijk dateerde Van Berkel “9bris” voor “Novembris”. Merkwaardig genoeg spreekt pastoor Glorieux in zijn ongedateerde antwoord over een brief van 14 maart 1843.
 22. Brief van 28 november 1843 als bijlage bij notulen 5 december 1843. Afschrift (ongedateerd) in Archief R.K. Armbestuur, inv.nr. 924.
 23. Notulen 16 januari 1844 en 20 februari 1844. Archief R.K. Armbestuur, inv. nr. 15.
 24. Brief van pastoor Glorieux privé aan Van Berckel, 10 februari 1844. Afschrift in Archief R.K. Armbestuur, inv.nr. 924.
 25. Aanvraag en toestemming als bijlagen bij notulen 23 april 1844. Afschrift in Archief R.K. Armbestuur, inv.nr. 924.
 26. Van Mook 1930, 104.
 27. Dit zou inhouden dat pastoor Glorieux zelf de broeders naar Delft begeleid heeft. Dit blijkt echter noch uit de notulen noch uit de correspondentie. Wellicht moeten we Van Mooks tekst in symbolische zin beschouwen.
 28. Notulen 30 december 1844 met bijlage: brief van Broeder Albinus uit Ronse, 21 december 1844, en notulen 16 september 1845. Archief R.K. Armbestuur, inv. nr. 15. Afschrift van bijlage in inv.nr. 924.
 29. Cornelia Schonk was weduwe van Johannes Hendrikus Franciscus Reijne. Zij had twee kinderen, Cornelis (geboren te Rotterdam 23 juni 1853) en Catharina (geboren te Delft 4 maart 1857).
 30. Brief van Broeder Albinus uit Ronse, 21 december 1844. Afschrift in Archief R.K. Armbestuur, inv. nr. 924.
 31. Notulen 17 maart en 14 april 1847. Archief R.K. Armbestuur, inv. nr. 15.
 32. Ongedateerde aanmerking in Stamboek der Weeskinderen, Archief R.K. Armbestuur, inv.nr. 47.
 33. Willem Tillemans, geb. Wanroy 28 april 1813. Hij vertrok al in april 1846 naar het weeshuis in 's-Gravenhage.
 34. Notulen 17 juli en 27 augustus 1844. Archief R.K. Armbestuur, inv.nr. 15. Volgens een omstreeks 1862 aangelegde lijst van broeders arriveerde broeder Fabianus op 20 september 1845 (wellicht moet daarvoor 1844 gelezen worden). Archief R.K. Armbestuur, inv.nr. 395.
 35. Notulen 3 en 6 juli 1844. Archief R.K. Armbestuur, inv. nr. 15.
 36. Verslag van deze werkzaamheden in de notulen van 26 april 1845. Archief R.K. Armbestuur, inv. nr. 15.
 37. Notulen 21 oktober 1846. Archief R.K. Armbestuur, inv. nr. 15.
 38. Notulen 28 oktober 1846. Archief R.K. Armbestuur, inv. nr. 15. Met in de bijlagen het Haagse contract en het ontwerp Delftse contract. Idem, inv.nr. 24.
 39. Franciscus Heelers, geb. Venlo 13 oktober 1819.
 40. Notulen 1 december 1846. Archief R.K. Armbestuur, inv. nr. 15.
 41. Notulen 3 december 1846. Archief R.K. Armbestuur, inv. nr. 15.
 42. Notulen 1, 8 en 10 juni 1847. Archief R.K. Armbestuur, inv. nr. 15. Het contract is opgenomen in de bijlagen. Idem, inv.nr. 24.
 43. Notulen 11 april 1848. Archief R.K. Armbestuur, inv.nr. 15.
 44. Archief R.K. Armbestuur, inv.nr. 395.

Welkom bij het Gemeentearchief Delft

Het Gemeentearchief is het documentatiecentrum voor de geschiedenis van Delft. U kunt bij ons terecht voor bijvoorbeeld stamboomonderzoek, voor een oude foto van uw huis of straat, maar ook om in oude kranten na te gaan wat er op een bepaalde dag in Delft gebeurde of hoe de gemeenteraad dacht over een kwestie.

Tijdens openingsuren kunt u gratis bij ons terecht om onderzoek te doen. U kunt ons ook schriftelijk opdracht geven om zaken voor u uit te zoeken. U betaalt daarvoor f 15,00 per kwartier, met een minimum van f 30,00. Dit bedrag is inclusief administratie- en verzendkosten. Van de meeste documenten, boeken, foto's, prenten, enzovoorts kunt u reproducties laten maken.

Archieven

Bij het Gemeentearchief berusten de archieven van de gemeentelijke overheid. Het oudste document is het stadsrecht uit 1246, maar we beheren ook moderne stukken zoals twintigste-eeuwse bouwtekeningen, hinderwetvergunningen en de handelingen van de gemeenteraad.

Daarnaast hebben particuliere instellingen en personen hun archief aan ons in bewaring gegeven of geschonken. Bij het Gemeentearchief kan het beter worden bewaard en is het beschikbaar voor onderzoek. Zo beheren wij de archieven van kerken, politieke partijen, verenigingen, ziekenhuizen, bedrijven, enzovoorts.

De archieven zijn in principe openbaar en gratis raadpleegbaar op grond van de Archiefwet. Sommige stukken zijn echter (nog) niet ter inzage, meestal ter bescherming van de privacy van nog levende personen. Gesloten zijn bijvoorbeeld de processen-verbaal van politie die jonger zijn dan vijftig jaar.

Gemeentearchief Delft

Bibliotheek

De bibliotheek bevat nagenoeg alles wat ooit in druk is verschenen over Delft. Dat varieert van de stadsgeschiedenis van Dirck van Bleyswijck uit de zeventiende eeuw tot het meest recente jaarverslag van de gemeente Delft. Verder bevat de collectie Delftse kranten, vanaf de alleroudste uit de achttiende eeuw tot de allernieuwste van gisteren. Ook periodieken van Delftse instellingen, verenigingen en politieke partijen worden hier bewaard.

In de studiezaal zijn zelfs de meest recente afleveringen van veelgevraagde tijdschriften ter inzage. Zo kunt u op de hoogte blijven van wat er verschijnt in de belangrijkste genealogische en historische bladen, zonder dat u zelf op alle tijdschriften een abonnement hoeft te nemen. U kunt al het bibliotheekmateriaal gratis inzien in de studiezaal; er worden geen boeken uitgeleend.

Beeld en geluid

In de collectie beeld en geluid vindt u tienduizenden afbeeldingen van Delft, zoals foto's, tekeningen, prenten en prentbriefkaarten. Alleen al de collectie foto's omvat circa 50.000 stuks, waaronder zeldzame opnamen uit de begintijd van de fotografie omstreeks 1855. Hier vindt u oude foto's van uw straat, misschien wel van uw eigen huis. U kunt al het beeldmateriaal gratis inzien. Dubbele foto's, prentbriefkaarten en affiches zijn te koop tegen schappelijke prijzen. De opbrengst komt ten goede aan het aankoopfonds.

Een bijzondere collectie wordt gevormd door de historische films over Delft. Deze zijn vaak te kwetsbaar om te worden gedraaid en bovendien hebben wij daar de apparatuur en de ruimte niet voor. Zij worden daarom op video gezet en vertoond in de serie *Film van de maand*. Aankondigingen vindt u in de plaatselijke pers.

Archiefwinkel

In de Archiefwinkel kunt u terecht voor onze eigen publicaties, zoals inventarissen, een reproductie van het stadsrecht met bijbehorend boekje (samen f 25,=), een fraaie gekleurde stadsplattegrond van circa 1700 (f 5,00) en prentbriefkaarten. Ook worden hier publicaties verkocht van de historische vereniging Delfia Batavorum en de genealogische vereniging Prometheus. Tenslotte zijn alle afleveringen van het negentien-delige verzamelwerk *Ach Lieve Tijd. 750 jaar Delft en de Delftenaren* nog hier te koop. Een aflevering kost slechts f 7,95; bij de linnen verzamelband van f 17,50 krijgt u een poster met een fraai stadsgezicht kado.

Internet

Op onze internet-site (www.dsdelft.nl/~woc/archief) vindt u actuele informatie, naast bijvoorbeeld een overzicht van alle archieven en een flink aantal inventarissen.

Met de Digitale Stamboom (www.archief.delft.nl) kunt u zoeken in de indexen op de Delftse doop-, trouw- en begraafboeken (1575-1811) en de registers van de burgerlijke stand vanaf 1812 (geboorten tot 1898, huwelijke tot 1923 en overlijdens tot 1948).

Welkom

Het Gemeentearchief is gevestigd in 'Het Wapen van Savoyen', Oude Delft 169, 2611 HB Delft (tel. 015 260 23 41; fax 260 23 55; e-mail archief@delft.nl).

Wij zijn geopend van dinsdag tot en met vrijdag van 9.00 tot 16.15 uur. Op donderdag (behalve in juli en augustus) van 9.00 tot 21.00 uur. De afdeling beeld en geluid (atlas) is geopend op dinsdag tot en met vrijdag van 9.00 tot 16.15 uur.

Gemeentearchief Delft

De schilder Louis Elsevier en het Elsevierpoortje

H. W. van Leeuwen

Bij het horen van de naam Elsevier (Elzevier) zullen de meeste mensen aan drukkers denken, of het nu gaat om het heden of het verleden. Mensen die ambachtelijke producten, maar tevens fraaie typografische kunst de wereld in zonden en zenden. Toch zijn er in de 17de eeuw ook schilders van die naam geweest, familie van de drukkers; ook zij waren ambachtslieden die kunst voortbrachten. Eén van hen, wiens leven een Leidse en een Delftse helft kent, komt hier ter sprake.

Louis Aernoutsz. Elsevier werd geboren in Leiden in 1618, als zoon van de uit Zuid-Nederland afkomstige Aernout Lodewijksz. Elsevier en Maria van Swieten. Zijn vader was herbergier en schilder, een combinatie die wel vaker voorkwam. Het is en blijft een merkwaardig feit dat er van vele 17de-eeuwse schilders weinig of geen werk bewaard is gebleven, althans geen aanwijsbaar werk. Zo is er van vader Aernout slechts één werk bekend, een landschap uit 1638, dat in handen is van een Amerikaanse particuliere verzamelaar.

Zoon Louis is waarschijnlijk bij vader Aernout in de leer geweest. In 1645 werd hij lid van het Leidse Sint Lucasgilde. In hetzelfde jaar trouwde hij met de Leidse drukkersdochter Helena Waelpot.

In april 1646 vestigde het paar zich in Delft, op 3 september 1646 werd Louis daar in het Sint Lucasgilde ingeschreven. Na de dood van Helena bleef Louis achter met o.a. een zoontje Johannes. Louis hertrouwde in 1660 met Ida Hem. Tussen 1669 en 1674 bekleedde hij enkele malen de functie van hoofdman in het gilde.

Hij overleed in Delft op 30 november 1675 in zijn huis aan de Voorstraat, 3 december volgde zijn begrafenis in de Oude Kerk, waar zijn zerk nog te zien is. Het is een saillant feit dat slechts enkele weken later ook zijn thans zoveel beroemdere collega Johannes Vermeer er werd begraven. In 1687 overleed de zoon Johannes, die ook als schilder wordt genoemd, maar waarover niet veel bekend is.

Is er van vader Aernout slechts één werk over, de zoon overtreft hem daarin viermaal. Het blijft natuurlijk weinig. De vier gesigneerde en gedateerde schilderijen van Louis Elsevier zijn alle binnen de eerste zeven jaar van zijn Delftse periode vervaardigd. Het betreft drie landschappen en een kerkinterieur van de Oude Kerk te Delft.

Landschappen

De drie bekende landschappen van Elsevier zijn:

1. Een stalinterieur uit 1647, volgens kenners in de stijl van de Rotterdamse

schilder Hendrick Maertensz. Sorgh (ook Sorch), een tijdgenoot (1611-1670) die ook andere bezigheden had, zo was hij tevens marktschipper op Dordrecht en brandmeester. Het doek van Louis Elsevier geeft een blik in een stal met een geslacht varken; een pijprokende boer en een spelende poes vullen het beeld aan. Het schilderij moet zich ergens in een particuliere verzameling bevinden.

2. Een landschap met eendenkooien en watervogels, ook uit 1647, door kenners qua trant in verband gebracht met de befaamde Haags/Leidse schilder Jan van Goyen. Het doek bevindt zich in het museum te Dessau.

3. Een heuvelachtig landschap met rivieroever en watervogels uit 1648, dat zich mogelijk in een Zweedse verzameling bevindt.

Interieur Oude Kerk te Delft

Een werk van geheel andere aard dan het genrestuk en de genoemde landschappen - die niet als hoogtepunten gelden - is een architectuurschilderij: een interieur van de Oude Kerk in zijn woonplaats Delft, gedateerd 1653. Dit schilderij is door zijn onderwerp voor Delft uiteraard van groter belang dan de andere. Het geeft een inkijk vanuit het midden van de noordbeuk van de kerk, in de richting van het Vrouwenkoor, dus gezien vanuit het westen. Achter het koorhek is aan de Oostkant van het koor een monument zichtbaar, het is de graftombe van de in 1608 overleden Elisabeth Morgan, dochter van Philips van Marnix, heer van Sint-Aldegonde. Dit koor wordt aan de noordzijde geflankeerd door de Noordkapel, een zijkapel van de Noordkerk, hier links gedeeltelijk zichtbaar met enige rouwborden.¹ Aan de zuidzijde van het Vrouwenkoor ligt - hier niet meer afgebeeld - het Hoofdkoor met de graftombe voor Piet Hein.

Hoewel binnen het geringe aan te wijzen werk van Louis Elsevier dit zijn enige architectuurstuk is, valt het op door zijn kwaliteit. Hij had dicht bij huis dan ook uitstekende voorbeelden in befaamde Delftse schilders van kerkinterieurs als Hendrick van Vliet, Gerard Houckgeest en Emanuel de Witte, die als grootmeesters in dat genre gelden.²

Het stille ijle beeld in de kerk wordt verlevendigd door het groepje op de voorgrond, waarbij de lichte kleren van het kleine meisje in het midden nog een extra kleurig accent geven. Een goed schilderij dus, dat in Museum Het Prinsenhof niet zou misstaan. Helaas voor ons bevindt het zich sinds 1933 in het Nationale Museum voor Oude Kunst te Lissabon. Het was toen afkomstig uit een particuliere verzameling.

Wat het doek extra interessant maakt is de manier waarop ons een blik in de kerk gegund wordt, namelijk door een stenen toegangspoortje, dat er uiteraard nooit bestaan heeft, maar dat wel een toepasselijke omlijsting voor een architectuurstuk is. Zoals enige van de genoemde schilders in hun kerkinterieurs weleens een foefje toepasten door aan de zijkant van het doek een op-

Interieur van de Oude Kerk te Delft, Louis Elzevier 1653.

zij geschoven gordijn te schilderen, waarlangs men zogenaamd naar binnen kijkt, gunt Elzevier ons door het poortje een blik in de kerk. Die indruk wordt nog versterkt doordat hij de poortomlijsting op paneel heeft geschilderd en het eigenlijke interieur op doek. Mocht er nog twijfel zijn over de lo-

Het Elsevierpoortje (foto: Christie's Amsterdam).

catie, het stadswapen van Delft op de sluitsteen geeft de toelichting. Op het poortje hebben kinderen als toenmalige graffiti hun tekenkundige vaardigheden achtergelaten, de schilder heeft er links onder behendig zijn signatuur tussen geplaatst. Via een in die tijd welhaast onmisbaar pissend hondje geheel vooraan glijdt de blik door het poortje naar binnen, eventueel nog even afgeleid door de vier flinke bikkels, waarschijnlijk door de spelende kinderen achtergelaten.

Het poortje

Dit brengt ons tot de vraag: had Louis Elsevier iets met poortjes? Er is gesuggereerd dat hij is geïnspireerd door het Hammenpoortje aan de Rotterdamseweg, dat het jaartal 1608 draagt.³ Waarschijnlijk had hij dichter bij huis een ander voorbeeld, dat zich nog steeds in Delft bevindt en dat in feite de aanleiding is tot deze bijdrage. Het is een zandstenen poortje waarvan de herkomst voor een deel onbekend is, maar dat net als het poortje op het schilderij een bijzondere versiering heeft. Er is namelijk niets minder dan het familiewapen Elsevier op ingehakt, waarvan de heraldische omschrijving luidt: gevierendeeld door een versmald kruis, I en IV een leeuw, II en III drie lilies. Het wapen zit in een stevige boog, die rust op twee kolommen. Was het poortje ooit eigendom van Louis Elsevier? Heeft hij het wellicht in 1646 meegebracht uit Leiden, de stad waar zijn verwanten bekende drukkers waren?

Het Elsevierpoortje in de Bagijnestraat. Tekening van Hans Houtzager, 1999.

Het enige dat met zekerheid bekend is van dit poortje, is dat het omstreeks 1900 in de achtertuin van dr. J.H. Waszink sr. (1848-1911) aan Koornmarkt 48 stond. De eigenaar was geneesheer-directeur van het Oude en Nieuwe Gasthuis aan dezelfde zijde van de Koornmarkt. Na zijn overlijden is het aangekocht door dr. J.R. Turein Nolthenius, directeur van Calvé, die het heeft doen overbrengen en heropbouwen in de achtertuin van het huis van zijn mededirecteur A.C. Waller aan de Nieuwe Plantage. In 1935 kwam de tuin in bezit van ir. F.G. Waller, directeur van de Gistfabriek, tijdens welke periode de grote tuin, goed zichtbaar vanaf de oprit naar de Reineveldbrug, bekend werd als de Wallertuin. Te goed zichtbaar en bereikbaar, want de tuin kreeg te lijden van vernielzuchtige jeugd. Na het overlijden van ir. Waller bood mevrouw A.J.M. Waller-de Vries in 1975 in een begrijpelijke poging het poortje op een verantwoorde wijze voor Delft te behouden dit ten geschenke aan de gemeente aan. Ingewijden hadden er al een prachtige bestemming voor: toegang van de museumtuin achter Het Prinsenhof.

Het toenmalige gemeentebestuur heeft helaas gemeend in verband met de te verwachten hoge kosten van verplaatsing dit genereuze aanbod niet te moeten accepteren. Mevrouw Waller trok haar aanbod in en het poortje werd afgebroken en opgeslagen. Andere pogingen om het in Delft te houden, bv. in Museum Tatar van Elven, mislukten.

Na het overlijden van mevrouw Waller is het daarna op 21 april 1990 in het openbaar geveild door het veilinghuis Christie's te Amsterdam en gelukkig aangekocht door iemand die anoniem wenst te blijven, maar wel de intentie had het toch ergens in Delft te plaatsen. In 1993 heeft het zijn hopelijk laatste standplaats gekregen toen het op instigatie van het Delftse restauratiebouwbedrijf Huurman B.V. werd ingemetseld in een aan de straat gelegen tuinmuur aan de Zuidzijde van de Bagijnestraat. Een antieke strokendeur uit die tijd werd in het poortje afgehangen met aangepast hang- en sluitwerk. Was het op de vorige locaties alleen voor bezoekers van die huizen te zien, nu is het voor iedereen open en bloot zichtbaar, zij het dan in een niet al te druk belopen straatje.

Noten

1. Nu bevindt zich daar het praalgraf voor Maerten Harpertsz. Tromp, die juist in het jaar van het schilderij, 1653, sneuvelde in de Slag bij Ter Heide tegen de Engelsen. Het monument kwam gereed in 1658.
2. Daniëlle Lokin. "Het Delftse kerkinterieur van 1650 tot 1675. In *Delftse Meesters, tijdgenoten van Vermeer*. Zwolle/Delft, 1996, p. 41-86.
3. Guido Jansen in de catalogus bij de tentoonstelling *Perspectieven: Saenredam en de architectuurschilders van de 17de eeuw*, Museum Boymans-van Beuningen, Rotterdam, 1991, hierin nr. 47. Aan die bijdrage zijn diverse gegevens ontleend.

Voor een kiekje kunt
u overal terecht

voor kwaliteit en
het juiste advies
is er Talens

Talens

FOTO • VIDEO • TV

Delft • Markt 36 tel. (015)212 31 55 • Markt 19-21 tel. (015)212 28 52 • W.C. In de Hoven Troelstralaan 25 tel. (015)261 38 92

Rijswijk • Sterpassage R25 tel. (070)394 46 42 Gouda • Westhaven 1 tel. (0182)51 24 90

Capelle a.d. IJssel • W.C. In de Terp, Amsteldiep 42 tel. (010)450 14 73 Zoetermeer • W.C. Stadshart, Promenade 27 tel. (079)341 36 26

Rotterdam • Lijnbaan 143 tel. (010)413 60 16 • Rodondendronplein 7a tel. (010)422 43 00 Schiedam • Hoogstraat 5 (010)2732988

PARFUMERIE
SCHIPPER

"Centrum"

Hippolytusbuurt 37

Tel.: 015-2124860

"In de Veste"

Gasthuislaan 66

Tel.: 015-2125100

"In de Hoven"

Papsouwselaan 232

Tel.: 015-2569518

“Delfiana”

Brandewijnfles, Chr. Schröder (ca. 1767)

Een bijzondere brandewijnfles uit het midden van de 18e eeuw was te koop op de 32e Kunst- en Antiekbeurs in Breda. Op deze prestigieuze beurs in Het Turfschip toonden ruim 60 gerenommeerde antiquairs en kunsthandelaren van 4 april tot en met 13 april 1998 hun topproducten. Hierbij hoorde ook de in Duitsland gemaakte brandewijnfles, die omstreeks 1767 in Delft werd gegraveerd door Christoffel Schröder. De fles, die werd aangeboden door de Amsterdamse antiquair Peter Korff de Gids, is aan de voor- en achterzijde gegraveerd met een medaillon en randscripties en de portretten van Prins Willem V en zijn gemalin Prinses Frederike Sophia Wilhelmina van Pruisen.

Delftsche Courant 31 maart 1998.

Vrouwenportret, Paul Tétar van Elven

Museum Paul Tétar van Elven boekte in 1998 een aanwinst: een fijn geschilderd vrouwenportret in waterverf. Conservator Lidy Thijsse vermoedt dat het gaat om een portret van Laurence, een vrouw die wordt genoemd in Lamartine's gedicht *Jocelyn*. "Het aardige is dat het museum reeds in het bezit is van een aquarelschets met vijf losse portretten (drie vrouwen en twee mannen) en dit portret is een van die vrouwen", zegt Thijsse. De conservator sluit niet uit dat er ook afzonderlijke portretten bestaan van de andere vier. "Het zou me niet verbazen, ik kijk nergens meer van op. Het museum timmert de laatste tijd wat meer aan de weg, en dat heeft tot gevolg dat mensen die in het bezit zijn van werken van Paul Tétar van Elven (1823-1896) - maar ook van zijn halfbroer Jean Baptiste en diens zoon Pierre - ons weten te vinden. Regelmatig duiken werken op. In 1997 ontvingen we een aantal schenkingen. Dit vrouwenportret was in privébezit en gelukkig waren wij in staat het te verwerven", aldus Thijsse.

Zij voegt daaraan toe dat het museum niet alle werken van de kunstenaars in de collectie opneemt. De conservator: "Niet alles willen we per se hebben. Soms registreren we waar werken van Paul Tétar van Elven zich bevinden, zodat we de schilderijen eventueel een keer in bruikleen kunnen krijgen."

Delftsche Courant 17 april 1998.

Noot van de redactie:

De Franse dichter, staatsman en geschiedschrijver Alphonse de Lamartine (1790-1869) heeft als romantisch dichter in het Nederland van midden 19de eeuw grote invloed uitgeoefend. Ook de schilder Paul Tétar van Elven moet zijn geïnspireerd door het grote epische gedicht *'Jocelyn'* (1836), dat de tragische geschiedenis van het meisje Laurence en haar minnaar Jocelyn in 9.000 strofen beschrijft.

Lakenverwersbrug en Dertienhuizen, M. Góth (ca. 1920-1930)

De Hongaarse schilder Maurice Góth (1873-1944) schilderde dit Delftse stadstafereel vermoedelijk in de jaren twintig. Het schilderij is op 5 mei 1998 op de voorjaarsveiling bij het Haagse Venduehuis der Notarissen geveild. Het werk was getaxeerd op 1500 tot 2000 gulden en werd afgeslagen op 1600 gulden. Góth behaalde de Hongaarse Prix de Rome en andere onderscheidingen.

Delftsche Courant 24 april 1998.

Actiebordjes, 1722-23

Bij het veilinghuis Sotheby's in Amsterdam kwam op 12 mei 1998 een bijzondere selectie Chinees en Japans keramiek en kunstvoorwerpen onder de hamer. Een van de hoogtepunten was een zeldzame en complete set van zes 'Actie bordjes', ook bekend als *Het Groote Tafereel der Dwaasheid*. De 'actie' borden illustreren op satirische wijze de grootscheepse speculatie in waardepapieren in het begin van de 18de eeuw, toen aanvankelijk veel geld werd verdiend met de door de Schot John Law in Frankrijk geïntroduceerde 'acties' (aandelen, obligaties), zoals in 1718 The Senegal Compagny, in 1719 The French East India Compagny, the China Compagny en the Compagny

trading to the Bombay states'. In 1720 werden de verschillende ondernemingen door Law ondergebracht in 'The Company of the Indies'. "Het werkte als een soort kettingbrief", aldus een deskundige van Sotheby's. Dat kwam doordat de waardepapieren werden uitgegeven tegen steeds hogere - onrealistische - rentes. In 1720 gaf John Law zelfs stukken uit waarop hij veertig procent rente aan investeerders beloofde. Dit kon hij natuurlijk onmogelijk waarmaken. Aan het eind van dat jaar stortte het hele systeem dan ook als een kaartenhuis ineen. Het gevolg was dat speculanten tot de belstaf werden gebracht. Daartoe hoorden ook investeerders uit ons land. Dit drama leidde tot de verschijning van diverse spotprenten en schotschriften. Hierop geïnspireerd werd door Nederlandse particuliere investeerders in 1722 in China een serie van zes borden besteld, met op elk exemplaar een figuur uit de Commedia dell'arte met een van de volgende spottende teksten: *Actie-mars op de tang, Pardie al mijn Actien kwijt, Wie op Uytrecht of Nieuw Amsterdam, 50 percent op Delft gewonnen, Schyt Actien en windhandel en Weg Gekke Actionisten.*

Het bordje met de tekst die op Delft slaat kan te maken hebben met het feit dat indertijd aan de Oude Delft in de Prinsstad de Kamer Delft van de Verenigde Oostindische Compagnie (VOC) was gevestigd. Delft was een van de handelsplaatsen van de VOC die hun eigen handel mochten drijven. De commedia dell'arte vervulde in 1719 een zeer belangrijke creatieve rol tijdens het huwelijk in Dresden tussen Frederik Augustus (koning van Polen en keurvorst van Saksen) en Maria Josepha, dochter van Karel VI, de keizer van Duitsland. Diverse figuren uit dit bekende Italiaanse geïmproviseerde typentoneel, dat populair was van de 16de tot in de 18de eeuw, waren afgebeeld op tekeningen en gravures. Volgens de deskundigen was het dan ook niet helemaal toevallig dat op de in 1722 in China gemaakte bordjes onder meer de harlekijnfiguur uit de beroemde komedie staat afgebeeld. De originele teke-

ningen voor deze serie zijn niet gevonden. De experts achten het echter zeer aannemelijk - gezien de stijl en de belettering - dat de voor de bordes gebruikte tekeningen, óf kopieën zijn van Delfts aardewerk óf afkomstig zijn van niet gepubliceerde tekeningen die speciaal voor een andere opdrachtgever waren gemaakt.

De in Amsterdam geveilde serie bordjes met een diameter van 21 1/2 centimeter sloeg indertijd duidelijk aan, want de serie werd nog zeker twee keer nabesteld. De bordes maken deel uit van de oudste en zeldzaamste serie uit 1722-1723.

Het Amsterdamse veilinghuis verwachtte dat de zes bordes 50.000 tot 80.000 gulden zouden opbrengen. Een Franse verzamelaar betaalde er echter 114.000 gulden voor. "Een zeer hoge opbrengst", zegt een medewerkster van Sotheby's.

Delftsche Courant 9 mei 1998 en 18 mei 1998.

Delftse schoen uit 1597

Een heel bijzondere in Delft gemaakte schoen uit de 16de eeuw maakte deel uit van honderd kunstvoorwerpen uit de verzameling van het Haarzuilens Kasteel de Haar, die op 13 oktober 1998 bij Christie's in Amsterdam geveild werd. De opbrengst van de veiling was bestemd voor de noodzakelijke conservering van Kasteel de Haar. Door de hogere opbrengst kunnen ook extra reparaties worden uitgevoerd.

Het meest ongewone object op de veiling was het 16de-eeuwse leren schoen-

tje, waarschijnlijk vervaardigd in Delft als geschenk van een schoenmakersgilde. Het merk van de maker van de vijftien centimeter lange schoen is niet geïdentificeerd. Maar deskundigen denken dat de schoen in 1597 in Delft is gemaakt. Die datum wordt afgeleid van de vorm van de 'datumletter' G, die in die tijd werd gebruikt. Die staat samen met onder meer het meesterteken CA aan de binnenzijde van de schoen. Een koperen gildeplaat met daarop het register van nieuw toegelaten zilversmeden in de periode van 1591 tot 1611 is bewaard gebleven in Stedelijk Museum Het Prinsenhof in Delft. Omdat het merk van de maker 'CA' niet is terug te vinden op dit register kan het zijn dat deze zilversmid al lid van het gilde was in 1591.

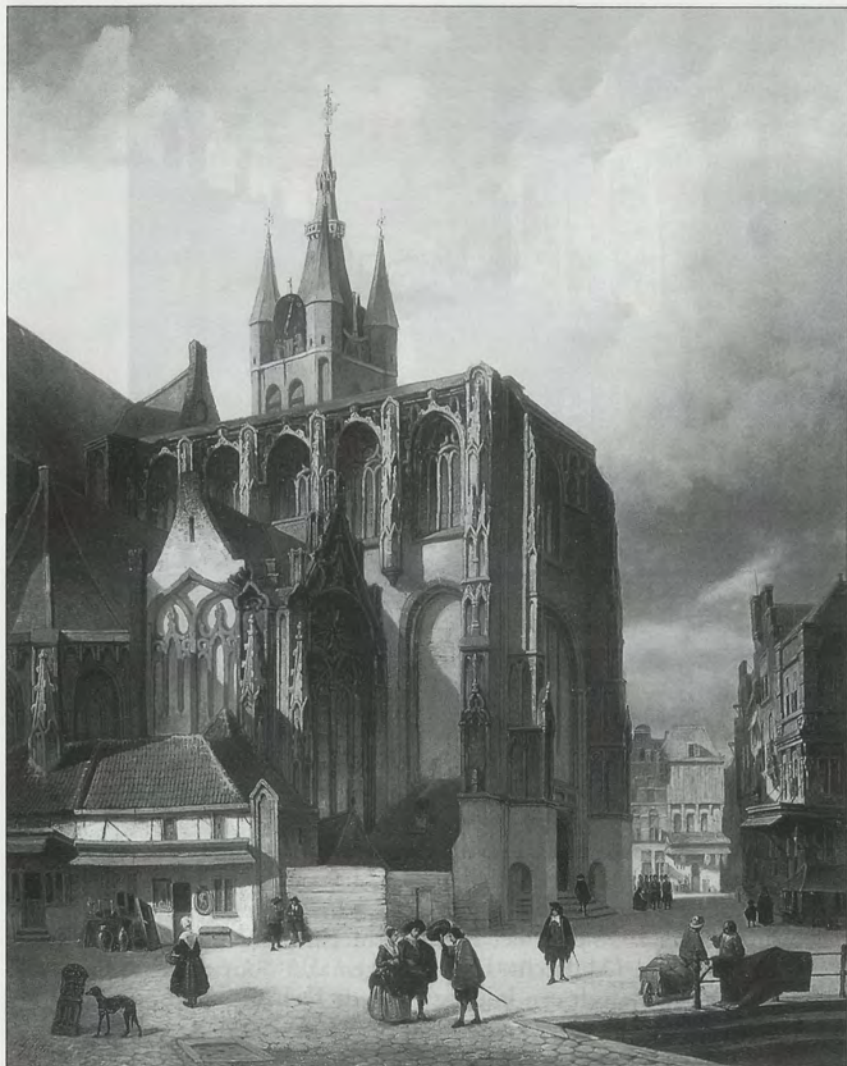
De schoen met dikke zool heeft zilver geregen stikwerk met een puntig omhooggebogen spits waarop de kop van een ram zit. Hieraan hangt een bel. Aan de buitenzijde van de schoen staat de inscriptie 'SCOPVS VITE CRISTVS' en 'S' 'V' 'N'. Dit kan worden vertaald als 'Christus is het doel van het leven'. Slechts weinig van dit soort schoenen zijn overgebleven. Aan het begin van de 17e eeuw volgde een financieel mindere periode, waardoor veel Nederlands zilver werd omgesmolten voor hergebruik. De schoen is door een Belg gekocht voor 141.600 gulden.

Delftische Courant 15 oktober 1998; *Tableau: Fine Arts Magazine*, speciale uitgave ter gelegenheid van PAN Amsterdam, 11-18 oktober 1998, blz. 66-72.

Oude Kerk, P.G. Vertin (1843)

Bij veilinghuis Christie's in Amsterdam is op 27 oktober 1998 een schilderij met een Delftse voorstelling van Petrus Gerardus Vertin geveild. Het gaat om een in 1843 gemaakt doek, waarop de Oude Kerk in Delft staat afgebeeld. Dit olieverf (96x80 centimeter) is afgeslagen op 15.000 gulden. Vertin (1819-1893), die zijn hele leven heeft gewerkt in Den Haag, staat bekend als een schilder van stadsgezichten, meestal met lichteffect. Tevens etste en lithografeerde hij. Vertin maakte naast dit geveilde doek ook andere werken met Delftse onderwerpen. Bekend is zijn schilderij van de Koepoort, in bezit van het Rijksmuseum in Amsterdam. Het gemeentearchief in Delft bezit grafisch werk van de kunstenaar. Christie's specialist op het gebied van 19e eeuwse schilderkunst, Job Ubbens, vindt het bijzondere van dit schilderij dat het relatief groot van formaat is. "Vertin was in zijn tijd een tweederangs stadsgezichtschilder. Maar op dit schilderij heeft hij erg z'n best gedaan. Meestal maakte hij veel kleinere stadsgezichten. Die stadsgezichten waren meestal niet volledig naar de werkelijke situatie geschilderd. Vertin verwerkte vaak topografische elementen uit andere steden in zijn werken. Mogelijk is dat met dit schilderij ook gebeurd."

Van Vertin is bekend dat hij de Rotterdamse schilder Ch. Rochussen een aantal keren inschakelde om de figuren op zijn schilderijen te zetten. Ubbens: "Vertin was daarin niet zo goed. Bij dit schilderij is dat overigens niet gebeurd, anders had ook Rochussen het werk gesigineerd".

Delfische Courant 27 oktober 1998.

Van Markens fabrieken, D.T. Workman (ca. 1920)

Een sfeervolle ets van de fabrieken van J.C. van Marken aan de Wateringseweg is in oktober 1998 door het Delftse gemeentearchief aangekocht bij het Veilinghuis Mak in Dordrecht. De prent, gemaakt door de kunstenaar David Tice Workman, geeft een impressie van de Delftse arbeidsomstandigheden begin deze eeuw.

Sombere wolken pakken zich samen boven de fabrieksgebouwen, noeste arbeiders lopen af en aan op de kade. Een imposant en fel belicht fabrieksgebouw contrasteert sterk met het in het duister rondlopende werkvolk. De donker getinte ets uit omstreeks 1920 is gedrukt op fijn Japans rijstpapier. David Tice Workman (geboren in 1884) hield zich naast etsen vooral bezig met het schilderen van fresco's. Een groot deel van zijn werkzame leven bracht hij door in Minneapolis.

Delftsche Courant 28 oktober 1998; *Delftse Post* 30 oktober 1998; *Delft op Zondag* 1 november 1998.

Daniël's profetie, W.A. van Konijnenburg

In oktober 1998 kocht het gemeentearchief eveneens een werktekening voor een glas-in-loodraam in Nieuwe Kerk. Het betreft een detail van het raam 'Daniël's profetie van het eeuwig Koninkrijk'. De Haagse kunstenaar Willem Adriaan van Konijnenburg (1868-1943) maakte het ontwerp voor elf van de zestien gebrandschilderde vensters, alle te vinden in het koor van het kerkgebouw. Van Konijnenburg was naast ontwerper van glas-in-loodramen tevens lithograaf, illustrator, schilder en auteur van artikelen over kunst.

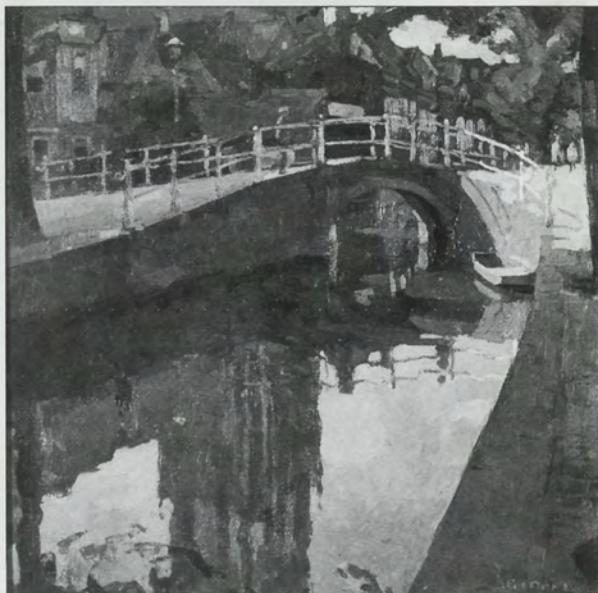
Delftsche Courant 28 oktober 1998; *Delftse Post* 30 oktober 1998; *Delft op Zondag* 1 november 1998.

Voldersgracht, P. Dom (1919)

Op de najaarsveiling 1998 bij het Venduehuis der Notarissen in Den Haag werd een stadsgezicht uit Delft geveild. Het gaat om een werk van de Haagse schilder Pol Dom (1885-1978). Op het doek uit 1919 staat een gezicht op de Voldersgracht, gezien vanuit de Vlamingstraat. In het water weerspiegelt de Nieuwe Kerk.

Pol Dom werd in Antwerpen geboren. Daar woonde en werkte hij tot 1909. Daarna woonde hij korte tijd in Laren, waarop hij langere tijd - tot 1914 - in Brussel vertoefde. Hierna verhuisde hij definitief naar Nederland. Eerst naar Laren, waarna Dom zich vanaf 1916 in Den Haag vestigde. De kunste-

*Gezicht op
Voldersgracht*

naar woonde tussentijds ook nog enige tijd in Rijswijk. Dom, die lid was van Pulchri Studio in Den Haag, maakte portretten, figuren, stillevens, landschappen en stadsgezichten. Hij was ook karikaturist, illustrator, beeldhouwer en medailleur (ontwerper van penningen).

Het schilderij van de Voldersgracht was getaxeerd op 3000 tot 4000 gulden, maar is voor 8500 gulden gekocht door een handelaar.

Delfische Courant 30 oktober 1998 en 5 november 1998.

Archeologische hoogtepunten van 1998

Hans Verhagen

Het oudste woonhuis van Delft: Oosteinde 173

Panden aan de grachten worden vaak fraai hersteld. Oosteinde 173, het oudste woonhuis van Delft, vergt nogal wat inspanning. Architect Remmerswaal, restauratiespecialist, weet er alles van. "We hadden natuurlijk al wel een vermoeden dat Oosteinde 173 heel erg oud was. Maar de bevestiging kwam pas toen de gemeentelijke archeologische dienst de fundering bloot legde. Toen werd duidelijk dat dit woonhuis gebouwd moet zijn tussen 1450 en 1460. Daarmee is dit het oudste woonhuis van Delft".

De Delftse restauratiearchitect Tammo Remmerswaal van het architectenbureau Stadsherstel Delft volgde de verrichtingen van stadsarcheoloog Epko Bult nauwgezet. Uitermate belangrijk voor hem en zijn opdrachtgever Paul Verveen - eigenaar van het oudste huis van Delft - was namelijk hoe diep de fundering van het pand in de grond zat. Dat was spannend

Architect Remmerswaal voor Oosteinde 173 vóór de restauratie (foto: Fred Nijs).

omdat van die diepte afhang of het beoogde bouwplan zou kunnen worden uitgevoerd. Gelukkig bleek dat we tot tachtig centimeter onder het straatniveau konden. Daardoor kon mijn plan worden uitgevoerd". Het gaat niet om een eenvoudig ontwerp. Sinds het vertrek van De Porceleyne Fles in 1916 staat Oosteinde 173 leeg. Nadat de 'Fles' naar de Rotterdamseweg was verhuisd, werd de begane grond van het pand gesloopt en veranderd in een poort. De ruimte fungeert als doorgang voor voertuigen van en naar de achtergelegen bedrijfjes. Die doorgang voor auto's blijft ook nu gehandhaafd, zij het in beperkte mate, omdat er een toegang naar de woning moest worden gerealiseerd.

Juist dit aspect bleek in de loop der jaren voor diverse eigenaren een veel te ingewikkelde en te kostbare opgave om met een rendabel en functioneel plan te komen. Daarnaast zijn er ook diverse beperkingen, omdat er nu eenmaal sprake is van een rijksmonument. Het pand heeft vermoedelijk bij het Minderbroedersklooster behoord. De Minderbroeders kregen in 1449 toestemming zich in Delft te vestigen. Twintig jaar later werd de kloosterkapel ingewijd. Deze kapel en andere kloostergebouwen werden in 1595 afgebroken om plaats te maken voor de huidige Beestenmarkt. Het kloosterterrein strekte zich tot aan het Oosteinde uit en de plateelbakkerij zal dus begonnen zijn op grond en mogelijk ook in de bebouwing die tot het Minderbroedersklooster heeft behoord.

Denkwerk

Architect Remmerswaal moest dus met allerlei aspecten rekening houden. Vooral het feit dat er auto's door de parterre moesten kunnen blijven rijden, vergde een hoop denk- en tekenwerk. Want wat voorop stond, was dat er een goed bruikbaar plan op tafel moest komen. Remmerswaal diende zich te beperken tot een bouwbreedte van circa 2,55 meter, zodat de huidige doorrijbreedte gehandhaafd blijft en het binnenterrein voor auto's bereikbaar is. "Naar de voorzijde toe van het gebouw wordt de bouwbreedte op de begane grond trapsgewijs versmald tot circa 1,70 meter voor de entree. Dat is om het in- en uitrijden van auto's te vergemakkelijken. Aan de straatzijde komt naast de voordeur een hek. Door de verspringingen op de begane grond heb ik met behulp van glazen hoekelementen gezorgd dat men straks ook vanuit het achterste deel van de woning zicht heeft op de gracht".

Doordat Remmerswaal tachtig centimeter onder het straatniveau kan bouwen, werd het mogelijk om over de volle lengte van de poort twee etages te realiseren. Daardoor krijgt het huis voldoende inhoud. In het nieuwbouwgedeelte komen onder meer een halletje, een (wijn)kelder, een eetkeuken (achtien vierkante meter), een toilet en de trap naar het bestaande woonhuis. Inmiddels is de fundering al gestort.

"De keuken, die aan de achterzijde wordt gesitueerd, krijgt straks voldoende daglicht. Dat wordt met een schuine glazen constructie gerealiseerd, door een klein deel van het bestaande achterliggende platte dak weg te halen. Die

kant zit op het zuid-westen, daardoor heb je straks een heerlijk lichte keuken”.

Achterhuis

Remmerswaal stipt aan dat de keuken in het gedeelte komt van het zogenoemde achterhuis. “Dat deel is vermoedelijk na de zeventiende eeuw gebouwd. De eerste verdieping van het achterhuis werd ooit een keer gesloopt. Die situatie is zo gebleven”. Dit deel wordt straks dakterras. Vanaf de achterkant van het pand kijkt men tegen de achtergevel van het voorhuis aan.

Ter hoogte van de tweede etage zitten dichtgemetselde gaten. We gaan ervan uit dat daar ramen of luiken hebben gezeten. Dat zal zorgvuldig worden uitgehakt, in de hoop dat we daar wat tegenkomen, misschien een dorpel of een luikspanning. Bij het restaureren kom je steeds weer dingen tegen. Je moet steeds weer naar bevind van zaken handelen en zondig het plan op details aanpassen”.

Datzelfde geldt voor de voorgevel. Bijzonder is dat hier uitwendig nog gotische kenmerken te zien zijn. Het gaat om de uitgekraagde torentjes op de hoeken van het pand, zogenaamde arkeltorentjes. Huizen met arkeltorentjes waren in de middeleeuwen al uitzonderlijk. Er zijn nog slechts enkele - zeer zeldzame - voorbeelden in ons land aanwezig: het St. Petersgasthuis in Arnhem, het Maarten van Rossumhuis in Zaltbommel en twee huizen in Elburg. Maar in deze gevallen gaat het om panden van een geheel andere aard: groter, ouder of vrijstaand en niet-Hollands. Boven de ramen op de eerste verdieping aan de voorzijde van Oosteinde 173 zitten gemetselde bogen. Tussen de bogen en de kozijnen zit jonger metselwerk, omdat de huidige kozijnen lager zitten dan oorspronkelijk. Remmerswaal denkt er over om de kozijnen weer aan te laten sluiten op de bogen zoals het oorspronkelijk was. De hoogte van de vensterbank zal pas later worden vastgesteld. Hoe dit er precies gaat uitzien wordt dan pas definitief bepaald. Zo'n klus houdt je een flinke tijd van de straat. Maar dat hoort erbij. Hetzelfde geldt ook voor de verbouwing van De Waag, waarmee ik nu ook bezig ben”.

De architect maakt duidelijk dat de verbouwing en de nieuwbouw van het Oosteinde buitengewoon kostbaar is. “Om zo iets aan te pakken moet je er echt liefhebberij in hebben. Dit geldt zeker voor opdrachtgever Paul Verveen. Je kunt dit niet puur economisch bekijken, want dan kom je er niet uit”. Het bijzondere van het pand is ook dat de hele constructie bestaat uit eikenhout (de zogenoemde moer- en kinderbinten en muurstijlen), behalve de vloerdelen die van grenenhout zijn. Tijdens een onlangs gehouden bouwhistorische verkenning werden op de begane grond en op de verdieping enkele gotische 'sleutelstukken' met peerkraalprofiel aangetroffen. Het gaat om houtsnijwerk dat typerend was voor die tijd. De muurstijlen en korbeels (schoren) op de begane grond zijn verdwenen, maar op de verdieping zijn ze nog ten dele aanwezig. “De ontbrekende sleutelstukken en muurstijlen laten we weer terugkeren”.

Conserverend

Remmerswaal legt uit dat bij restauraties van monumenten voornamelijk conserverend wordt gewerkt. Dat wil zeggen dat een pand niet in z'n geheel wordt teruggebracht tot de vorm zoals het er meteen na de bouw uitzag.

Overigens is bij hele oude panden, zoals die aan het Oosteinde, nooit met zekerheid te zeggen hoe het er bij de oplevering precies heeft uitgezien. Elementen die in de loop der jaren aan een monumentaal pand zijn toegevoegd worden nogal eens gehandhaafd. "Dat geldt ook met mijn woonhuis aan het Oude Delft. Daar zit bijvoorbeeld een prachtig 19de-eeuws plafond. Daar boven zit een schitterend 18de-eeuws plafond en daar weer boven zit een nog ouder plafond met moer- en kinderbinten. Maar het is dus niet zo dat we het oudste plafond weer tevoorschijn gaan halen, waardoor bouwhistorisch fragmenten verloren gaan".

De architect zegt dat op het voorhuis weer een zadeldak komt, waardoor het pand hoger wordt. "Die heeft er vroeger ook gezeten. Dat blijkt niet alleen uit de reconstructie van de kapsanten in het pand, maar ook uit een foto van omstreeks 1920". Straks zal op de eerste etage de woonkamer komen, terwijl het slaapgedeelte op de zolder komt. Wat Remmerswaal een beetje betreurt is dat de originele poort, die recht naast het pand stond, met de Porcelayne Fles is meeverhuisd naar de Rotterdamseweg. De poort staat daar nu in de tuin. "Die had hier eigenlijk moeten staan, maar ja in 1920 werd daar anders tegen aan gekeken dan nu". Nu staat er dus een poort uit de twintigste eeuw, die naar het gebouw van de naastgelegen Gereformeerde Gemeente loopt.

Remmerswaal wijst erop dat de voorgevel van het pand Oosteinde 173 nogal schuin loopt ten opzichte van de bouwmuren. "Dat ligt aan de oorspronkelijke polderindeling waarbij de structuur van de (polder)kavels niet loodrecht staat op de ontwateringskanalen. Men bouwde gewoon langs het ontwateringskanaal. Deze situatie geldt voor vele grachtenpanden in de binnenstad".

Bron: *Delftische Courant* 16 oktober 1998.

Dolk uit ca. 1400

"Deze vondst blijft voor ons een enorme klapper", reageert stadsarcheoloog Epko Bult opgewekt over de zeer bijzondere spullen die hij voor de gemeente uit de 15de-eeuwse beerput in de tuin van voormalig Hotel Central aan de Wijnhaven wist te redden. Schatgravers hebben voor een vermogen aan zeldzame archeologische voorwerpen uit een vijftiende-eeuwse beerput geroofd. Het gaat om kostbare delen van een tinnen servies uit de periode van circa 1550 tot 1600. Een omvangrijke olietank voorkwam dat de rovers de complete beerput konden plunderen. Daardoor bleven voor Delft toch nog diverse bijzondere voorwerpen achter.

Stadsarcheoloog Epko Bult met de dolk uit ca. 1400 (foto: Fred Nijs).

Natuurlijk vindt Bult het heel spijtig dat een groot deel voor zijn neus is weggekaapt door onbekenden. Bult denkt niet dat een eventueel politieonderzoek naar de verdwenen archeologische schat - de gemeente is eigenaar van dit soort bodemvondsten - veel zal opleveren. "Stel dat je soortgelijke tinnen voorwerpen terugvindt, bewijs dan maar dat die hier vandaan komen. Dat zal niet eenvoudig zijn."

Met de onlangs verdwenen spullen die eeuwenlang onaangeroerd in de Delftse beerput lagen, had de stadsarcheoloog een veel completer beeld kunnen krijgen over de mensen die in de loop der jaren aan de Wijnhaven hebben gewoond.

"Maar aan de andere kant is dit, voor zover ik weet, desondanks de belangrijkste archeologische vondst die we in de gemeente hebben gedaan. De bijna zeshonderd jaar oude dolk is echt een topper. Maar ook de gemerkte tinnen voorwerpen (twee kannetjes, drie rechthoekige en twee ronde bordjes uit de periode van circa 1550 tot 1600) zijn echt heel bijzonder. Tinnen voorwerpen uit die tijd zijn nu zeldzaam, omdat tin heel kostbaar was. Bovendien, als dergelijke voorwerpen kapot waren, werden ze ingeleverd om te worden omgesmolten. Tin werd gebruikt door rijke families en bij voorbeeld ook uitgesteld in een pronkkast".

Het bijzondere aan deze tinnen voorwerpen is dat ze allemaal zijn voorzien van keurmerken. Zo wist de bezitter dat hij niet werd bedonderd en echt tin

in handen had. Op de twee kannetjes staat bijvoorbeeld naast het meesterteken van de maker, ook het indertijd gebruikte stadswapen van Delft.

Meesterteken

Bult moet nog helemaal uitzoeken aan wie het meesterteken, waaruit hij de letters C en W meent te herkennen, kan hebben toebehoord. Naar de reden van het dumpen van meerdere kostbare tinnen voorwerpen in deze beerput, kan alleen worden gegist. Bult heeft overigens wel een vermoeden. "Het is heel goed mogelijk dat zich indertijd met de bewoners van het pand een ramp heeft afgespeeld. We weten bijvoorbeeld dat Delft in 1624 werd getroffen door een pestepidemie. Een vijfde van de bewoners is er aan bezweken. Het kan dus zijn dat de bewoners aan de pest zijn overleden en men vervolgens uit voorzorg voor infecties het complete servies uit het huis in de beerput heeft gedumpt".

Bult voegt er aan toe dat de beerput dateert uit omstreeks 1425. Die datum is volgens hem op zich ook bijzonder, omdat bezitters van woningen in Delft pas in 1460 volgens een stedelijke verordening werden verplicht dergelijke beerputten te laten aanleggen. "Dat gebeurde om zo schoon mogelijk water in de grachten te hebben, in verband met de bierbrouwerijen".

Epko Bult zegt dat aan de achterzijde van dit deel van de Wijnhaven een van de oudste stenen gebouwen van Delft moet hebben gestaan. Dat wordt weer afgeleid uit de grote afmeting van een deel van de bakstenen muren. "We weten dat voor de stadsbrand in 1536 aan de straatkant van de Wijnhaven houten huizen stonden. Na de stadsbrand zijn die vervangen door stenen". Overigens waren veel pakhuizen en bedrijven in die periode gevestigd aan de Oude Delft. De gegoede burgerij woonde, aldus Bult, onder meer aan de Wijnhaven en de Koornmarkt.

Bouwhistorie

De eveneens aanwezige bouwhistorisch medewerker van de gemeente, Wim Weve, denkt dat het achtergedeelte van het pand van ver voor de stadsbrand dateert. Het zou volgens hem kunnen zijn dat het gaat om muren die rond 1350 zijn neergezet. Weve houdt er rekening mee dat die datering geldt voor een bepaald gedeelte van de muren tot aan de eerste etage van het Hotel Central-pand. Hij kan dat pas later uitzoeken als het pand door de Rotterdamse aannemer Ciolina wordt ontmanteld.

Kinderbinten

In de rest van de vijf panden, die onder meer worden verbouwd tot tien appartementen, zijn door Weve al een aantal bijzondere dingen ontdekt. Alle vijf panden hebben een karakteristieke houten kapconstructie die dateert van kort na de stadsbrand in 1536. Ook zijn her en der de oude moer- en kin-

derbinten inclusief verschillende gotische consoles te zien. Onder een weggehaald verlaagd plafond kwam in een van de vertrekken aan de voorzijde een bijna gaaf Jugendstil-plafond te voorschijn. In twee andere panden bleken gestucte 18de-eeuwse plafonds te zitten. De nieuwe eigenaars laten deze bijzondere plafonds in volle glorie - gerestaureerd - terugkeren.

Bult maakt duidelijk dat hij nog steeds volop geniet van zijn vak: "Het zijn iedere keer weer stukjes die we kunnen toevoegen aan de historische legpuzzel van Delft". Weve voegt er aan toe: "Maar het zal altijd gissen blijven hoe het er voor 1536 hier precies heeft uitgezien".

Bron: *Delftische Courant* 10 december 1998.

Voor al uw handelsdrukwerk
en periodieken
kunt u terecht bij:

Drukkerij Vis Offset

Postbus 68, 2400 AB Alphen a/d Rijn
A. Einsteinweg 25 A

Telefoon: 0172-444667*
Telefax: 0172-440209

Hoogheemraadschap van Delfland

Het hoogheemraadschap van Delfland werd in 1289 gesticht door graaf Floris V. Het gebied wordt in het westen tussen Hoek van Holland en 's-Gravenhage begrensd door de Noordzee, in het noorden tussen 's-Gravenhage en Zoetermeer door de landscheiding met het hoogheemraadschap van Rijnland en in het oosten resp. zuidoosten door de landscheiding met het hoogheemraadschap van Schieland en de Schie en in het zuiden door de Nieuwe Waterweg en het Scheur. Vanouds heeft het schap de zorg voor de buitenwaterkering, sinds 1977 ook voor de binnenwaterkeringen en de zorg voor het waterbeheer in de boezem. In het laatste kwart van de 20^e eeuw is aan deze taken nog de waterzuivering toegevoegd.

Archief

Bij het archief van het hoogheemraadschap worden de archieven van het hoogheemraadschap en zijn rechtsvoorgangers, de polders, bewaard. In deze archieven treft u naast informatie over waterstaatswerken ook geografische- en genealogische gegevens aan. Aangezien het hoogheemraadschap tot de overheid behoort, is op deze archieven de archiefwetgeving van toepassing waardoor zij grotendeels openbaar zijn en kosteloos door belangstellenden kunnen worden geraadpleegd. Een bijzonder onderdeel van de archieven vormen de kaarten en tekeningen. Naast 16^e eeuwse kaarten kunt u ook kaarten uit het laatste kwart van de 20^e eeuw raadplegen.

Hoogheemraadschap van Delfland

Bibliotheek en foto's

De bibliotheek bevat circa 7000 titels. Onderwerpen zijn het beheersgebied en de geschiedenis van Delfland en de waterstaat in het algemeen. Naast 17^e eeuwse werken kunt u hier ook recent materiaal aantreffen. De catalogus van de bibliotheek is met behulp van een computer te raadplegen. Tevens beschikt het hoogheemraadschap over een collectie van c. 3000 foto's betreffende onderdelen van de taakuitoefening, uiteenlopend van personen tot gemalen.

Waar en wanneer

De ingang van het hoogheemraadschap is te vinden aan de Phoenixstraat 32. Het archief is geopend van maandag tot en met vrijdag. De openingstijden zijn 9.30 tot 12.15 en van 13.30 tot 16.30 uur. Bezoek bij voorkeur na voorafgaande afspraak. Op diensten, zoals het laten verrichten van onderzoek en het verstrekken van kopieën zijn de geldende tarieven van de Legesverordening van Delfland van toepassing.

Hoogheemraadschap van Delfland

JACOB KARPER'S
**HAYERSTRO
PASTILLES**

(bereid volgens recept)

**Het beste middel tegen verkoudheid,
hoesten en pijn in de borst en keel**

Per 100 gram 150 cent

Drogisterij

J.W. Elsenaar

Hugo de Grootstraat 92

2613 TW Delft

Tel.: 015-2120777

Nieuwe straatnamen in Delft 1998

P.C.J. van der Krogt

Angolapad

Tanthof-West (2202) Derde Wereldbuurt

Rbsl. 27 augustus 1998

Pad in het verlengde van de Angolastraat.

Burgemeestersrand

Buitenhof (2507) Verzetsstrijdersbuurt

Rbsl. 26 februari 1998 (gedeeltelijke naamswijziging van Kerkpolderweg)

Het meest zuidwestelijke 'randje' van de Buitenhof werd in 1998 bebouwd. Omdat gebleken was dat er in Delft weliswaar tientallen burgemeesters van vóór de Franse tijd in straatnamen vernoemd waren, maar slechts twee uit de 19de en 20ste eeuw, besloot de straatnaamcommissie de hoofdlaan van dit nieuwe wijkje de naam 'Burgemeestersrand' te geven, en de kleine zijstraatjes aan de noordzijde daarvan naar de nog niet vernoemde burgemeesters te noemen. De gekozen volgorde was chronologisch van oost naar west.

De Delftse burgemeesters van na 1824 zijn:

1824-1840 Mr. C. Overgaauw Pennis

1840-1848 Mr. H. van Berckel*

1849-1850 Mr. R.J.C. Metelerkamp

1851-1855 C. Maas Geesteranus*

1855-1872 Mr. J. van Kuijk*

1872-1910 F.M. de Vries van Heijst‡

1910-1920 Mr. L.W.C. van den Berg*

1920-1947 Mr. G. van Baren‡

1948-1952 Mr. G.E. van Walsum*

1953-1965 D. de Loor*

1966-1972 Mr. J.M. Ravesloot

1973-1978 Dr.Ir. A.P. Oele

1979-1985 Mr. R.M. Gallas

1985-1997 Mr. H.V. van Walsum

1997- Mr. H.M.C.M. van Oorschot

(met een * zijn de hier vernoemden aangegeven, met ‡ de elders in de stad vernoemden).

De eerste burgemeester kon niet in een straat vernoemd worden aangezien zijn familienaam snel tot ongewenste verbasteringen zou kunnen leiden. Burgemeester Metelerkamp is wegens zijn zeer korte ambtsperiode overgeslagen.

Chico Mendestunnel

Tanthof-West (2203) Latijns Amerikabuurt/ Derde Wereldbuurt
Rbsl. 27 augustus 1998

Francisco Alves Mendes Filho, beter bekend als Chico Mendes ("In het regenwoud van Brazilië" 1944-Xapurí, Acre, Brazilië 1988), Braziliaans activist, voorzitter van de Bond van Landbouwarbeiders in Xapurí (Acre, Brazilië), en stichter van de Nationale Raad van Rubbertappers. Hij heeft een grote rol gespeeld in de discussie in Brazilië over het behoud van het regenwoud en de erkenning van de inheemse volken. In zijn streven naar het behoud van het regenwoud kwam hij in conflict met de eigenaren van veeteeltbedrijven, die zoveel mogelijk bomen wilden kappen. Op 22 december 1988 werd hij voor zijn huis neergeschoten door de zoon van een veeboer.

De Loorhof

Buitenhof (2507) Verzetstrijdersbuurt
Rbsl. 26 maart 1998

Dirk de Loor (Rotterdam 1900-Veenendaal 1992), burgemeester van Delft van 1953 tot 1965. Hij begon zijn carrière in het onderwijs, eerst als hoofdonderwijzer en daarna leraar aan de Hervormde kweekschool te Leeuwarden. Na de Tweede Wereldoorlog begaf hij zich in de politiek. Vanaf 1946 was hij voor de Partij van de Arbeid lid van Gedeputeerde Staten van Friesland, in 1948 volgde zijn benoeming tot lid van de Tweede Kamer. Het burgemeesterschap van Delft was voor hem de kroon op zijn werk. Onder zijn leiding werd een begin gemaakt met de grote uitbreiding van Delft in de polders bij Abtswoude, en werd het in zijn tijd geroemde, en thans verguisde spoorviaduct gebouwd (zie bij Spooringsel). Na zijn pensionering ving hij een studie pedagogie aan, die hij in 1983 met het doctoraalexamen afsloot.

Eksterstraat

Tanthof-Oost (2304) Vogelbuurt-Oost
Rbsl. 17 december 1998

Ekster (*Pica pica*), in Nederland algemene vogel, die leeft van insecten, vruchten, eieren en jonge vogels. Met zijn lange staart en korte, zwart-wit getekende vleugels is de ekster onmiskenbaar.

Informaticalaan

Wippolder (2807) Delftech-Noord
Rbsl. 27 augustus 1998

De informatica omvat de theoretische en praktische aspecten van de verwerking van informatie (in het bijzonder met behulp van automaten), gezien als de formele neerslag van kennis en communicatie op alle gebieden van wetenschap en samenleving. Definitie volgens Jan van Oorschot, *Kijk, automatisering: over mensen, computers en de vooruitgang* (Alphen aan den Rijn: Samson, 1983).

Iqbal Masihpad

Tanthof-West (2204) Zuidflank

Rbsl. 27 augustus 1998

Iqbal Masih (Muridke, Pakistan 1982-Rakh Baoli, Pakistan 1995) Pakistaans kind-arbeider en activist tegen de kinderarbeid. Zes jaar werkte hij twaalf tot zestien uur per dag geketend aan een tapijttweefmachine. Op tienjarige leeftijd werd hij bevrijd door het Bonded Labour Liberation Front. Als woordvoerder van deze Pakistaanse organisatie reisde hij naar de Verenigde Staten en Europa. In december 1994 kreeg hij de Reebok Human Rights Youth in Action Award. Op 16 april 1995 werd hij in de buurt van zijn woonplaats doodgeschoten, mogelijk in opdracht van eigenaren van tapijtfabrieken.

Koepoortplaats

Vrijenban (1206) Biesland

Rbsl. 26 februari 1998

Parkeerterrein voor toeristenbussen op de hoek van de Maria Duystlaan en Van Miereveltlaan. Hoewel in de commissie eerst gedacht werd aan een naam die een relatie had met de Max Havelaarschool, die ter plaatse gestaan had, is toch gekozen voor een naam, die een bekend begrip inhoudt. Als toeristen in de binnenstad vragen naar de Koepoortplaats, zal iedere Delftenaar hem of haar op z'n minst de weg naar de Koepoortbrug kunnen wijzen. En daarna wijst het zich vanzelf.

Maas Geesteranushof

Buitenhof (2507) Verzetsstrijdersbuurt

Rbsl. 26 februari 1998

Cornelis Maas Geesteranus (Delft 1803-Loosduinen 1881) (vóór 1843 alleen 'Maas'), burgemeester van Delft van 1851 tot 1855. Lange tijd was hij lid van de Delftse gemeenteraad (1838-1850) en wethouder (1849-1850), bovendien was hij lid van de Provinciale Staten van 1845 tot 1856.

Oliver Tambopad

Tanthof-West (2202) Derde Wereldbuurt

Rbsl. 27 augustus 1998

Oliver Reginald Tambo (Mbizana, oost Mpondoland, Kaapprovincie 1917-Johannesburg 1993), Zuidafrikaans activist tegen apartheid, president van het Afrikaans Nationaal Congres. In 1948 speelden Nelson Mandela en Tambo beiden een belangrijke rol in de oprichting van de ANC-jeugdliga, die uiteindelijk veranderde in een beweging die zich sterk maakte voor de rechten van de zwarte bevolking. Als balling had Tambo bijna dertig jaar lang leiding gegeven aan het ANC.

Oudelaan

Wippolder (2807) Delftech-Noord

Rbsl. 27 augustus 1998

Evenals de tegenhanger Nieuwelaan dateert de naam Oudelaan uit de periode van de eerste ontginning van deze omgeving. Twee van de ontginningsblokken droegen de namen 't *Nieuwe Laense Blok* en 't *Oude Laense Blok*. Het Oude Laense Blok is het oudste ontginningsblok in Hof van Delft. Het blok is vóór het jaar 1049 ontgonnen. In tegenstelling tot Nieuwelaan was er nooit een straat met de naam Oudelaan bekend, de naam leefde voort in de Oudelaanmolen en de Oudelaanmolensloot. Het sportpark aan de Schoemakerstraat werd in de jaren 1960 Oudelaan genoemd. Toen dit sportpark plaats moest maken voor het Delftech Park, dreigde de naam Oudelaan geheel te verdwijnen. Om die reden is het tot dan toe naamloze fietspad, dat van de Schoemakerstraat om Delftech naar de Jan de Oudeweg voert Oudelaan genoemd.

Stil Gezicht

Vrijenban (1202) Indische Buurt-Zuid

Rbsl. 17 december 1998 (naamswijziging van Duyvelsgat, rbsl. 31 oktober 1996)

Oude benaming in deze omgeving. Op de kaart van Delfland van Cruquius uit 1712 staat "Stil Gezicht" in een stukje land, dat grenst aan een veenplas (ongeveer op de plaats waar nu Xotus gevestigd is, tussen Rijksweg A13 en het Hertenkamp).

In 1996 was deze nieuwe straat op het terrein van de voormalige PC-Mavo aan de Sint-Jorisweg reeds Duyvelsgat genoemd, omdat dat de naam was van de studentenwoningen (barakken) aan het Aan 't Verlaat. Het bezwaar tegen de naam door de projectontwikkelaar werd door de commissie voor de straatnaamgeving geaccepteerd, waarna Duyvelsgat omgedoopt werd in Stil Gezicht (de bouw van de huizen was toen net begonnen).

Strausspad

Buitenhof (2501) Buitenhof-Noord

Rbsl. 17 december 1998

Volgens het raadsbesluit is dit pad genoemd naar vier componisten: Johann Sr., Johann Jr., Oscar en Richard Strauss (uit drie verschillende families).

Johann Strauss Sr. (Wenen 1804-1849) is het bekendst door zijn verfijning van een Oostenrijkse rondedans tot de sierlijke Weense wals. Zijn drie zoons werden ook bekend in de muziek. Johann Strauss Jr. (Wenen 1825-1899), wiens bekendste werk *An der schönen blauen Donau* (1867) is, Joseph Strauss (Wenen 1827-1870) en Eduard Strauss (Wenen 1835-1916).

Richard Georg Strauss (München 1864-Garmisch Partenkirchen 1949), Duits componist en dirigent.

Oscar Strauss (Wenen 1870-Bad Ischl 1954), Oostenrijks (na 1939 Frans) componist van operettes, filmmuziek, kamermuziek en liederen.

Tigrispad

Tanthof-West (2204) Zuidflank

Rbsl. 27 augustus 1998

Tigris, rivier in het Midden-Oosten. De rivier ontspringt in Turkije. Over de gehele loop stroomt de Tigris vrijwel evenwijdig aan de Eufraat. Het land tussen deze rivieren wordt Mesopotamië genoemd (uit het Grieks: "meso" is tussen, en "potamos" is rivier). Een paar honderd kilometer voor de monding in de Perzische Golf stromen beide rivieren in elkaar en vervolgen gezamenlijk hun weg naar de Perzische Golf als Sjat el Arab. De belangrijkste stad aan de Tigris is de Irakese hoofdstad Bagdad.

Van Berckelhof

Buitenhof (2507) Verzetstrijdersbuurt

Rbsl. 26 februari 1998

Mr. Hendrik van Berckel (vóór 1857 'van Berkel') (Delft 1783-Beek bij Nijmegen 1862), burgemeester van Delft van 1840 tot 1848. Tijdens de inlijving bij Frankrijk was hij al adjunct-maire (ongeveer gelijk met wethouder) geweest (1811-1813). Hij was ook lid van de Dubbele Kamer van de Staten-Generaal, van de Provinciale staten van Zuid-Holland en hoofdingeland van Delfland. Daarnaast bekleedde hij diverse functies in Delft. Toen hij een buitenverblijf in Gelderland gekocht had en daar ging wonen, vroeg hij ontslag als burgemeester.

In 1857 wijzigde hij officieel de spelling van zijn naam door toevoeging van een 'c'. Voor de straatnaam is deze nieuwe, kennelijk door hem gewenste spelling gebruikt, alhoewel hij tijdens zijn burgemeesterschap nog 'Van Berkel' heette.

Van den Berghof

Buitenhof (2507) Verzetstrijdersbuurt

Rbsl. 26 maart 1998

Mr. Lodewijk Willem Christiaan van den Berg (Haarlem 1845-Delft 1927), burgemeester van Delft van 1910 tot 1920. Hij begon zijn carrière in 1869 als rechterlijk ambtenaar in het toenmalige Nederlands Indië. In 1887 werd hij hoogleraar aan de Indische Instelling te Delft. Hij doceerde er de godsdienstige wetten, volksinstellingen en gebruiken van de inlandse bevolking. Na de opheffing van deze instelling in 1900 werd hij gemeenteraadslid.

Van Foreestplein

Voordijkshoorn (1400) Kuiperwijk-Noord

Rbsl. 17 december 1998

Plein aan de Van Foreestweg.

Van Kuijkhof

Buitenhof (2507) Verzetstrijdersbuurt

Rbsl. 26 februari 1998

Mr. Johannes van Kuijk (Delft 1819-Assen 1885), burgemeester van Delft van 1855 tot 1872. Hij was advocaat en leraar aan de Koninklijke Akademie te Delft. In 1837 werd hij lid van de gemeenteraad en in 1851 wethouder.

der. Van 1868 tot 1875 was hij bovendien lid van de Tweede Kamer. In 1875 werd hij Commissaris des Konings in de provincie Drenthe.

Van Walsumhof

Buitenhof (2507) Verzetstrijdersbuurt

Rbsl. 26 maart 1998

Mr. Gerard Ewout van Walsum (1900-1980), burgemeester van Delft van 1948 tot 1952, daarna was hij tot 1965 burgemeester van Rotterdam (in deze stad is er sedert 1982 een Burgemeester van Walsumweg).

Zijn zoon H.V. van Walsum was burgemeester van Delft van 1985 tot 1997. Naar hem kan nu geen straat meer genoemd worden.

Verzetstunnel

Buitenhof (2509) Buitenhof-Zuid

Rbsl. 17 december 1998

Ontleend aan het thema van straatnaamgeving.

Westblok

Voordijkshoorn (1405) Hoornse Hof

Rbsl. 27 augustus 1998, verlengd 17 december 1998

Op de kaart van Delfland door Cruquius heet een gedeelte van de Voordijkshoornsepolder "Westblok". Om deze reden, en eveneens omdat het een mooie tegenhanger is van het van oudsher bekende Oostblok, is de naam Westblok gegeven aan een nieuw fietspad.

Zairepad

Tanhof-West (2202) Derde Wereldbuurt

Rbsl. 27 augustus 1998

Pad in het verlengde van de Zairestraat.

Wijzigingen e.d.

Het bereik van de namen **Stationsplein** en **Westlandseweg** is op 26 februari 1998 uitgebreid, de **Kerkpolderweg** is op dezelfde datum beperkt gedeeltelijk hernoemd in Burgemeestersrand.

De namen **Bagijnestraat**, **Hazepad**, **Karrepad**, **Poppesteeg** en **Rallepad** zijn op 26 februari 1998 hernieuwd vastgesteld. Door invoering van de nieuwe spelling in 1997 zou de naam automatisch een tussen-n krijgen, de raad koos er echter voor de spelling niet te wijzigen en stelde de naam opnieuw vast. De Poppesteeg, die mogelijk genoemd is naar een persoon die Poppe of Popta heette, is voor alle zekerheid ook hernieuwd vastgesteld, omdat, als men zou denken dat de naam van een 'pop' afgeleid zou zijn, deze automatisch als 'Poppensteeg' gespeld had moeten worden.

De naam **Vlietpad** is vervallen verklaard op 17 december 1998, omdat het pad nooit was aangelegd. Het verloop van het **Rio de Janeiro** is op 27 augustus 1998 gewijzigd.

LOGEMENT STADS-KOFFYHUIS.

D. SCHAAP in DELFT.

Sinds april 1966 hebben al heel wat klanten dit gezellige koffyhuis aan de Oude Delft ontdekt. Er zijn mensen die uit alle delen van de wereld komen en bij ieder bezoek aan Delft ook het Stads-Koffyhuys niet overslaan. De student die hier vroeger kwam, komt nu met zijn gezin, opa komt met zijn kleinkinderen, een stelletje heeft zijn eerste afspraakje.. En iedere eerste dinsdag van de maand wordt er een sentorenochtend gehouden in de oergezellige Opkamer. Kortom de deur van het Stads-Koffyhuys staat open voor iedereen. Het biedt nog immer ruimte voor exposities maar is ook nog steeds die gezellige huiskamer, waar je rustig je krantje kunt lezen onder het genot van een heerlijk kopje koffie...

Na een puzzeltocht of stadsverkenning is het eindpunt...

KLEYWEG'S
STADS - KOFFYHUIS

Oude Delft 133
2611 BE Delft
Telefoon 015-2124625

*En pik om
alvast naar de spreker...*

À LA CARTE RESTAURANT "LA BERGERIE"

*** reserveren gewenst ***

ZALENACCOMMODATIE "DE SCHAAPSKOOI"

- * Recepties, bruiloften en partijen ***
- * Koffietafels, brunches, lunches en diners ***
- * Koude en warme buffetten ***
- * Vergaderingen, symposia en presentaties ***
- * Catering ***

*** het gehele jaar geopend ***

Korftlaan 3
2616 LJ DELFT

de schaapskooi

tel. 015-
2134495
fax 015-2121731

Publicaties over Delft of door Delftenaren 1998

verzorgd door J.A. Meter, bibliothecaris G.A. Delft

Inleiding

De Gemeentelijke Archiefdienst Delft beheert behalve archieven en een collectie beeld- en geluidsmateriaal ook een bibliotheek. Laatstgenoemde verzameling omvat ruim 30.000 titels op het gebied van de algemene geschiedenis, de geschiedenis van Delft (in ruime zin), het Huis van Oranje Nassau en de Naundorff-kwestie. Door een actief aanschafbeleid wordt geprobeerd een representatief beeld te geven van wat er in en over Delft werd en wordt gepubliceerd. Aanwezige publicaties worden niet uitgeleend maar zijn, afhankelijk van hun conditie of aard, raadpleegbaar in de studiezaal van de Archiefdienst.

Hieronder volgt een selectie van de publicaties welke voor 25 december 1998 zijn ingevoerd in de geautomatiseerde bibliotheekcatalogus. Criteria voor opname in dit overzicht zijn:

- onderwerp: (de geschiedenis van) Delft of Delftenaren; fictie vervaardigd door inwoners van Delft;
- vorm: zelfstandig verschenen publicaties; artikelen of onderdelen uit grotere publicaties met een eigen titel;
- jaar van uitgave: vanaf 1990;
- aanwezigheid van de publicatie in de bibliotheek van de G.A. Delft.

Niet opgenomen zijn:

- algemene periodieke uitgaven (tijdschriften) van Delftse instellingen of verenigingen;
- publicaties van de T.U. Delft over technische onderwerpen.

De opgenomen publicaties zijn te vinden onder de naam van de eerste auteur of redacteur.

Eventuele door de jaarboekredactie toegevoegde uitgaven, welke niet bij de Archiefdienst aanwezig zijn, zijn gemerkt met een asterisk (*) voor de auteur of titel.

Mocht u publicaties kennen welke aan voornoemde criteria voldoen maar niet in dit overzicht voorkomen, dan stel ik het op prijs wanneer u mij daarvan op de hoogte wilt stellen. Ik zou het ook zeer waarderen wanneer auteurs over Delftse onderwerpen een exemplaar (of overdruk) van hun publicatie willen afstaan aan de bibliotheek van de Archiefdienst.

Voor vragen en/of opmerkingen naar aanleiding van dit overzicht kunt u mij op maandag, dinsdag, donderdag en vrijdag tussen negen en vier uur bereiken bij de G.A. Delft, telefoonnummer 260.2350, faxnummer 260.2355

In 1998 verwerkte ik van de volgende instellingen/verenigingen herdenkingsuitgaven. Van de naam van de instelling wordt verwezen naar de naam waaronder de publicatie in onderstaand overzicht is opgenomen:

Christelijk Lyceum Delft, 1948-1998
Civitas Studiosorum Reformatorum (CSR),
1961-1996
Delftsch Studenten Corps (DSC), 1848-1948
D.S.R. Proteus-Eretus, 1947-1997
Delftse Voetbalvereniging (DVC), 1908-1998
Delftse Zwem Vereniging (DZV), 1923-1998
Delftse Stud. Societeit 'Phoenix', 1847-1997
Deo Sacrum, 1723-1998
Gemeente Reiniging Delft, 1873-1998
Gezelschap Leeghwater, 1867-1992
Kath. Stud. Ver. 'Sanctus Virgilius', 1898-1998
Kobus Kuch, 1988-1998
Mijnbouwkundige Vereniging, 1892-1992

Sint Stanislas College, 1948-1998
Sportraad Delft, 1948-1998
T.U.Delft, 1842-1997
T.U.Delft. Bibliotheek, 1998
T.U.Delft. Fac. Civiele techniek en Geoweten-
schappen. Subfac. der Geodesie, 1948-1998
T.U.Delft. Fac. Elektrotechniek, 1979-1994
'Tesselschade-Arbeid Adelt', 1897-1997

zie: **Houven, F. van der**

zie: **Quist, P.**
zie: **Henssen, E.W.A.**
zie: **Bos, A. van den**
zie: **Stift, R.**
zie: **Slinkert, H.**
zie: **Ykema, M.Y.**
zie: **Zwarts, N.**
zie: **Berg, W.G.T. van de**
zie: **Grevink, J.**
zie: **Jong, F. de**
zie: **Tekstburo Pegasus**
zie: **Voorst Vader-Duyckinck**
Sander, H. van
zie: **Wijffes, H.**
zie: **Brouwer, A.W.**
zie: **Persson, M.**
zie: **Houben, F.**

zie: **Schans, R. van der**
zie: **Gras, C.**
zie: **Broekhuijsen-Baak, M.**

Overzicht publicaties

De paus van Delft of de predikant als briefschrijver / **Paul Abels**. - [12] p. : ill. ; 21 cm. - Bew. lezing jaarvergadering VNK, 31 mei 1997. IN: Kerktijd : contactblad van de Vereniging voor Nederlandse Kerkgeschiedenis ; jrg. 9 (1997) 4, p. 12-23
Betreft Arent Cornelisz. Storm van 's-Gravesande (1547-1605)

'Ik dank sinjeur voor zijne gunst, wij sullen het gedenken' : de plateelbakkerij 'De Grieksche A' te Delft / **Marion S. van Aken-Fehmers**. - [12] p. : ill., facs ; 31 cm. IN: Jaarboek Haags Gemeentemuseum ; 1997, p. 52-63

C.B. Biezeno (1888-1975) : de ongebroken schrijver van een 'monument op het gebied van de toegepaste wiskunde' / **A.J.Q. Alkemade**. - [4] p. : ill. ; 31 cm. IN: Delft integraal : wetenschappelijk onderzoek aan de TU Delft ; afl. 98.5, p. 26-29. OD 95 : hist. rubriek

Schandaal in Delft : list en leugen in 'De Delftsche juffer (1758) / **Peter Altena**. - [13] p. : ill. ; 21 cm. IN: Delfia Batavorum jaarboek ... ; 1997 ; p. 59-71
Roman gebaseerd op het leven van Willemina Wijnmalen (*1729)

Nederlandse kartelvorming de oliën- en vettenindustrie in de jaren dertig / **D.J.G. Arnoldus**. - [32] p. : ill. ; 25 cm. IN: NEHA-jaarboek voor economische, bedrijfs- en techniekgeschiedenis ; dl. 60 (1997), p. 226-257
Betreft o.a Calvé-Delft

Delftse cartoons / **Christiaan Baljé**. - Delft : 3P, Bureau voor produkt, Presentatie en Publiciteit, 1997. - [23] bl. : ill. ; 30 cm. - Inleiding bij Nieuwe of Litteraire Sociëteit 'De Witte', 'De Delftse tafel' op 18 dec. 1997

Delftse groene gids / [samenstelling en tekst: **Angela Barkhuysen** en anderen ; ill.: Thamar Verhaar]. - Delft : Vereniging Milieudefensie Delft, 1998. - 64 p. : ill. ; 21 cm. - Uitg. i.s.m. de Dienst Beheer en Milieu van de Gemeente Delft

125 jaar Gemeente Reiniging Delft / [auteur: **W.G.T. vd Berg** ; red.: Æ.B. Ruiter en Herman Weyers]. - Delft : Gemeente Delft. Dienst Beheer & Milieu (druk: Meinema), [1998]. - 144 p. : ill., portr. ; 25 cm. - ISBN 90-74871-06-2

Een mooi, vol boompje / [verhaal geschreven door **Wieke Biesheuvel**]. - Delft [etc.] : Van der Woudenstichting [etc.], 1997. - 8 p. ; 16x16 cm. - Als kerstwens uitg. door Stichting De Hoven, Naaldwijk, Stichting Belangenbehartiging Verstandelijk Gehandicapten (BBV), Zoetermeer en de Van der Woudenstichting te Delft

Willem Wagenpark / **Aad en Richard Bijloo**. - [Delft] : Bijloo Produkties, 1997-.... - .. dl. : ill. ; 11 x 22 cm. - Cartoons, eerder verschenen in autobladen
Dl. 1: Willem Wagenpark: Start !!. - cop. 1997. - ISBN 90-801654-7-6

Joop de Westlander / **Aad en Richard Bijloo**. - [Delft] : Bijloo Produkties, cop. 1993-.... - .. dl. : ill. ; 11 x 21 cm. - Cartoons, eerder verschenen in de Westlandse Courant
Dl. 5: Joop de Westlander. Superdik!. - cop. 1997. - ISBN 90-801654-6-8
Dl. 6: Joop de Westlander. De barre man. - cop. 1998. - ISBN 90-801654-8-4

Hemelsblauw : 50 jaar D.S.R. Proteus-Eretus / [red. **Anjo van den Bos** en anderen]. - Delft : Proteus-Eretus (druk: Van Marken), [1997]. - 163 p. : ill. ; 21x22 cm. - Jubileum 1947-1997

*Petrus Forestus medicus / **Henriette A. Bosman-Jelgersma** (red.) ; met bijdragen van R. Breugelmans ... [et al.]. Amsterdam : Stichting A D & L, 1996. - 375 p. - ISBN : 90-9010171-3 (geb.)

Varia uit de jeugdijaren en studententijd van A.L. van den Brandeler in Delft twintiger, dertiger jaren / [**Agnès van den Brandeler**]. - [s.l.] : [s.n.], 1992. - 21 p. ; 30 cm

5000 jaar wonen op veen en klei : archeologisch onderzoek in het reconstructiegebied Midden-Delfland / **P.W. van den Broeke** en H. van Londen. - Utrecht : Dienst

Landinrichting en Beheer Landbouwgronden, 1995. - 52 p. : ill. ; 30 cm. - Uitg. i.s.m. Instituut voor Prehistorie van de Rijksuniversiteit Leiden & het Instituut voor Pre- en Protohistorische Archeologie 'Albert Egges van Giffen' van de Universiteit van Amsterdam ISBN 90-802342-2-2

100 jaar 'Tesselschade-Arbeid Adelt' in Delft / **Marijke Broekhuijsen-Baak**. - [5] p. : ill. ; 21 cm. IN: Delfia Batavorum jaarboek ... ; 1997, p.131-135

Op initiatief van de Delftse Mienette Storm-van der Chijs (1814-1895) en Betsy Perk (1833-1906) werd in 1871 de 1e Algemene Ned. Vrouwenbeweging opgericht onder het motto 'Arbeid Adelt'

Sportraad van Delft 50 jaar, 1998 / [red.: **Anton W. Brouwer** ; bijdr.: H.M.C.M. van Oorschot en anderen]. - 76 p. : ill. ; 21 cm. - Jubileumnummer De sporter : het informatieblad voor sportief Delft ; nr. 145 (dec. 1998)

De Oostpoort te Delft : variaties op een favoriet schilderij : schilderijen van Ch.H.J. Leickert en S.L. Verveer / **H.C. de Bruijn**. - [9] p. : ill. ; 26 cm. IN: Antiek : tijdschrift voor oude kunst en kunstnijverheid ; jrg. 31 (1996/97), p. 250-258

De auteur identificeert de Oostpoort als architectonisch motief op enkele schilderijen van Charles H.J. Leickert (1816-1907) en Salomon Verveer (1813-1876)

Genealogie van het geslacht Buijser / **F. Buijser** en L.M. van der Hoeven. - Rotterdam : Genealogisch Bureau Van der Hoeven, 1998. - 98 p. : ill. ; 31 cm
Frans Willem Buijser (1697-1742) vestigde zich begin 18e eeuw in Delft

Delft, stad met een vergeten bierhistorie / **Epko J. Bult**. - [6] p. : ill. ; 30 cm. IN: Delft : cultuurhistorisch bulletin Delft ; jrg. 1 (1998), nr. 4, p. 1-6

Voor de toekomst : studentenwoningen te Delft : Cees Reijers architecten te Delft, ontwerp Cees Reijers / [red.: **Gerda ten Cate**]. - [5] p. : ill. ; 30 cm. - IN: Bouw ; jrg. 53 (1998) 6, p. 22-26

Kadastrale atlas Zuid-Holland 1832 : Dl. 5: Delft / samengesteld door: **M. Claessens** en R.F. Wybrands Marcussen. - Schoonhoven : Stichting Kadastrale Atlas Zuid-Holland ; Utrecht : Matrijs, 1998. - 199 p. : ill., krt. ; 30 cm + 8 krt. - ISBN 90-5345-111-0

Een wild doopfeest : de doop van prins Frederik Hendrik op 12 juli 1584 / **Thera Coppens**. - [4] p. : ill. ; 21 cm. IN: Delfia Batavorum jaarboek ; 1997, p. 43-46

Vijf mandjes en een kannetje uit één fabriek : het belang van merken op Delftse faïence / **Jan Daniël van Dam**. - [10] p. : ill. ; 26 cm. IN: Vormen uit vuur ; afl. 163 (1998), p. 17-25

Beginning entrepreneurs and municipal governments in Holland at the time of the Republic / **Karel Davids**. - [17] p. : tab. ; 24 cm. P. 167-183 IN: Entrepreneurs and entrepreneurship in early modern times : merchants and industrialists within the orbit of the Dutch staple market. - Den Haag : Stichting Hollandse Historische Reeks,

1995. - viii, 291 p. : ill. ; 25 cm. - ISBN 90-72627-16-4
Delft is een van de besproken steden

Spanning : geschiedenis van de Delftse opleiding tot electrotechnisch ingenieur / **J. Davidse** ; [red.: E. Bakker en anderen ; fotografie: H.P.J. van Houten en anderen]. - Delft : Delft University Press (druk: Judels Brinkman & Ammerlaan), 1988. - 220 p. : ill. ; 31 cm ISBN 90-407-1794-X

Leven voor de fabriek, wonen bij de fabriek : de ondernemer Van Marken en zijn arbeiders in Delft in de tweede helft 19e eeuw / [samengest. door **Marion van den Dobbelsteen** en Saskia Hak ; begeleiding en red. C.J. van Horzen en anderen]. - Baarn : Nijgh Versluys, cop. 1998. - 24 p. : ill. ; 32 cm. - (Het verleden dichtbij)
Zes lessen omgevingsgeschiedenis voor de basisvorming van het voortgezet onderwijs

Het kleurrijker worden van de Delftse samenleving : reader / inl. **Maarten Dubois** en Jacques Katif. - [Delft] : [s.n.], 1996. - 34 bl. : ill. ; 30 cm. - Verslag van een inventarisatie van activiteiten die in Delft worden georganiseerd ten bate van migranten en de kleurrijke Delftse samenleving

Het dagboek van **Otto van Eck** (1791-1797) / uitg. door Arianne Baggerman en Rudolf Dekker ; met medew. van Jeroen Blaak. - Hilversum : Verloren, 1998. - 299 p. : ill. ; 22 cm. - (Egodocumenten ; 12). - ISBN 90-6550-140-1
Otto van Eck (1780-1798), zoon van Lambert van Eck en Charlotte Vockestaert, woonde 's zomers op het buiten De Ruit bij Delft

Een Delftse 'tulpenvaas' met Chinese trekken / **Titus M. Eliëns**. - [3] p. : ill. ; 31 cm. IN: Jaarboek Haags Gemeentemuseum ; 1997, p. 11-13

Ein Delfter Priester als Imitator italienischer Humanisten : Cornelius Musius, Lombardo della Seta und Francesco Petrarca / von **K.A.E. Enenkel**. - [23] p. ; .. cm. IN: Nederlands archief voor kerkgeschiedenis ; jrg. 72 (1992), p. 13-36

Zappend door het ziekenhuis : het Reinier de Graaf Gasthuis en het Diagnostisch Centrum SSDZ in 1994 / [tekst en tekeningen **Rob van Es**]. - Delft : Reinier de Graaf Gasthuis ; Diagnostisch Centrum SSDZ, [ca. 1995]. - 36 p. : ill. ; 21 cm
Voor kinderen geschreven brochure over het Reinier de Graaf Gasthuis

Handwerk / **Rob en Marianne van Es**. - Delft : Vorm en inhoud (druk: Van Marken drukkers), cop. 1998. - 35 p. : ill., portr. ; 21 cm. - Zeven korte verhalen over zeven Delftse ondernemers bij wie 'handwerk' een voorname plaats inneemt. - Tekst: Rob van Es, foto's en lay-out: Marianne van Es

Wilhelmina : de jonge koningin / **Cees Fasseur**. - [S.l.] : Balans, 1998. - 647 p., [28] p. pl. : ill., portr. ; 23 cm. - Lit. opg.: p. 628-635. - ISBN 90-5018-504-5
Gebaseerd op het persoonlijk archief van Wilhelmina en haar echtgenoot. Dl. 1 van een tweedelige biografie, bestrijkt de periode van 1880-1918

S.J. van Embden / **Joosje van Geest**. - Rotterdam : Uitgeverij 010, 1996. - 168 p. : ill. ; 30 cm. - Essay, gebaseerd op interviews met de architect prof. dr. Samuel Josua

van Embden in 1994-1995. - ISBN 90-6450-253-6 (Monografieën van Nederlandse stedenbouwkundigen ; 1)

'Bureau ir. S.J. van Embden' voortgezet als 'OD 205'. Hij ontwierp voor Delft o.a. het Komplan 1956 en het Uitbreidingsplan Delfgauwsche Weije (1951)

Namenregister van straten, bruggen, parken, terreinen, tuinen, tunnels, viaducten en waterlopen. - Bijgewerkt d.d. 26 mrt. 1998. - Delft : **Gemeente Delft**. Afd. Landmeten en Vastgoedinformatie, 1998. - [30] bl. : pl.gr ; 30 cm + stadsplattegrond (schaal 1:10.000 ; 82x64 cm). - Bevat ook overzicht van de nieuwe postcodes en de Wijk- en Buurtindeling

Randvoorwaarden ontwikkeling terrein politiebureau Westvest/Oude Delft. - [Delft] : **Gemeente Delft**. Dienst Stadsontwikkeling. Afd. Stedebouw, 1993. - 18 bl. : gekl. ill. ; 30 cm. - In snelhechter

Elektro : 25 jaar Mekelweg Delft / door **Constant Gras** ; [red.: J. Davidse en anderen]. - Delft : TU Delft, 1994. - 108 p. : ill ; 31 cm

Lustrumboek Gezelschap Leeghwater, 1867-1992 / [samengesteld door **Jasper Grevink** en anderen]. - [Delft : Gezelschap Leeghwater, 1992]. - 145 p. : ill. ; 23 cm. - Uitg. t.g.v. het 125-jarig bestaan Gezelschap Leeghwater, studiever. van studenten werktuigbouwkunde

Medisch instrumentarium uit vervlogen tijden : sterilisatie medische instrumenten / **B.K.P. Griffioen**. - [2] p. : ill. ; 30 cm. IN: Medisch journaal Delft : kwartaaluitg. van de Medische Staf van het Reinier de Graaf Gasthuis en het Diagnostisch Centrum SSDZ ; jrg. 10 (1998), p. 33-34

Het toestel van Kipp / **B.K.P. Griffioen**. - [2] p. : ill. ; 30 cm. IN: Medisch journaal Delft : kwartaaluitg. van de Medische Staf van het Reinier de Graaf Gasthuis en het Diagnostisch Centrum SSDZ ; jrg. 9 (1997), p. 229, 231

Gids voor moderne architectuur in Nederland = Guide to modern architecture in the Netherlands / **Paul Groenendijk** en Piet Vollaard ; inl. Hans van Dijk ; fotografie Piet Rook. - 5e, herz. uitg. - Rotterdam : Uitgeverij 010, 1998. - 372 p. : ill. ; 15x23 cm. - 1e uitg. 1987. - ISBN 90-6450-287-0

Bevat werk van diverse Delftse architecten (o.a. Cepezed, Mecanoo, OD 205) en voorbeelden van architectuur in Delft (p. 210-215)

Verslag van het symposium 'Delft als proeftuin voor duurzame technologie', 1 mei 1998. - Delft : **GroenLinks Afd. Delft**, 1998. - 23, [7] p. ; 30 cm. - Een middagsymposium over het ontwikkelen en zichtbaar toepassen van duurzame technologie in de stad Delft, vrijdag 1 mei 1998, Cultureel Centrum, Mekelweg 10, Delft

Wezen en boefjes : zes eeuwen zorg in wees- en kindertehuizen / **S. Groenveld**, J.J.H. Dekker en R.M. Willemsse ; eindred. J. Dane. - Hilversum : Verloren, 1997. - 423 p. : ill. ; 25 cm. - Met lit. opg. - ISBN 90-6550-553-9
Bevat diverse verwijzingen naar de Delftse situatie

Professor dr. Rehuel Lobatto (6 juni 1797 - 9 februari 1866) / **A.W. Grootendorst**. - [8] p. : ill. ; 21 cm. IN: Delfia Batavorum jaarboek ; 1997, p. 121-128
Dr. Lobatto, de eerste joodse hoogleraar in Nederland en de eerste hoogleraar wis- kunde aan de Koninklijke Akademie in Delft

De naamsaanneming in 1811 in Delft / **C.D. Goudappel**. - [4] p. : facs. ; 21 cm. - Eerder verschenen in: Veritas ; 16 nov. 1946, en voorgedragen als lezing voor Delfia Batavorum, 26 nov. 1947. IN: Delfia Batavorum jaarboek ; 1997, p. 73-76

Het Corps als koninkrijk : 150 jaar Delftsch Studenten Corps / onder red. van **E.W.A. Henssen**. - [Delft] : Delft Studenten Corps ; Hilversum : Verloren, cop. 1998. - 336 p. : ill. ; 29. - Uitg. t.g.v. het 30ste lustrum van het DSC. - ISBN 90-6550-580-6

Huwelijk in Holland : stedelijke rechtspraak en kerkelijke tucht, 1550-1700 / **Maria Petronella Ciska van der Heijden**. - Amsterdam : Bakker, 1998. - 367 p. : ill. ; 24 cm. - Proefschrift Erasmus Universiteit Rotterdam. - Lit. opg.: p. 339-354. - ISBN 90-351-2005-1

Het onderzoek richt zich op de situatie in Delft en Rotterdam

Hotel De Koophandel, herbouwd mei 1998. - Delft : Hotel De Koophandel, [1998]. - [16] p., [4] bl. : hoofdzakelijk ill. ; 30 cm
Uitgave t.g.v. het herstel van het in januari 1997 door brand verwoeste hotel.

Mecanoo architecten, architects : bibliotheek Technische Universiteit Delft = Delft University of Technology Library / [uitg. in opdracht van de Bibliotheek van de Technische Universiteit Delft ; teksten: **Francine Houben**, Piet Vollaard en Leo Waaijers ; foto's Francine Houben en anderen]. - Rotterdam : 010 publishers, 1998. - [80] p. : ill. ; 25 cm ISBN 90-6450-335-4

Delfia Batavorum jaarboek 1997 / red.: **H.L. Houtzager** ... [et al.]. - Delft : Historisch Vereniging Delfia Batavorum, 1998. - 184 p. : ill. ; 21 cm. - Opgedragen aan ir. W.F. Weve [...] bouwhistoricus van de gemeente Delft. - Bevat o.a. de vaste rubrieken: Kroniek over [...]; 'Delfiana'; Archeologische kroniek; Nieuwe straatnamen; Publikaties over Delft en Delvenaren [...]

De historisch artikelen zijn onder de naam van de betreffende auteur opgenomen

De Delftse anatomische les van Dr. Cornelis Isaacsz. 's Gravesande / **H.L. Houtzager**. - [4] p. : ill. ; 30 cm. IN: Medisch journaal Delft : kwartaaluitg. van de Medische Staf van het Reinier de Graaf Gasthuis en het Diagn. Centrum SSDZ ; jrg. 10 (1998), p. 103-105, 107

Schilderij van Cornelis de Man (1621-1706) uit 1681 waarop de Delftse genees- en heelmeesters zijn afgebeeld met Antonie van Leeuwenhoek, gegroepeerd rond de stadsanatomoom Cornelis Isaacsz. 's Gravesande

De oprichting van de afdeling Delft van de Nederlandsche Maatschappij tot Bevordering der Geneeskunst / **H.L. Houtzager**. - [4] p. : ill. ; 30 cm. IN: Medisch journaal Delft : kwartaaluitg. van de Medische Staf van het Reinier de Graaf Gasthuis en het Diagnostisch Centrum SSDZ ; jrg. 10 (1998), p. 92-95

Christelijk Lyceum Delft 50 jaar, 48/49 - 98/99 / [red. **Frank van der Houven** en anderen ; red. fotowerk Jaap Paauwe ; foto's: miss E.H. Foppen en anderen]. - Delft : CLD, 1998. - 128 p. : ill. ; 20x26 cm. - ISBN 90-803317-3-2

Virgiel vereeuwigd : 100 jaar Katholieke Studentenvereniging Sanctus Virgilius / [red.] **Frida de Jong** en Hans Festen. - Delft : Reünistenvereniging Sanctus Virgilius, 1998. - [207] p. : ill. ; 26 cm. - Geschenk van de Reünistenvereniging aan de honderdjarige Katholieke Studentenvereniging Sanctus Virgilius. - ISBN 90-9011414-9

Vermeers geduldige iconografie: uitlegkunde en inlegkunde / [**E. de Jongh**]. - [16] p. : ill. ; 22 cm. - Bew. van lezing, gehouden op de 'Vermeerdag', Den Haag, 23 mrt. 1996 IN: Theoretische geschiedenis : beelden, begrippen, ideeën ; jrg. 23 (1996), p. 311-327

Experiment Schutterstraat: een ramp in grijze stuc? : vragen aan supervisor Fons Verheijen / [red. **Jos Jonkhof** ... [et al.]. - [Delft] : Delft : Design (druk: Tan Heck), 1993. - 2 p. : ill. ; 42x60 cm gevouwen tot 21x10 cm. IN: Delft Design periodiek ; nr. 2 (mrt. 1993)

De Hollandse textielnijverheid, 1350-1600 : conjunctuur & continuïteit / door **Herman Kaptein**. - Hilversum : Verloren, 1998. - 288 p. : tab. ; 24 cm. - (Amsterdamse historische reeks. Kleine serie ; 35). - Ook verschenen als proefschrift Universiteit van Amsterdam. - ISBN 90-73941-17-2
Bevat diverse verwijzingen naar de Delftse textielnijverheid

Het eeuwjaar : overd'honderd / onder red. van de Eeuwverslagcommissie 'De razende reporter'. - Delft : **KSV 'Sanctus Virgilius'**, 1998. - 181 p. : ill. ; 23x23 cm. - (Annuaarium 1998 / KSV Sanctus Virgilius)
Uitg. t.g.v. het eeuwjaar van de KSV 'Sanctus Virgilius', 6 aug. 1998

Opstand, politiek en religie bij Willem van Oranje, 1559-1568 : een thematische biografie / **H. Klink**. - Heerenveen : J.J. Groen, 1997. - 392 p. ; 25 cm. - Ook verschenen als proefschrift R.U. Utrecht. - ISBN 90-5030-870-8

Spoorijzer / **Henk Kolkman**. - [16] bl. : ill. ; 30 cm. - Fotokopie van het artikel, met extra foto en toelichting door Bert van der Hoek. IN: Op de rails : maandblad van de Ned. Vereniging van Belangstellenden in het Spoor- en tramwegwezen ; 1997, p. 332-338 & 366-371
N.V. Spoorijzer was van 1926 tot 1976 gevestigd aan de Schieweg te Delft

Körver's Delftse schertsen : cartoons rondom Delft. - [Delft] : Körver Cartoons, cop. 1998. - 70 p. : ill. ; 15x21 cm. - Cartoons eerder verschenen als 'Zondagsprenten' in: Delft op Zondag (mei 1996 - febr. 1997), en als 'Körver' in: Delftse Post (mrt. 1997 - sept. 1998). - ISBN 90-804603-1-1

Vier eeuwen (C/K)oolhoven / [eindred. **C.P. Koolhoven**]. - Emmen : [de eindredacteur], 1998. - 386 p. : ill. ; 31 cm
Genealogie Koolhoven vanaf Jan Pouwelszn. uit Leiden (1572-1635), zijn nakomelingen wo(o)n(d)en ook in Delft.

Repertorium op de lenen van de abdij Egmond, 12 eeuw - 1650 / door **J.C. Kort.** - [104] p. ; 24 cm. IN: Ons voorgeslacht : maandblad van de Zuidhollandse Vereniging voor Genealogie : jrg. 53 (1998), p. 84-135 en 167-216
Betreft o.a. grondgebied in Delfshaven (p. 173/4); Hodenpijl, Kethel (p. 177/8); Maasland (p. 184/9); Ruiven (p. 197-202); Rijswijk (p. 203/7); Schipluiden (p. 209/11); Vrijenban (p. 212/3)

Het telegraafstelsel van Antoine Lipkens: een reuzenstap in de telecommunicatie / **Rob Korving.** - [4] p. : ill. ; 31 cm. IN: Delft integraal : wetenschappelijk onderzoek aan de TU Delft ; afl. 98.2, p. 26-29. OD 95 : hist. rubriek
Ir. Antoine Lipkens (1782-1847) was de eerste directeur van de Koninklijke Akademie (1842-1847)

Zigeunermuziek : geschiedenis en beleving van de zigeunermuziek / door **Frederik H. Kreuger** ; met ill. van J.Th. Dessens. - Delft : Delftse Universitaire Pers, cop. 1996. - 120 p. : ill. ; 25 cm. - ISBN 90-407-1362-6
F.H. Kreuger is emeritus-hoogleraar hoogspanningstechniek en woont in Delft. Dit boek is gebaseerd op zijn ervaringen met het Delftse Siperkov Ensemble

De Nachtwacht op avontuur : een schelmenroman / door **Frederik H. Kreuger.** - Delft : Deltech, cop. 1998. - 188 p. ; 21 cm
F.H. Kreuger is emeritus-hoogleraar hoogspanningstechniek en woont in Delft

Oud Delft vanuit de lucht / Foto's : KLM Aerocarto en AeroCamera Michel Hofmeester ; door **Peter van der Krogt.** - Hoogeveen : Slingenberg, 1998. - 48 p. : hoofdzakelijk ill. ; 30 x 42 cm. - ISBN 90-72275-68-3

Delft, zo was het / foto's geselecteerd en van teksten voorzien door **Peter van der Krogt** en Max van Noort. - Hoogeveen : Slingenberg, 1998. - 96 p. : hoofdzakelijk ill. ; 15x21 cm. - Selectie uit de verzameling prentbriefkaarten van M. van Noort. - ISBN 90-72275-74-8

Familieportret met blokfluiten / **Frauke Laarmann.** - [5] p. : ill. ; 29 cm. IN: Kunstschrijft, ISSN 0166-7297 ; jrg. 42 (1998) 6 (nov./dec), p. 32-36.
Familieportret van de Delftse fam. Van der Dussen in 1640 door Hendrick Cornelisz. van Vliet geschilderd

Begraven op een bolwerk : de Haagpoortbegraafplaats in het Kalverbos / **H.W. van Leeuwen.** - [20] p. : ill. ; 21 cm. IN: Delfia Batavorum jaarboek ; 1997, p. 99-118

Van Leipsig, Lipzig, Lijpzig : vier eeuwen geschiedenis in Limburg, 150 jaar in Delft / door **J.Th.A. van Leipsig.** - Delft : J.Th.A. van Leipsig, cop. 1998. - 248 p. : ill. ; 31 cm

De kloosters van de celebroeders en -zusters in het graafschap Holland en Zeeland tot aan de Reformatie / **Saskia M.C. Leupen.** - [31] p. : ill. ; 24 cm. IN: Holland : regionaal-historisch tijdschrift : tweemaandelijks uitgave van de Historische Vereniging Holland ; jrg. 30 (1998), p. 63-93

Een economisch rapport voor Delft / auteur(s) **P.J. Louter**, S. Boks en O. Raspe. - Delft : TNO, 1998. - 59 p. : tab. ; 30 cm + bijlagen (TNO-rapporten ; Inro/Ecn 1998-002)
Diagnose van de huidige stand van zaken van de Delftse economie. Op basis hiervan zal een aantal toekomstscenario's worden gemaakt van de Delftse economie tot 2010

Blijvers en voorbijgangers : Joden in Delft, 1850-1960 / **Marianka van Lunteren-Spanjaard** en Joep Wijnberg-Stroz. - Kampen : Kok, 1998. - 284 p. : ill. ; 25 cm. - ISBN 90-242-6217-8

Beelden van een strijd : oorlog en kunst vóór de vrede van Munster, 1621-1648 / red. **Michel P. van Maarseveen**, Jos W.L. Hilkhuijsen en Jacques Dane ; met bijdr. van Jos W.L. Hilkhuijsen ... [et al.]. - Zwolle : Waanders ; Delft : Stedelijk Museum Het Prinsenhof, cop. 1998. - 383 p. : ill. ; 32 cm. - Uitg. bij de gelijknamige tentoonstelling in Stedelijk Museum Het Prinsenhof, 14 mrt. t/m 14 juni 1998. - Bibliografie: p. 369-383 - ISBN 90-400-9212-5

Delftse schilders op het oorlogspad / **Michel P. van Maarseveen**. - [6] p. : ill. ; 30 cm. - In: Delft : cultuurhistorisch bulletin Delft ; jrg. 1 (1998) 1, p. 1-6
Gebaseerd op de tekst in de catalogus 'Beelden van een strijd ...' bij de gelijknamige tentoonstelling in Stedelijk Museum Het Prinsenhof, 14 mrt - 14 juni 1988

El final de la guerra de Flandes, (1621-1648) : 350 aniversario de la Paz de Münster / [artículos **Michel P. van Maarseveen** y al. ; dirigida por Fernando Villaverde]. - Madrid : Fundación Carlos Amberes, 1998. - 185 p. : ill. ; 29 cm. - Catalogus bij de tentoonstelling in de Fundación Carlos Amberes, Madrid, 15 sept.- 1 nov. 1998. - ISBN 84-87369-06-5

De Delftse geschiedenis van het geslacht Maas Geesteranus, 1760-1887 / **G.A. Maas Geesteranus**. - [19] p. : ill., facs., portr. ; 21 cm. IN: Delfia Batavorum jaarboek ; 1997, p. 77-95

De musical Pieter van Foreest, 27 en 28 mei 1998 : van voorbereiding tot voorstelling / [foto's Lieneke van der Laan en anderen]. - [Alkmaar] : **Medisch Centrum Alkmaar**, 1998. - 12 p. : ill. ; 30 cm. - Uitvoering op 27, 28 mei en 2 juni 1998 t.g.v. de nieuwbouw en verbouwing van het Medisch Centrum Alkmaar

Pieter van Foreest, de musical / [foto's Lieneke van der Laan ; tekst: PR & Voorlichting MCA]. - [Alkmaar] : Medisch Centrum Alkmaar, 1998. - 12 p. : ill. ; 21x21 cm. - Programmaboekje bij de uitvoering op 27, 28 mei en 2 juni t.g.v. de nieuwbouw en verbouwing van het **Medisch Centrum Alkmaar**

Wonen in het Agnetapark : cultuurgeschiedenis / **M.A. (Ria) van der Meer**. - Delft : [de samensteller], 1996. - 85, 16 bl. : ill. ; 30 cm. - Scriptie Open Universiteit, Cultuurwetenschappen 1996

Huizen in Nederland : architectuurhistorische verkenningen aan de hand van het bezit van de Vereniging Hendrick de Keyser : Dl. 3: Zeeland en Zuid-Holland : architectuurhistorische verkenningen aan de hand van het bezit van de Vereniging Hendrick de Keyser / door **R. Meischke**, H.J. Zantkuijl en P.T.E.E. Rosenberg. - Zwolle :

Waanders ; Amsterdam : Vereniging Hendrick de Keyser, cop.1997. - 448 p. : ill. ; 28 cm. - ISBN 90-400-9944-8

Diverse Delftse verwijzingen, zie plaatsnamenindex

Genealogie van het geslacht Moerman te Delft, met Schipluiden en omgeving / [samengesteld door **Piet Moerman**]. - Vlaardingen : [de auteur], 1998. - 54 bl. : ill. ; 30 cm

Genealogie vanaf Willem Pietersz. Moerman (+1648)

De restauratie van het praalgraf van prins Willem van Oranje in de Nieuwe Kerk / **J. Naaborg**. - [11] p. : ill. ; 21 cm. IN: Delfia Batavorum jaarboek ; 1997, p. 47-57

Ingenieursbureau **Joost Naaktgeboren** BV : Delftsche fabriek van centrale verwarming en werktuigen : 75 jaar, 1917-1992. - Delft : Joost Naaktgeboren, [1992?]. - 11 p. : ill. ; 30 cm. Jubileumkrant in omslag

Kwartierstatenboek / door **H.K. Nagtegaal**. - dl. 14-15. - [Delft : Technische Universiteit Delft], 1998. - 24 cm. - Genealogische Vereniging Prometheus, Technische Universiteit Delft. - ISBN 0927-1422

Stout / door **H.K. Nagtegaal**. - [7] p. : ill. ; 24 cm. IN: Kronieken : tijdschrift van de genealogische Vereniging Prometheus ; jrg. 7 (1998), p. 114-120

Genealogie (1604-1740) van het geslacht Stout, woonachtig in Delft en omgeving

Bijzondere zaken in Delft / [samengesteld door **Tijn Noordenbos**]. - Voorburg : ACE produkties, 1998. - [80] p. : ill., pl.gr. ; 15. - Geïllustreerd overzicht van 38 speciaalzaken en 7 hotels. - Tekst in het Nederlands, Engels, Duits en Frans

De lotgevallen van de NS-tentoonstellingstrein uit het jaar 1939 / **Max Ockeloën**. - [6] p. : ill. ; 30 cm. IN: Op de rails : maandblad van de Nederlandsche Vereniging van belangstellenden in het Spoor- en tramwegwezen ; jrg. 1998, 1, p. 16-21
'De Arend', replica van de locomotief uit 1839, reed in 1939 ook door Delft

De Delftsche groentenveiling : van dynamisch bedrijf tot moderne woonwijk / **A.A. Olsthoorn**. - [3] p. : ill. ; 30 cm. IN: Midden-Delfkrant ; nr. 93 (dec. 1997), p. 21-23

De Coöperatieve Warmoeziers-Vereniging 'De Delftsche Groentenveiling', begonnen aan de Buitenwatersloot (1901), van 1921 tot 1973 in Den Hoorn gevestigd

Horizon / **Lian Ong**. - Hilversum : Griffioen Grafiek, cop. 1997. - 16, [96] p. : hoofdzakelijk ill. ; 31 cm + zeefdruk. - Bevat de verhalen: De vogel en de steen & De onzichtbare draden. - In cassette. - Beperkte oplage van 350 genummerde en gesigeneerde exemplaren

Stripschapsprijs 1998 voor het beste oorspronkelijke Nederlandse werk

Van 'Den Overgaaeu' : 5 eeuwen genealogie en geschiedenis van de families Overgaaeu en (sinds 1782) Overgaaeu Pennis / samengest. door **D. Overgaaeu** en **H.Th.F. van Wijk**. - Simonshaven ; Voorburg : [de samenstellers], 1998. - 479 p. : ill., portr. ; 25 cm

De Bataafsche Republiek, zo als zij behoord te zijn, en zo als zij weezen kan: of revolutionaire droom in 1798: wegens toekomstige gebeurtenissen tot 1998 / **Gerrit Paape**; bezorgd door Peter Altana; m.m.v. Mireille Oostindië. - Nijmegen: Vantilt, 1998. - 120 p.; 20 cm. - Oorspr. uitg.: Amsterdam [etc.]: V.d. Burg [etc.]; Delft: De Groot en Roelofswaard, 1798

De mooiste tijd: columns en cartoons over studeren in Delft / [columns] **M. Persson**; cartoons] B.T. Wilschut. - [Delft]: T.U. Delft (druk: Judels & Brinkman), cop. 1997. - 102 p.; ill.; 21 cm. - Uitg. t.g.v. het 31ste lustrum van de T.U. Delft. - Eerder verschenen in: Delta

Een koning onder de bedriegers: verslag van het DNA-onderzoek Lodewijk XVII-Naundorff, Leuven-Nantes, 1988-1998 / **J.H. Petrie**. - Groningen: [de samensteller], 1998. - 124, [x] p.; ill.; 30 cm

Eindrapport Willem van Oranje / opgesteld door de **Projectgroep Willem van Oranje**. - [Den Haag]: Ministerie van VRM, 1995. - 44 p.; ill.; 30 cm. - Samenvattend eindrapport over de voorbereiding van de restauratie van het grafmonument voor Willem de Zwijger in de Nieuwe Kerk te Delft

Wel of niet?: 'Delft' en de opleiding tot landmeetkundig of geodetisch ingenieur / **H.C. Pouls**. - [4] p.; ill.; 31 cm. IN: Delft integraal: wetenschappelijk onderzoek aan de TU Delft; af. 98.3, p. 24-27. OD 95: historische rubriek
De lange weg tot een universitaire opleiding tot geodetisch ingenieur

Van Maurits naar Munster: tactiek en triomf van het Staatse leger = From Prince Maurice to the peace of Westphalia: tactics and triumphs of the Dutch army / **J.P. Puype** en A.A. Wiekart. - Delft: Legermuseum, 1998. - 228 p.; ill.; 30 cm. - Catalogus van de voorwerpen op de gelijknamige tentoonstelling in het Legermuseum te Delft, alsmede een reconstructie van de bibliotheek van Prins Maurits. - ISBN 90-6116-009-x

Groen klussen: duurzame materialen, energie- en waterbesparende maatregelen / [samengesteld door **QR Vastgoed**]. - Delft: QR Vastgoed; Gemeente Delft, 1998. - 63, [xxi] p.; ill.; 21 cm

Niettegenstaande de dingen (die gebeuren) / Civitas Studiosorum Reformatorium (CSR); [praeses Almanakcommissie **Peter Quist**; praeses Lustrumboekcommissie Kasper van Esch; anderen]. - [Delft]: CSR Delft, 1996. - 286 p.; ill.; 22 cm. - Rugtitel: CSR Lustrumalmanak 1961-1996, tevens almanak 1996/97

Een boom en een varken op twee Delftse theetabletten / **Jacobien Rensing-Wolfert**. - [8] p.; ill.; 26 cm. IN: Vormen uit vuur; afl. 164 (1998), p. 22-29
Betreft twee tabletten vervaardigd rond 1720 in plateelbakkerij 'De witte starre' te Delft van Francina Van der Eijck († 1723)

Diender: van onder de politiepief / **Frans van Rijnswoou**. - [Delft]: Rotimedia, [1997]. - 78 p.; 21 cm. - Verhalen, eerder verschenen onder het pseudoniem 'Diender' in 'Delft op Zondag', in de rubriek 'Van onder de politiepief'

Van Vogelvangh tot Vogelzang : de geschiedenis van de Kooijboerderij en haar bewoners aan de Zuideindseweg bij Delfgauw, 1530-1997 / door **M. Roosendaal-Schotte en A. Roosendaal**. - [Driehuis Westerveld] : Stichting familie Van der Kooij, 1998. - 216 p. : ill. ; 26 cm. - Uitg. t.g.v. het 25-jarig bestaan van Stichting familie Van der Kooij

Terug in de tijd : het leven van Delftenaren in de 20-er en 30-er jaren van de twintigste eeuw / door **Rein van Rutten**. - Heerhugowaard : Rodi Media ; (druk: Delft : Sieca Repro), 1997. - 218 p. : ill. ; 30 cm. - Ondertitel op omslag: 'De beste en oudste verhalen uit 'Delft op zondag'

Gevelstenenproject Delft 1996 / **Pieter de Ruyter** ; verslag m.m.v. A. Mergler. - Delft : Pieter de Ruyter Restauratie, 1998. - [154] p. : ill. ; 30 cm. - Niet in de handel

Een handdruk van de tijd : de almanak en het dagelijkse leven in de Nederlanden, 1500-1700 / **Jeroen Salman**. - Zwolle : Waanders, 1997. - 112 p. : ill. ; 29 cm. - Uitgave bij de gelijknamige tentoonstellingen in Stedelijk Museum Het Prinsenhof, Delft, Historisch Museum De Waag, Deventer en de Provinsjale Biblioteek fan Fryslân, Leeuwarden. - Lit. opg.: p. 109-111. - ISBN 90-400-9985-5

Steeds voor u/jou de plaats bepalend : 50 jaar opleiding tot geodetisch ingenieur / [bijdr. Jouke Alberda en anderen ; red. **René van der Schans**]. - Delft : T.U.Delft. Faculteit Civiele techniek en Geowetenschappen. Subfaculteit der Geodesie, 1998. - 68 p. : ill. ; 30 cm. - Uitg. t.g.v. het 50-jarig bestaan van de opleiding tot Geodetisch ingenieur, 5 nov. 1998. - Lit. opg.: p. 66-67. - ISBN 90-75623-01-1

Aan een stukje : belevenissen van een stukjesschrijver / door **Sander Scheers**. - Delft : Koopman & Kraaijenbrink (druk), [1998]. - 62 p. ; 21. - Sommige stukjes verschenen eerder onder het pseud. Columnus. - ISBN 90-804-306-2-5

Koud en brood : gedichten en andersoortige visieverwoordingen / door **Sander Scheers**. - Delft : Koopman & Kraaijenbrink (druk), [1998]. - 100 p. ; 21. - ISBN 90-804-306-1-7

Groepsvorming onder Duitse aardewerkhandelaren in 19e-eeuws Holland en Utrecht / **Marlou Schrover**. - [19] p. : ill. ; 24 cm. IN: Holland : regionaal-historisch tijdschrift : tweemaandelijks uitgave van de Historische Vereniging Holland ; jrg. 30 (1998), p. 94-112
Beschrijving van een der groepen, de Westerwalders, waarvan leden in het begin van de 19de eeuw o.a. in Delft woonden aan het Zuideinde

Fotojaarboek ... **Sint Stanislas College**. - : dl. 5 (1997/98) . - Delft : Début, [1998]. ill. ; 30 cm. - Verschijnt jaarlijks, formaat varieert

Jubileumuitgave DZV, 1923-1998 vijfenzeventig / [jubileumcommissie: **Hélène Slinkert** en anderen]. - Delft : DZV, 1998. - [39] p. : ill ; 30 cm

Onbekend prinsje in grafkelder niet langer onbekend / door **Annemarth Sterringa**. - [3] p. ; 30 cm. IN: Mededelingenblad van de Vereniging Oranje-Nassau Museum

; afl. 28 (1998), p. 5-7

Een van de kistjes in de Koninklijke grafkelder bevat vermoedelijk de stoffelijke resten van prins Louis van de Palts van Bohemen (1623-1624), achterkleinzoon van Willem van Oranje

De Delftse salon, onderdeel van De Tweede Delftse Atelierroute : een spiegel van Delftse kunstenaars. - Delft : **Stichting Kunstdoelen Delft** (druk: Meinema), cop. 1997. - [128] p. : ill., portr. ; 18 cm. - Catalogus bij de Tweede Delftse Atelierroute (27-28/9 en 4-5/10/1997) en De Delftse Salon. - Bevat gegevens van 60 in Delft woonachtige en/of werkzame beeldende kunstenaars. - ISBN 90-75095-40-6

DVC jubileum krant / door **Ruud Stift**. - 4 p. : ill., portr. ; 43 cm. - Bijlage t.g.v. het 90-jarig bestaan van de Delftse Voetbal Club (DVC)

IN: Delft op zondag : Jrg. 6 (1998), afl. 9 (1 mrt.), p. 19-22

Kobus spreekt na 10 jaar kuchen / [verzorgd en samengesteld door **Tekstburo Pegasus** ; in opdracht van Kobus Kuch ; red.: Marinus van der Marel]. - Den Haag : Tekstburo Pegasus ; Delft : Kobus Kuch (druk: Delft : Nivo), cop. 1998. - 59 p. : ill., portr. ; 21 cm. - Uitg. t.g.v. het 10-jarig bestaan van café Kobus Kuch aan de Beestenmarkt

Welstand in Delft / **Karin Theunissen**. - [Delft] : Delft : Design (druk: Tan Heck), 1995. - 2 p. : ill. ; 42x60 cm gevouwen tot 22x15 cm. - Bevat ook een commentaar op de gem. uitgave 'Kijkwijzer' door Wilfried van Winden. IN: Delft Design periodiek ; nr. 8 (juli 1995)

De Hollandse graanhandel, 1470-1570 : koren op de Amsterdamse molen / [**M. van Tielhof**]. - Den Haag : Stichting Hollandse Historische Reeks, [1995]. - x, 282 p. : ill. ; 25 cm. - Proefschrift Leiden. - Met samenvatting in het Engels. - Lit. opg.: p. 260-272. - (Hollandse historische reeks ; 23) ISBN 90-72627-15-6

In de Middeleeuwen zou m.n. Delft de markt geweest zijn voor het graan uit Frankrijk en de Zuidelijke Nederlanden

De orgelmakers Witte : een bijdrage tot de geschiedenis van de orgelbouw in Nederland in de tweede helft van de negentiende eeuw / **Teus den Toom**. - Heerenveen : J.J. Groen, 1997. - 2 dl. (1540 p.) : ill. ; 31 cm. - Proefschrift 1997. - Lit. opg.: p. 1500-1517 ISBN 90-5030-767-1

De Utrechtse orgelbouwers Witte (firma J. Bätz & Co.) bouwden in Delft o.a. orgels in de Oude Kerk, de Nieuwe Kerk en de Waalse Kerk (zie verder: Register op kerkgebouwen)

Ambitie vormgegeven = Ambition designed / Bibliotheek **TU Delft** en T&IC. - Delft : Bibliotheek TU Delft, 1998. - 16 p. : ill. ; 28 cm. - Uitg. t.g.v. de officiële opening van de Bibliotheek TU Delft op 15 mei 1998. - Tekst in het Nederlands en Engels

De Akkerdijksche polder / door **J.D. van Tuyl**. - [12] p. : ill., krt. ; 30 cm. - IN: Midden-Delft krant ; nr. 89 (juli 1996), p. 15-20 & 90 (nov. 1996), p. 5-10 - Lit. opg. in nr. 90: p. 9-10

Honderd jaar Nassaukade : de geschiedenis van Van den Bergh en Jurgens, Nassaukade 1891-1991 / **N. Verbeek**. - Rotterdam : Van den Berg en Jurgens, 1991. - 159 p. : ill. ; 25 cm

Van den Bergh en Jurgens, evenals Calvé-Delft onderdeel van Unilever

Jubileumbundel van de **Vereniging "het Nederlandse Kooikerhondje"** : uitgegeven bij het 25 jarig bestaan. - Delft : Vereniging "het Nederlandse Kooikerhondje", 1992. - 196 p. : ill ; 27 cm. - Omslagtitel: Vereniging het Nederlandse Kooikerhondje 1967-1992 ISBN 90-9004-360-8

Delft 150 jaar studentenstad / **Gerrit Verhoeven**. - 6 p. : ill. ; 30 cm. IN: Delft : cultuurhistorisch bulletin Delft ; jrg. 1 (1998) 2, p. 1-6

Delftse stamboomgegevens op Internet : inloggen op opa / door **Gerrit Verhoeven**. [3] p. : ill. ; 30 cm. IN: Hollands historisch magazine ; jrg. 3 (1998), p. 4-6

Voorouders op de digitale snelweg: www.archief.delft.nl / door **Gerrit Verhoeven**. - [4] p. : portr. ; 30 cm. - Betreft het project: Digitale stamboom. IN: Archievenblad ; 1997, nr. 10, p. 15-18

De digitale stamboom bevat begin 1998 de namen van iedereen die tussen 1575 en 1811 in Delft is gedoopt, getrouwd en begraven

Natuurkampeerterrein 'De Grutto' / **Ed Visser**. - [6] p. : ill., krt. ; 30 cm. IN: Midden-Delfkrant ; nr. 91 (febr. 1997), p. 9-14

Het NIVON-kampeerterrein 'De Grutto' ligt in het deelplan Abtswoude. Beschrijving van de geschiedenis van het gebied en van de boerderij vanaf de Middeleeuwen.

Armenzorg in de zeventiende eeuw: de Delftse Kamer van Charitate / **Ingrid van der Vlis**. - [16] p. : ill. ; 21 cm. IN: Delfia Batavorum jaarboek ; 1997, p. 27-42

Eeuwboek van de Mijnbouwkundige Vereniging te Delft, 1892-1992 / [bijdr. van mevr. drs. H. van Voorst Vader-Duyckinck Sander en anderen ; eeuwboekcie. **F.P. Dubbeldam** en anderen]. - [Delft] : Mijnbouwkundige Vereniging, 1992. - 332 p. : ill., portr. ; 25 cm

Delft in dialoog : impressie en vervolg van de stadsgesprekken op 3, 9, 17 en 24 juni 1998 / [m.m.v. Ria Leenheer en anderen ; verslagleggers: Sandra van Noord en anderen ; tekst: **Jeroen de Vreede**]. - Delft : Gemeente Delft, Concernafd. Communicatie en Onderzoek, 1998. - 16 p. : ill., portr. ; 30 cm

Groene harten / door **Jeroen de Vreede**. - 1998. - 8 afl. : ill. ; div. form. Serie artikelen over Delftse parken: 'groene harten in een betonnen wereld'

IN: Delftsche courant : onafhankelijk dagblad

afl. 1, 28 juli 1998: Heel ver weg van het jachtige leven : de lange weg naar het Arboretum-Heempark

afl. 2, 1 aug. 1998: Stadspark als modern design : stedelijk groen langs de lineaal. Betreft: Het Abtswoudse park

afl. 3, 5 aug. 1998: Engelse landschapskunst in crisisjaren : de blijvende waarde van werkverschaffing. Betreft het Wilhelminapark

- afl. 4, 11 aug. 1998: Socialistisch ideaal met blijvende waarde : Agnetapark heeft roemrijk verleden
- afl. 5, 15 aug. 1998: Volop mysterie in de Delftse binnenstad : Kalverbos rijk aan verandering
- afl. 6, 22 aug. 1998: Mooiste meisje van de klas : Hof van Delftpark veelzijdig
- afl. 7, 12 sept. 1998: Diepe gedachten aan het water : Delftse Hout geschikt voor elk weer
- afl. 8, 19 sept. 1998: Spannend overdag en onguur in de nacht : parkje Buitenhof hard toe aan renovatie

Het 'testament' van **Trudy van der Wees** : kenner van Delftse dingen gaat pen in Haagse inkt dopen : 'Ik besef nu pas wat ik heb losgemaakt'. - [1] bl. : portr. ; 44x29 cm IN: Delft op zondag ; jrg. 6 (1998), 13 sept., p. 9

Het geslacht Post 500 jaar / [samengest. door **C.C. Weijgertse** en A. Weijgertse-Post]. - [Delfgauw : de samenstellers], 1997. - 182 p. : ill., facs., portr. ; 30 cm
Genealogie vanaf Joris Jansz. Post, overleden ca. 1558 te Kethel. Zijn nakomelingen woonden/wonen o.a. in Delft, Pijnacker & Vrijenban

1940-1945: Delftse hoogleraren als verzetspioniers / **E.P. Wellenstein**. - [3] p. : ill. ; 31 cm. IN: Delft integraal : wetenschappelijk onderzoek aan de TU Delft ; afl. 98.1, p. 23-25. OD 95 : historische rubriek
Betreft o.a. prof.dr.ir. J.A.A. Mekel (1891-1942) en prof. ir. R.L.A. Schoemaker (1886-1942)

Hofstede 'De ronde schoorsteen' : een pachtovereenkomst tussen de familie Van Assendelft en Matthijs Mostert / [door **Trudy Werner-Berkhout**]. - [17] p. : ill. ; 22 cm. - Lit. opg.: p. 35. IN: Jaarboek Historische Vereniging Maasland ; dl. 12 (1997), p. 19-35
Betreft een voormalige boerderij met buitenplaats aan de Oostgaag in Maasland, in de 17de en begin 18de eeuw in het bezit van de Delftse familie Van Assendelft

De Sarijnenhove / **Trudy Werner-Berkhout**. - [15] p. : ill. ; 21 cm. - Lit. opg.: p. 33-34. IN: Jaarboek Historische Vereniging Maasland ; dl. 13 (1998), p. 18-34
De boerderij Sarijnenhove (Aalkeetbinnenpolder, Vlaardingen) dateert eind 16e eeuw. Tot de eigenaren behoorden achtereenvolgens de Delftse families Boogaert en Van Anckeren

Monument en materiaal / **Wim Weve**. - [6] p. : ill. ; 30 cm. IN: Delft : cultuurhistorisch bulletin Delft ; jrg. 1 (1998) 3, p. 1-6
Over de bouwmaterialen van Delftse monumenten

Het Stanislas : school- en jeugdcultuur op een katholiek college te Delft, 1948-1998 / door **Huub Wijfjes**. - Delft : Klats Publiciteit, 1998. - 155 p. : ill. ; 32 cm. - Uitg. t.g.v. het 50-jarig bestaan van het St. Stanislas College. - Bevat o.a overzicht van alle bestuursleden, medewerkers en eindexaminati

Babs Voskuil 'kapt' ermee / door **Marcel de Wit**. - [2] bl. : ill., portr. ; 43 cm. IN: Delft op zondag ; jrg. 6 (1998), afl. 18 (3 mei), p. 22-23
Babs Voskuil, ooit de eerste vrouwelijke herenkapster, stopt na 40 jaar met knippen

150 jaar Societeit 'Phoenix', 1847-1997 / [verz. door de SocieteitsLustrumBoek-Commissie ; **M.Y. Ykema** en anderen]. - Delft : D.S.S. 'Phoenix' (druk: Meinema), 1997. - 208 p. : ill. ; 27 cm. - Gedenkboek ter ere van het dertigste lustrum van de Delftsche Studenten Societeit 'Phoenix'

Entrepreneurship and technological change in Holland's brewing industry / **Richard J. Yntema**. - [17] p. : tab. ; 24 cm P. 185-201 IN: Entrepreneurs and entrepreneurship in early modern times : merchants and industrialists within the orbit of the Dutch staple market. - Den Haag : Stichting Hollandse Historische Reeks, 1995. - viii, 291 p. : ill. ; 25 cm. - ISBN 90-72627-16-4
Delft is een van de besproken steden

Koor fragmenten : Deo Sacrum 275, 1723-1998 / samengesteld door **Nico Zwarts**. - Delft : Zangkoor Deo sacrum, 1998. - 36 p. : ill. ; 21 cm. - Uitg. t.g.v. het 275-jarig bestaan van het zangkoor 'Deo sacrum', parochie Maria van Jesse

Een ontmoeting met [...] / **Nico Zwarts**. - .. afl. : ill. ; 44 cm. - Rubriek waarin min of meer bekende Delftenaren Nico Zwarts over hun leven in Delft vertellen
IN: Delft op zondag ; jrg. 6 (1998)

Afl. 1 (25 jan., p. 26-27): In gesprek met : Nico Zwarts versus Leen van der Lee

Afl. 2 (1 febr., p. 10): Een ontmoeting met Joost Verhoeff : 'Delft moet nóg beter gepromoot worden!'

Afl. 3 (8 febr., p. 7): Een ontmoeting met Jaap Poppink : een glasheldere mening

Afl. 4 (15 febr., p. 7, 9): Een ontmoeting met Pierre van Hauwe : een levende legende

Afl. 5 (22 febr., p. 13): Een ontmoeting met Joke Boshoff : een charmante duizendpoot

Afl. 6 (31 mei, p. 17): Een ontmoeting met Martin Stoelinga: de Pietje Bell van de Wippolder

Afl. 7 (5 juli, p. 20): Een ontmoeting met een man van Koninklijke Huize: Eef van der List

Afl. 8 (22 nov. p. 11): Een ontmoeting met: Henk Driessen : anderhalf uur onbekommerd lachplezier

Stijlvol wonen

door binnenhuisadvies

*Tapijt, parket, vinyl, marmoleum, gordijnen,
behang, binnenzonwering, slaapecomfort*

INTERIEUR DECOR
Binnenwatersloot 9 - 13
Delft tel. 015 - 214 19 90

Het gemeentebestuur van Delft

Toestand 1-1-1999

Burgemeester: Mr. H.M.C.M. (Hein) van Oorschot

Gemeentesecretaris: Mr. drs. N. (Niek) Roos

Wethouders:

J.P. (Jan) Torenstra (PvdA), Leefbaarheid (Wijkaanpak, Wijkbeheer, Volkshuisvesting, Welzijn, Sport en recreatie, Personeel en organisatie)

M.P. (Meine) Oosten (D66), Delft Kennisstad (Economische Zaken, Financiën, Combiwerk, Archiefdienst, Nutsbedrijven)

H.J. (Rik) Grashoff (Groen Links), Duurzaamheid (Binnenstadsmanagement, Milieu, Stadsbeheer, Verkeer en vervoer, Ruimtelijke ordening, Grondzaken, Gemeentelijke huisvesting)

J.D. (Dick) Rensen (PvdA), Werk, Zorg en Onderwijs (Werkgelegenheid, Sociaal beleid en Zorg, Onderwijs, Bestuurlijke vernieuwing)

mw. A.P.A.M. (Astrid) Janssen (STIP), Kennis en Ontplooiing (Jeugd- en jongerenbeleid, Cultuur, Informatie- en Communicatietechnologie)

Gemeenteraad

PvdA

W.C. den Boef* (1996)

mw. C.J. Edwards (1998)

R.D. Blinker (1998)

R.M. de Prez (1998)

J.D. Rensen (1994)

mw. M.T. Roorda van Eijsinga (1998)

C. Scalzo (1986)

J.P. Torenstra (1986)

mw. J.L.M. Vlekke (1998)

mw. L.C.A. Zweekhorst-de Rooij (1994)

VVD

C.L. Baljé (1998)

B.J. Boelens* (1982)

J.M. Bouman (1998)

A. de Graaff (1998)

mw. A. Jonquière-Kamps (1998)

mw. W.C. Steffen-Hoogendoorn (1982)

CDA

M. Aközbek (1998)
N.A.J.M. van Doeveren (1994)
mw. L.J.F. de Jongh Swemer (1998)
mw. M.E.H. Koop* (1988)
W.A.G. van Leeuwen (1986)
A.J.F. van Tongeren (1997)

Groen Links

mw. S.C.C.M. Bolten (1998)
W. Bot* (1994)
H.J. Grashoff (1994)
mw. C. Heuvelman (1990)

D66

P.A. de Graaf (1994)
mw. C.E. Lourens* (1994)
M.P. Oosten (1990)

Stadsbelangen

C.A. Bonthuis* (1986)
W.M. de Koning (1998)
A. Meuleman (1998)

SP

J.P. de Wit* (1998)

STIP

A.H.R. Kleine* (1998)
mw. A.P.A.M. Janssen (1998)

SGP/GPV/RPF

J. van den Doel* (1991)

Onafhankelijk (ex-SP)

R. Dingler* (1995)

* = fractievoorzitter

het jaartal geeft aan wanneer men raadslid geworden is

De Delftse bevolking

Op 31 december 1998 telde Delft 95.276 inwoners, waarvan 49.920 mannen en 45.356 vrouwen.

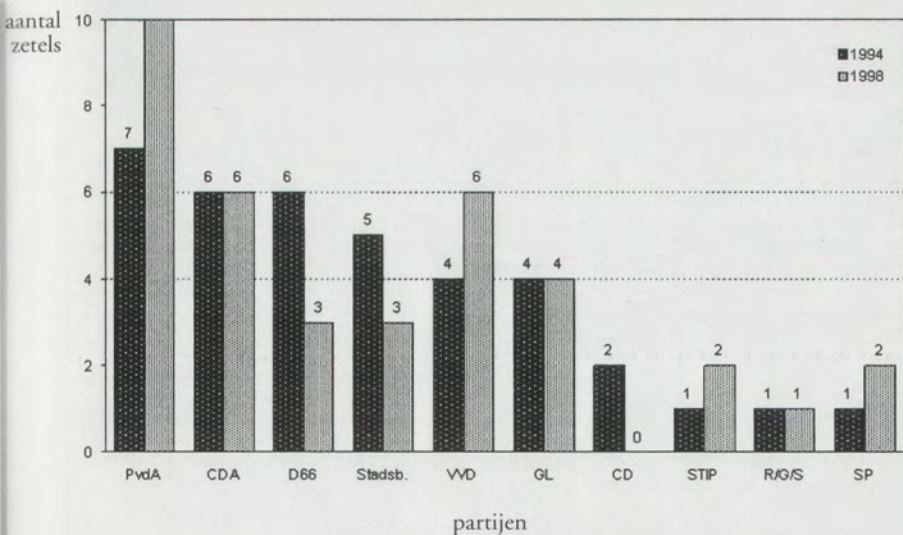
Bron: Gemeente Delft, Concernafdeling Communicatie en Onderzoek

Gemeenteraadsverkiezing 1998

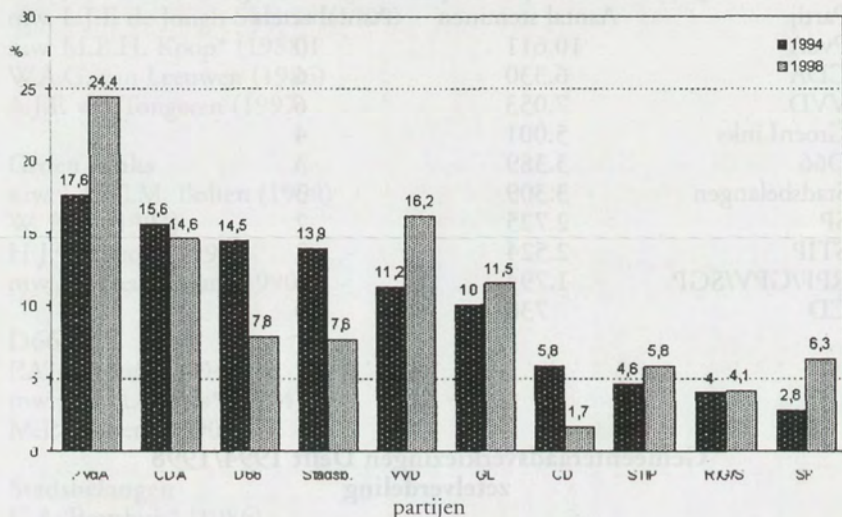
Tijdens de op 4 maart 1998 gehouden gemeenteraadsverkiezing zijn 43.466 stemmen uitgebracht. Het opkomstpercentage bedroeg 58.61 %.

Partij	Aantal stemmen	Aantal zetels
PvdA	10.611	10
CDA	6.330	6
VVD	7.053	6
GroenLinks	5.001	4
D66	3.389	3
Stadsbelangen	3.309	3
SP	2.725	2
STIP	2.524	2
RPF/GPV/SGP	1.794	1
CD	730	0

Gemeenteraadsverkiezingen Delft 1994/1998 zetelverdeling

Gemeenteraadsverkiezingen Delft 1994/1998 procentuele verdeling totale gemeente

De Delftse bevolking op 31 december 1998 telt Delft 95.276 inwoners, waarvan 49.920 mannen en 45.356 vrouwen.

Dron: Gemeente Delft, Communicatie en Onderzoek

een nieuw systeem van blijvende golven en grove krullen

Jenö Remezcky brengt het als eerste en enige omdat het om een eigen vinding gaat. Altijd de eerste en steeds een stap vooruit.

De voordelen van Jellen zijn talrijk. Ten eerste een fantastisch permanent resultaat. De haren vallen bij het kammen heel anders dan tot nu toe. Bovendien krijgt men een heel nieuw haargevoel wat wordt toegeschreven aan de wikkeling waarbij de groei-richting van de haren niet wordt veranderd.

Het tweede voordeel betreft de haarverzorging. De haren glanzen meer en zien er niet meer uit als stro. Over het algemeen kan gezegd worden dat de haren zich na een Jellen systeem gewikkeld permanent als "natuurlijk" haar gedragen. Dat

houdt in dat ze dan ook verschillend gekapt kunnen worden.

Het grootste voordeel is dat de Jellen langer houdbaar is dan een gewone permanent omdat de kracht van het haar en wikkeleffect samen worden gebruikt.

Jenö Remezcky durft zonder meer te beweren dat de klant na een Jellen systeem niet zo snel weer terug zal gaan naar het klassieke systeem. De Jellen wordt door ons gemaakt zonder ammoniak.

De prijs voor een Jellen bedraagt:
Voor kort haar100.-
Voor lang haar125.-

De Jellen wordt alleen op afspraak gemaakt.

▲ Hier ziet u een kapsel, dat men Jellen noemt. Deze creatie is vooral voor de vrouwen gedacht, die als type zeer kort haar kunnen dragen. Deze creatie ziet er zeer natuurlijk uit, omdat de golven naar binnen en naar buiten lopen, wat er juist bij kort haar zeer natuurlijk en markant uitziet. Deze Jellen is uitstekend geschikt voor werkende vrouwen, die er op kantoor en bij zakelijke gelegenheden altijd goed uit willen zien, zonder veel tijd voor het kapsel nodig te hebben.

JENÖ REMECZKY

Oosterstraat 41, telefoon 2126362

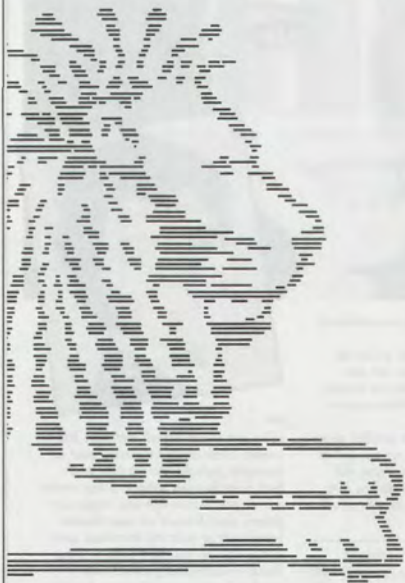
Leeuwendaal advies bv

bureau voor management en organisatie

Leeuwendaal advies is een zelfstandig en onafhankelijk adviesbureau, gecertificeerd volgens de ISO 9001-norm.

Onze opdrachtgevers: overwegend overheids- en andere non-profit organisaties.

Leeuwendaal advies is gericht op de volgende vakgebieden waarvan de kennis en ervaring in eigen huis aanwezig zijn:

- organisatie-onderzoek en -verandering
- kwaliteitszorg
- werving en search
- psychologisch onderzoek en assessments
- ambtenaren- en arbeidsrecht
- bestuursrecht
- functiewaardering
- onderzoek voor beleidsontwikkeling
- opleidingen voor management en staf
- competentie-management
- interim- en projectmanagement

Kwaliteit en de zekerheid van een praktisch resultaat.

Geen sjablonen maar maatwerk.

Een snel en rechtstreeks contact met uw adviseur.

*Nadere informatie
over onze aanpak en
specialismen zenden wij
u gaarne toe.*

Leeuwendaal advies bv

Postbus 1255, 2280 CG Rijswijk
Tel. (070) 319 20 62, Fax (070) 319 11 21
E-mail: info@leeuwendaal.nl
Internet: www.leeuwendaal.nl

Over de auteurs

Dr. H.L. Houtzager (Delft 1935), voorzitter van de Redactiecommissie van Delfia Batavorum, studeerde geneeskunde in Leiden en werd in Nijmegen opgeleid tot vrouwenarts. Hij promoveerde in 1968 op het proefschrift *De vorming van oestrogenen in geval van mola-zwangerschap*. Tot juli 1996 was hij werkzaam als gynaecoloog in het Reinier de Graaf Gasthuis te Delft. Hij publiceerde tal van artikelen over gynaecologie en verloskunde, alsmede over de geschiedenis van de geneeskunde.

Dr. P.C.J. van der Krogt (Delft 1956), lid van de Redactiecommissie van Delfia Batavorum, studeerde fysieke geografie en kartografie te Utrecht. Hij promoveerde in 1989 op het proefschrift *Globi Neerlandici: De produktie van globes in de Nederlanden*. Hij publiceerde diverse artikelen en boeken over de historische kartografie en over de geschiedenis van Delft, met name over de naamkunde. Thans is hij verbonden als onderzoeker aan het historisch-kartografische onderzoeksproject 'Explokart' van de Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen van de Universiteit Utrecht. Hij is adviserend lid van de commissie Straatnaamgeving van de gemeente Delft.

H.W. van Leeuwen (Rotterdam 1927), lid van de Redactiecommissie van Delfia Batavorum, studeerde indologie te Leiden en was handelsemployé in Indonesië. Hij behaalde daarna het diploma wetenschappelijk archiefambtenaar 2e klasse. Van 1956 tot 1992 was hij verbonden aan de Gemeentelijke Archiefdienst. Hij publiceerde diverse artikelen over Delftse historische onderwerpen en verleende veelvuldig medewerking aan publicaties van anderen.

J.A. Meter (Den Haag 1952) studeerde MO-A Nederlands en was van 1978 tot 1993 verbonden aan de Koninklijke Bibliotheek te Den Haag, waarbij hij de vereiste bibliotheekopleiding heeft gevolgd. Vanaf februari 1993 is hij als bibliothecaris werkzaam bij de Gemeentelijke Archiefdienst van Delft.

Drs. M.C. Plomp (Middelburg 1958) studeerde kunstgeschiedenis te Utrecht. Na voltooiing van deze studie in 1983 werkte hij o.a. bij het Nederlands Instituut te Florence en het Teylers Museum in Haarlem. Van 1992 tot 1994 was hij gastconservator bij Het Prinsenhof te Delft voor de tentoonstelling *Leonaert Bramer (1596-1674)* en van 1992 tot 1995 eveneens voor de tentoonstelling *Delftse Meesters: Tijdenoten van Vermeer*. Sedert 1998 is hij conservator Oude Kunst en Kunstnijverheid bij de Stedelijke Musea van Delft.

Drs. A.J.H. Rozemond (Leiden 1934) was na het behalen van het diploma wetenschappelijk archiefambtenaar 2e klasse sedert 1958 in diverse functies werkzaam bij het Algemeen Rijksarchief te Den Haag. In zijn vrije tijd studeerde hij rechten te Leiden, waar hij in 1972 voor zijn doctoraal examen (vrije studierichting) slaagde. In 1973 verwierf hij het diploma hoger archiefambtenaar. In dat jaar werd hij benoemd bij de Gemeentelijke Archiefdienst te Delft, werd in 1974 adjunct-archivaris en was van 1977 tot 1994 gemeentearchivaris.

J. Verhagen (Arnhem 1954) begon zijn journalistieke loopbaan als correspondent van de *Haagsche Courant*. In 1980 trad hij in vaste dienst bij de Sijthoff Pers B.V. Hij werd in 1993 een van de redacteurs van de *Delftsche Courant*.

UW PARTNER BIJ

- ONDERHOUD
- VERBOUW

Naaborg's Bouwbedrijf B.V.
Wateringsevest 21, 2611 AW Delft
Tel. 015-2122416, Fax 015-2121271

Calertho beveiligingen

- INBRAAKPREVENTIE
- CAMERA-SYSTEMEN
- BRANDPREVENTIE
- TOEGANGSCONTROLE

Schieweg 67
2627 AT Delft
Telefoon **015 - 2578888**

erkend Uneto
beveiligingsinstallateur

Naamregister

- Aalbers, W.H.M. 5, 10
Aan 't Verlaat 134
Abels, J.K. 10
Abtswoude 132
Achterom 19
Adams, Joannes 82, 96
Adams, William 44, 46, 48, 50, 51, 55
Adrichem, Donatus van 44
Afrika 41
Aagnetapark 20
Akihito, Keizer 44
Aközbek, M. 18, 158
Albinus, Bernard S. 67
Albinus, Broeder 99
Alkmaar 27
Aloysius, Broeder 81, 84, 85, 96
Amerika 21, 39, 65, 103
Amsterdam 27, 29, 40, 58, 64, 68, 89,
106, 108, 113, 115, 116
Andich, Oman 25
Angolapad 131
Anholt, Waterburcht 8
Animato, Muziekver. 16
Anna, H.
Antwerpen 32, 72, 76, 77, 119
Aquasi Boachi 20
Archeologische Dienst, Gem. 121
Armbestuur, R.K. 73, 79, 82, 93, 97-99
Arnhem 16, 123
Artillerie- en Genieschool 62
Atlantische Oceaan 41
Augustus III, Koning 114
Baai van Nagasaki 54
Baai van Oeraga 47
Bagdad 135
Bagijnestraat 4, 107, 108, 136
Bagijnhof 32, 33
Baljé, C.L. 157
Baren, G. van 131
Barentsz., Willem 54
Barneveld, R. van 18
Bartholomeuskerk, St. 7
Basel 29
Bassianus, Broeder 97
Bataafsch Genootschap 60, 67
Batavia 51, 52
Beek, Carin ter 24
Beestenmarkt 122
België 72, 76
Belie, C.W. 98
Belie, Theodorus 76, 83, 98
Bepoebaaï 45
Ber(c)kel, Hendrik van 98, 131, 135
Ber(c)kel, H.A.A. van 76-80, 88, 98, 99
Berckel, Johanna van 32
Berg, L.W.C. van den 131, 135
Bergh, Kasteel Huis 8
Bergman, A.M. 10
Berkhout-van der Vorst, Jacomina 34
Bethlehemkapel 22
Beuge, W. van 43
Beuningen, Gerrit van 40-42, 44, 45
Bierwaard, Maria Anna van 73
Biesland 133
Biesland, Sportpark 25
Bieslandhof 28
Binnenwatersloot 18
Blaauwendraad, J. 14
Blackthorne, John 55
Bleyswijck, Dirck van 54
Bleyswijck, Maria van 54
Blijde Bootschap, Schip de 41, 42
Blinker, R.D. 157
Blok, J.W. 10
Blom, G. 14
Blue Birds, Honkbalver. 24
Bockholt, Jurriaen 42
Boef, W.C. den 23, 157
Boelens, B.J. 157
Boengo 46
Boers, J.C. 17
Bolten, S.C.C.M. 158
Boersma, Hetty 94
Bombay 114
Bommel, Helga van 22
Bonn, Andreas 68
Bonhuis, C.A. 158
Boogaard-Kreszner, E. 18
Borch, Gerard ter 8
Bot, W. 158

- Bouman, J.M. 157
 Boutkan, P.J. 24
 Bouwmeester, P. 10
 Boymans-van Beuningen, Museum 44,
 45, 107
 Braam, E.G. 8
 Brabantse Turfmarkt 68, 84
 Bramer, Leonaert 163
 Brazilië 17, 42, 132
 Breda 60, 111
 Breda, Jacob van 4, 57-69
 Brocades, Stheeman & Pharmacia 23
 Broeck, Matthijs ten 51
 Broeders van Dongen 4, 71-99
 Broeders van Goede Werken 71, 74, 79,
 80, 85, 86, 96
 Broeders van OLV van Lourdes 72, 82
 Broenei 48
 Broerhuislaan 73
 Brussel 72, 119
 Brussel, Joannes Th. van 81
 Buitenhof 131, 132, 135, 136
 Bult, Epko J. 7, 121, 124-127
 Burgemeestersrand 131, 136
 Burgers, Cindy 28
 Burgwal 73, 74
 Calvé 107
 Cambodja 50, 51
 Cammen, Bernardus van der 97
 Campania 54
 Campen, Gerhardus J. van 58
 Camps, Leonard 52
 Cantarella 19
 Carpentier, Pieter de 52
 Caspar, Broeder 96
 Castro, M. 23, 24
 Catharijneconvent, Museum 33
 Cats, Jacob 34
 Cavendish, Thomas 55
 Cecir, Eiland 52
 Central, Hotel 124, 126
 Centrale Bibliotheek 14
 Chico Mendestunnel 132
 Chili 42, 43
 China 42, 52, 113
 China Compagny 113
 China, Dirk Gerrits 42
 Chr. Lyceum Delft 6, 24
 Christie's, Veilinghuis 106, 108, 115,
 116
 Christo Sacrum, Genootschap 68
 Christophoor, H. 49, 54
 Ciolina, Aannemer 126
 Claus, Prins 17
 Clavell, James 55
 Cletus, Broeder 96
 CliniClowns, De 16
 Cochín-China 50, 51
 Cocks, Richard 50
 Coen, Jan Pietersz. 49, 51, 52, 55
 Colle, Jan 72, 84, 85, 88
 Comité Delft - Kingston-upon-Thames
 14
 Commissie Behoud Stadsschoon 5, 9,
 10
 Concordia 22
 Constans, Moeder 75
 Cordes, Balthasar de 42
 Cordes sr., Simon de 38, 40-45
 Cordes jr., Simon de 43
 Cornelis Musiusschool 22
 Cornelius, Broeder 96
 Couckebacker, Nicolaes 55
 Courtebourne, Markiezin de 72
 Cramer, J.H. 14
 Cruquius, N. 134, 136
 Cuthbertson, John 61, 64
 Cuypers, Christiaan 61
 Daniël, Profeet 119
 Dart in Delft, Ver. 18
 Deen, K.J.H.W. 10
 Dekama-State 35
 Delft II, Jacobus Willemz. 32
 Delfland, Hoogh. van 7, 24, 58, 98,
 134-136
 Delfshaven 58
 Delftech 132-134
 Delftsch Studenten Corps 7, 13, 21
 Delftse Autocrossclub 27
 Delftse Kath. St. voor Bej.zorg 93
 Delftse Kegelbond 16, 27
 Delftse Kunst-IJsbahn Ver. 14
 Delftse Tennisbond 26, 27
 Delftse Voetbalclub 16
 Delftse Zwemver. DZV 24
 De Loorhof 132
 Den Haag 84, 99, 104, 113, 116, 119,
 163, 164
 Deo Sacrum 25
 Derde Wereldbuurt 131-133, 136

- Dertienhuizen 113
 Desjima 54, 55
 Dessau 104
 DHC 22
 Diehl, Gerard 16
 Dijk, Gerard van 82
 Diksmuide 72
 Dingler, R. 158
 Diocletianus, Keizer 54
 Doedtsz., Cornelis 48
 Doel, J. van den 158
 Doelen Kegelhuis 16
 Doeveren, N.A.J.M. van 158
 Dom, Pol 119
 Dongen 4, 71-99
 Dordrecht 104, 118
 DOS, Damclub 24
 Drake, Francis 39, 55
 Drenthe 135
 Drumgards, Fanfare 19
 DSM 28
 Duinker, N.W. 24
 Duinkerken, Huis 73
 Duisburg 67
 Duitsland 8, 17, 111, 114
 Durven, Hendrik 55
 Dussen, Anna van der 32-34
 Dussen, Cornelis van der 32, 33
 Dussen, Dirk van der 32
 Dussen, Elisabeth van der 32, 33
 Dussen, Fam. van der 4, 29-35
 Dussen, Maria van der 32, 33
 Dussen, Michiel van der 32-34
 Dussen, Otto van der 32, 33
 Dussen, Sasbout van der 32
 Duyvelsgat 134
 Dvorák, A. 20
 Edinburg 67
 Edingen 72
 Edo 47, 48, 50-52
 Edwards, C.J. 157
 Eekhout, M. 27
 Eem, Hendrik van der 34
 Eijk, Arie van der 13
 Eksterstraat 132
 Elburg 123
 Elfferich, P.C. 19
 Elmo, Sint 54
 Elout van Soeterwoudeschool 16, 26
 Elsevier, Aernout Lodewijksz. 103
 Elsevier, Johannes 103
 Elsevier, Louis Aernoutsz. 103-108
 Elsevierpoortje 4, 103-108
 Emden 82
 Ende-Nielsen, S.G.J. van den 27
 Engeland 39, 50, 60, 108
 Erasmus, Desiderius 37, 44, 45, 47, 54
 Erasmus, H. 44, 45, 49, 54
 Erasmus, Schip 44, 47
 Eufraat 135
 Euler, Leonhard 58
 Eustachius, H. 49, 54
 Excelsior, Chr. Showorkesten 22
 Fabianus, Broeder 84, 99
 Faradayweg 21
 Ferrieri, Innocentius 81
 Firando 50
 Flora-theater 16
 Florence 163
 Fontenelle, Bernard de 58
 Formiae 54
 Fortuna 17
 François I, 'Prins' 27
 Frankrijk 20, 29, 67, 113, 131, 135
 Frederik Hendrik, Handboogver. 17
 Frederik Augustus, Keurvorst 114
 French East India Comp. 113
 Friesland 132
 Gallas, R.M. 131
 Gaubius, Hieronymus D. 67
 Gelatine Delft NV 14, 28
 Gelderland 135
 Geloove, Schip 't 41, 42, 54
 Gemeentearchief 6, 68, 75, 78, 89, 97,
 118, 119, 163, 164
 Geneeskundige Commissie, Stedelijke
 68
 Genootschap t.bev.v. NGH 67
 Gent 71, 72, 76, 77, 80
 George III, Koning 67
 Gereformeerde Gemeente 124
 Germans, Michiel 47
 Gervasius, Broeder 82
 Gesscher, David van 68
 Gezelschap Aan wetenschap gewijd enz.
 4, 61, 66
 Gielen, Petronella E.R. 98
 Gils, Arthur van 93-96

- Gistfabriek 22, 107
 Gist-brocades 20, 22, 28
 Glorieux, Stefanus (=Etienne) M. 71,
 76, 77, 79-82, 84, 93, 98, 99
 Goddijn, Linus 97
 Godshuizen en Armbezorgers, R.K. 85
 Goede Herderkerk 25
 Goerese Gat 44
 Góth, Maurice 113
 Gouda 22
 Goudappel, C.D. 10
 Gouden Acht, De 13
 Goyen, Jan van 104
 Graaf, P.A. de 158
 Graaf, Reinier de 7
 Graaff, A. de 157
 Grashoff, H.J. 18, 27, 157, 158
 Groeneweg, Henk 20
 Groeneweg, Irene 35
 Groenland 65
 Groningen 67
 Groot-Op den Brouw, G. de 6
 Grote Oceaan 39, 46
 Grotius College 6
 Haaglanden 20
 Haar, Kasteel de 115
 Haarlem 59, 61, 62, 67, 135, 163
 Haarzuilen 115
 Haastert, Isaac van 61, 68
 Hagen, Pieter van der 40, 48
 Halkers, Elisabeth 98
 Halkers, Wilhelmus 76, 83, 98
 Hammenpoort 106
 Haringvliet 44
 Harnaschknooppunt 22
 Hartkamp-Jonxis, Ebelte 35
 Hazepad 136
 Hazeveld, M.W. 5, 10
 Heel, J.F. van 5, 6, 8, 10
 Heelers, Franciscus 96, 99
 Heemskerck, Jacob van 54
 Heerenberg, 's 8
 Heijden-Wolfhagen, P.C. van der 10
 Heim, Jean François 29
 Hein, Piet 104
 Hem, Ida 103
 Hendrik Muller's Vad. Fonds 29
 Hertenkamp 134
 Heuvelman, C. 158
 Hidejosji Tojotomi 46, 47
 Hippolytusbuurt 16
 Hippolytuskerk, St. 7
 Hirado 50-53, 55
 Historisch Museum Rotterdam 44
 Hoek, J.J. van der 22
 Hoeven, Jacob Lodewijk van der 61
 Hof van Delft 134
 Hollander, Johannes H. 76, 77, 79, 98
 Hollandse Mij. der Wetenschappen 67
 Honsjoe 48
 Hoogenhouck, Maria van 55
 Hoogeveen, Theodorus 57
 Hoogh, Pieter de 7, 34
 Hoop, Schip de 41, 43, 45
 Horst, J.W. ter 20
 Houben, Francine 19
 Houckgeest, Gerard 29, 34, 104
 Hout, A. van der 28
 Houtzager, H.L. 4, 9, 10, 57, 62, 107,
 163
 Hudito, Hockeyclub 16
 Hueck-van der Plas, E.H. 6, 24
 Huibers, Pierre 96
 Huigh de Groothof 74
 Huurman BV 107
 Huyterhuis 7
 IHE 26
 Indische Buurt 134
 Indische Instelling 135
 Indische Oceaan 39
 Indonesië 23, 39, 163
 Informaticalaan 132
 Ingen-Housz, Johannes 59, 66, 67
 Instituto de Pesquisas Techn. 17
 Iqbal Masihpad 133
 Irak 135
 Israël 19
 Isselberg 8
 Italië 34, 68, 114
 Jacobus, Broeder 96
 Jan de Oudeweg 134
 Jansen, Guido 108
 Jansen, Kapsalon 21
 Janssen, A.P.A.M. 18, 157, 158
 Japan 4, 14, 37-55, 113, 118
 Japin, Arthur 20
 Java 49
 Jeen, Tharcisius 96

- Jelsum 35
 Jeroenstichting 96
 Jesajoe Tokoegawa 46-48, 50
 Johan Friso, Prins 19
 Johannesburg 133
 Jonge, C.H. de 10
 Jongh Swemer, L.J.F. de 158
 Jonquière-Kamps, A. 157
 Jozef, H. 32, 77
 Juniusstraat 27
 Kaap de Goede Hoop 39, 41, 42
 Kaap Santa Maria 45
 Kaapprovincie 133
 Kaapverdische Eilanden 41
 Kalverbos 23
 Kamer van Charitate 7
 Kantoorgracht 89-93, 95, 96
 Karel VI, Keizer 114
 Karl Theodor, Keurvorst 65
 Karrepad 136
 Kath. Bond voor Ouderen 95
 Keet, Aar 22
 Kempen, J.M.P. 24
 Kerkhof, Sophronius 96, 97
 Kerkpolderweg 131, 136
 Kerssen, O.C. 22
 Keulen 24
 Kfar-Saba 19
 KFC '71 28
 Kho Liang Ie 27
 Kingston-upon-Thames 14, 17
 Kioesjoe 45, 48, 50
 Kioto 47, 51
 Kipp, P.J. 68
 Kleine, R. 24
 Kleine, A.H.R. 158
 Klemann, Edgard 97
 Klomp, Café De 18
 Knippenberg, W.J.M. 17
 Koepoortbrug 133
 Koepoortplaats 133
 Kok-Roukema, M.L. 20
 Kolen, Sara 24
 Kon. Akademie 135
 Konijnenburg, Willem A. van 119
 Koning, W.M. de 158
 Koop, M.E.H. 158
 Koophandel, Hotel de 20
 Koornmarkt 107, 126
 Koppen, P.A. van 10
 Koreneef, Herman 23
 Korff de Gidts, Peter 111
 Kortrijk 72
 Korvezee, A.E. 17
 Kranendonk, J.H. van 88
 Krashna Musica 20
 Krempel, Lucinda 26
 Krogt, P.C.J. van der 10, 71, 131, 163
 Kroon, W.S. 19
 Kruis, Gaudentius 97
 Kruisstraat 14
 Kuijk, J. van 131, 135
 Kuijperwijk 135
 Kunst- en Wetenschapminnend Gezel-
 schap 4, 61, 66
 Kunz, G.G. 10
 Kwame Poku 20
 Kwasi Boachi 20
 Laarmann, Frauke 29, 32
 Laatste Eer, De 27
 Laga 13
 Lakenverwersbrug 113
 Lamartine, A. de 112
 Lammens, Beda 97
 Lapis, Hieronymus 68
 Laren 119
 Latijns Amerikabuurt 132
 Latijnse School 39, 68
 Lavoisier, Antoine L. 59
 Law, John 113, 114
 Leeuwarden 83, 132
 Leeuwen, A.A.Th. van 91
 Leeuwen, H.W. van 4, 10, 37, 103, 163
 Leeuwen, Th. van (18de eeuw) 73
 Leeuwen, Th. van (20ste eeuw) 18
 Leeuwen, W.A.G. van 7, 158
 Leeuwenberg/Romijn, IJzerhandel 7
 Leeuwenhoek, Antoni van 7
 Legermuseum 7
 Leiden 58, 63, 66-69, 103, 104, 106,
 163, 164
 Leipsig, J.Th.A. van 7
 Leupen-van den Bosch, W.J.B.I. 8, 10
 Leuven 20, 67
 Lieburg, M.J. van 83
 Liefde, Schip de 37, 41-45, 47, 48, 53,
 55
 Linschoten, Van 20

- Linus, Broeder 92
 Lispet, Th. 17
 Lissabon 32, 104
 Lodensteyn, Arent Jacobsz. van 37, 38, 49
 Lodensteyn, Cornelis van 37
 Lodensteyn, Everard Johansz. van 37
 Lodensteyn, Gijsbert van 37
 Lodensteyn, Jacob Jansz. van 37
 Lodensteyn, Jacob Joosten van 38, 50, 51, 53
 Lodensteyn, Jacobmina Joosten van 38
 Lodensteyn, Jan Jansz. van 37
 Lodensteyn, Jan Joosten van 4, 37-55
 Lodensteyn, Johan Jansz. van 37, 38, 49, 54
 Lodensteyn, Joost (Jodocus) van 37, 38
 Lodensteyn, Joost Cornelisz. van 37
 Lodensteyn, Joost Jansz. van 37, 38
 Lodensteyn, Machteld Joosten van 38
 Lodensteyn, Pieter Joosten van 38
 Lodewijk XVII, Koning 20
 Loef, J.J. van 6, 7, 10
 Londen 67
 Loor, D. de 131, 132
 Loosduinen 133
 Lourdes 72, 82, 92, 93, 95
 Lourens, C.E. 158
 Luyn, A.H. van 25
 Maas, Joannes 82, 96
 Maas Geesteranus, C. 131, 133
 Maas Geesteranushof 133
 Maastricht 29
 Macqueliyn, Michael J. 61, 68
 Magalhaes, Fernao de 39
 Magallanes, Ferdinand 39
 Magellaanse Compagnie 40
 Mahu, Jacques 38, 40-43
 Mak, Veilinghuis 118
 Makino, Fam. 44
 Maltha Sport 74
 Mandela, Nelson 133
 Mannheim 65
 Marcus, Broeder 94, 96
 Margriet, Prinses 16
 Maria Duystlaan 13-15, 133
 Maria van Jessekerk 25, 27, 73, 74
 Maria Josepha, Koningin 114
 Maria Theresia, Keizerin 67
 Maria, H. 32
 Marken, J.C. van 23, 118
 Markt 9, 20, 21
 Marnix, Philips van 104
 Marokkaanse Ver. 25
 Martin II, 'Prins' 14
 Marum, Martinus van 59, 67
 Masih, Iqbal 133
 Mathias, Broeder 82, 84, 89
 Mauriciusbrug 20
 Maurits, Prins 7
 Max Havelaarschool 13, 14, 16, 133
 Meaco 47
 Mechelen 72
 Medisch-farmaceutisch College 68
 Meerman, Willem Gerritsz. 54
 Meij, G. van der 20, 23
 Mendes, Chico 132
 Mendes Filho, Francisco A. 132
 Mersmans, Jean-Marie 20
 Mesopotamië 135
 Metelerkamp, R.J.C. 131
 Meter, J.A. 163
 Methodius, Broeder 94
 Meuleman, A. 158
 Meurs-Mausser, Louk van 52, 53
 Michiel, Sint 32
 Middelburg 67, 163
 Mierevelt, Michiel Jansz. van 29, 32
 Mierlo, H.A.F.M.O. van 17
 Mij. van Weldadigheid 76, 83
 Minderbroedersklooster 122
 Mini en Maxi 16
 Minneapolis 118
 Miura Anjin 48
 Molenpoort 73, 84
 Molukken, De 42, 43
 Monica, Huize 93, 96
 Monumentenzorg, Rijksdienst voor de 9
 Moorsel, Petrus B. van 89
 Morgan, Elisabeth 104
 Morgenstond, Gebouw 19
 Mortier, Bianca du 35
 Motten, I.M. van der 68
 Muilman, François 27
 Münster 5, 7, 8, 20
 Musschenbroek, Petrus van 59, 67
 Nadorp, Antonius M.F. 91

- Nagano 14
 Nagasaki 45, 48, 51
 Namen 72
 Napoleon 46
 Naundorff, Karl Wilhelm 20
 Ned. Indië 135
 Ned. Ver. van Huisvrouwen 27
 Nedlloyd Delft, Schip 54
 Nedlloyd Desjima, Schip 54
 Nes, Eeke van 25
 Nieuw Amsterdam 114
 Nieuwe Kerk 14, 20, 119
 Nieuwe Laense Blok 134
 Nieuwe Plantage 107
 Nieuwe Sint Jansbrug 20
 Nieuwelaan 9, 134
 Nijmegen 22, 135, 163
 Nijs, Fred 4, 13, 15, 26
 Noodt, Adam Carel van 62, 63
 Noordhuizen-Steur, A.C. 27
 Noort, Max van 6, 8, 10
 Noort, Olivier van 40, 41, 48, 55
 Norbertus, Broeder 83
 Nouhuys, J.W. van 44
 Nowee, Sonja 27
 Oel, J. van 10
 Oele, A.P. 131
 Oeraga, Baai van 47
 Oita 45
 Oldenbarnevelt, Johan van 39
 Olijkers, De 14
 Oliver Tambopad 133
 Ommerschans 83
 Omroep Delft, Stichting 10
 Onderdewijngaart Canzius, Jacob H.
 64, 68
 Onderdewijngaart Canzius, Pieter 69
 Oorscot, H.M.C.M. van 23, 24, 26,
 27, 131, 157
 Oorscot, Jan van 132
 Oostakker 72, 89
 Oosteinde 73, 121-124
 Oosten, M.P. 14, 18, 157, 158
 Oostenrijk 14, 60, 67, 134
 Oostkapelle 61
 Oostpoort 84
 Oost-Vlaanderen 71, 76, 79
 Ooyen, David van 96
 Oranjehuis 8
 Orff, Carl 19, 20
 Osaka 46, 50
 Osnabrück 5, 8
 Oude Delft 20, 26, 114, 116, 124, 126
 Oude Kerk 29, 54, 103-105
 Oude Laense Blok 134
 Oude Langendijk 73-75, 91
 Oude Mannen- en Jongenshuis, R.K.
 72, 74, 75, 79, 83-85, 89, 98
 Oude Mannen- en Vrouwenhuis, R.K.
 74, 76, 98
 Oude Vrouwenhuis, R.K. 74
 Oude Vrouwen- en Meisjeshuis, R.K.
 74, 75
 Oude- en Nieuwe Gasthuis 68, 107
 Oudelaan 133, 134
 Oudelaanmolen(sloot) 134
 Oudenaarde 77
 Oudheidk. Werkgemeenschap Delft 10
 Outghers., Jan 42
 Overgaauw Pennis, C. 131
 Pakistan 133
 Palm, Lena 73
 Palm, Petrus 82
 Palts, Keurvorst van de 65
 Pantjes, J. 25
 Paracelgroep 52
 Parijs 89
 Parkzoom 24
 Pastoor van Arskerk 96
 Pauwmolen 14
 Peer, A.J.J.M. van 10
 Peperstraat 7
 Perre, Johan Adriaen van de 61, 66, 67
 Peru
 Perzische Golf 135
 Phaff, H.E. 10
 Philippijnen, De
 Philips III, Koning 46
 Phoenix, Sociëteit 13
 Phoenixstraat 16, 18, 26-28
 Pietersdr., Barber 38
 Piso, Freek 24
 Plomp, M.C. 4, 29, 163
 Poiesz, Edward 97
 Polder, J.J. van der 88
 Polen 114
 Pomp, Dirk Gerrits 42
 Poppesteeg 136

- Poppink-de Kleer, M. 8, 10
 Porceleyne Fles, De 122, 124
 Portugal 39, 42, 45, 46, 48, 49, 54, 55
 Post, R.R. 54
 Pot, C. van der 18
 Potgieter, Barent Jansz. 42
 Prez, R.M. de 157
 Prinsenhof, Museum Het 4, 5, 7, 8, 10,
 27, 29-35, 104, 107, 116, 163
 Prinsenhof, Stichting 29
 Prinsenstad, Wijkgemeente 22
 Prins Hendrik, Chr. Muziekver. 19
 Prins Hendrik, Maritiem Museum 44,
 45, 47
 Prins Willemschool 26
 Prof. Krausstraat 21
 Prometheusplein 19
 Proteus-Eretes 24
 Psychiatrisch Centrum Joris 24, 25
 PTT Distributiecentrum 22
 Pulchri Studio 120
 Punta de Lavapié 45
 Puype, J.P. 7
 Quaekernaek, Jacob Jansz. 45, 46
 Radost, Theatergroep 27
 Rallepad 136
 Ravensloot, J.M. 131
 Raymakers, B.W. 10
 Reghter (Rechter), Jan 64, 68
 Reijne, Catharina 99
 Reijne, Cornelis 99
 Reijne, Johannes H.F. 99
 Reineveldbrug 107
 Reinier de Graaf Gasthuis 163
 Rembrandt, Ver. 29
 Remmerswaal, Tammo 121-124
 Renaix 76, 77
 Rensen, J.D. 18, 157
 Riel-Reinsma, Sj. van 14
 Riemenschneider, Tilman 49
 Rietveld 24, 25
 Rijkswaterstaat 14
 Rijksweg A4 22
 Rijksweg A13 134
 Rijnenburg, Nicolaas 57
 Rijswijk 120
 Ringpass, Hockeyclub 16
 Rio de Janeiro 136
 Rochussen, Ch. 116
 Roesel, Cornelius van 96
 Romas, J. de 63
 Rome 44, 113
 Romijn, J.F.J. 7
 Romme, Gianni 14
 Ronse 71, 72, 76, 77, 79, 81, 84-89,
 98, 99
 Rooie Rijers, De 13
 Rooijackers, Piet 93-97
 Roorda van Eijsinga, M.T. 157
 Roos, N. 27, 157
 Rotterdam 25, 37, 40, 41, 42, 44, 47,
 53, 55, 60, 67, 77, 82, 93, 95, 98,
 103,
 126, 132, 136, 163
 Rotterdamse Compagnie 40
 Rotterdamseweg 122, 124
 Rozemond, A.J.H. 10, 13, 164
 Rusland 65
 Ruys de Beerenbrouckplein 93
 Ryukoin Tempel 44
 Sakai 51
 Saksen 114
 Salden, J.J.E. 23
 Salm-Salm, Vorsten zu 8
 Samuël, Broeder 96
 Santa Maria, Eiland 42, 43, 45
 Santvoort, Melchior van 46, 49
 Sao Paulo 17
 Scalzo, C. 157
 Schaijk, Caspar van 93
 Schoemakerstraat 134
 Schonk, Cornelia 83, 99
 Schotland 28, 67, 113
 Schouten, P.J. 88
 Schröder, Christoffel 111
 Sebaltselanden 42
 Segeren, W.A. 26
 Sekigahara 48
 Senegal Compagny 113
 Setten, Wilhelmina van 32-34
 Siam 50, 51
 Siberië 39
 Sijtema, U. 27
 Sint-Aldegonde, Philips van 104
 Sint-Anna-Gesticht/Huize 74, 75, 93
 Sint-Hippolytuskerk, R.K. 81
 Sint Jansbrug, De 20
 Sint Jansbrug, Studentenver.

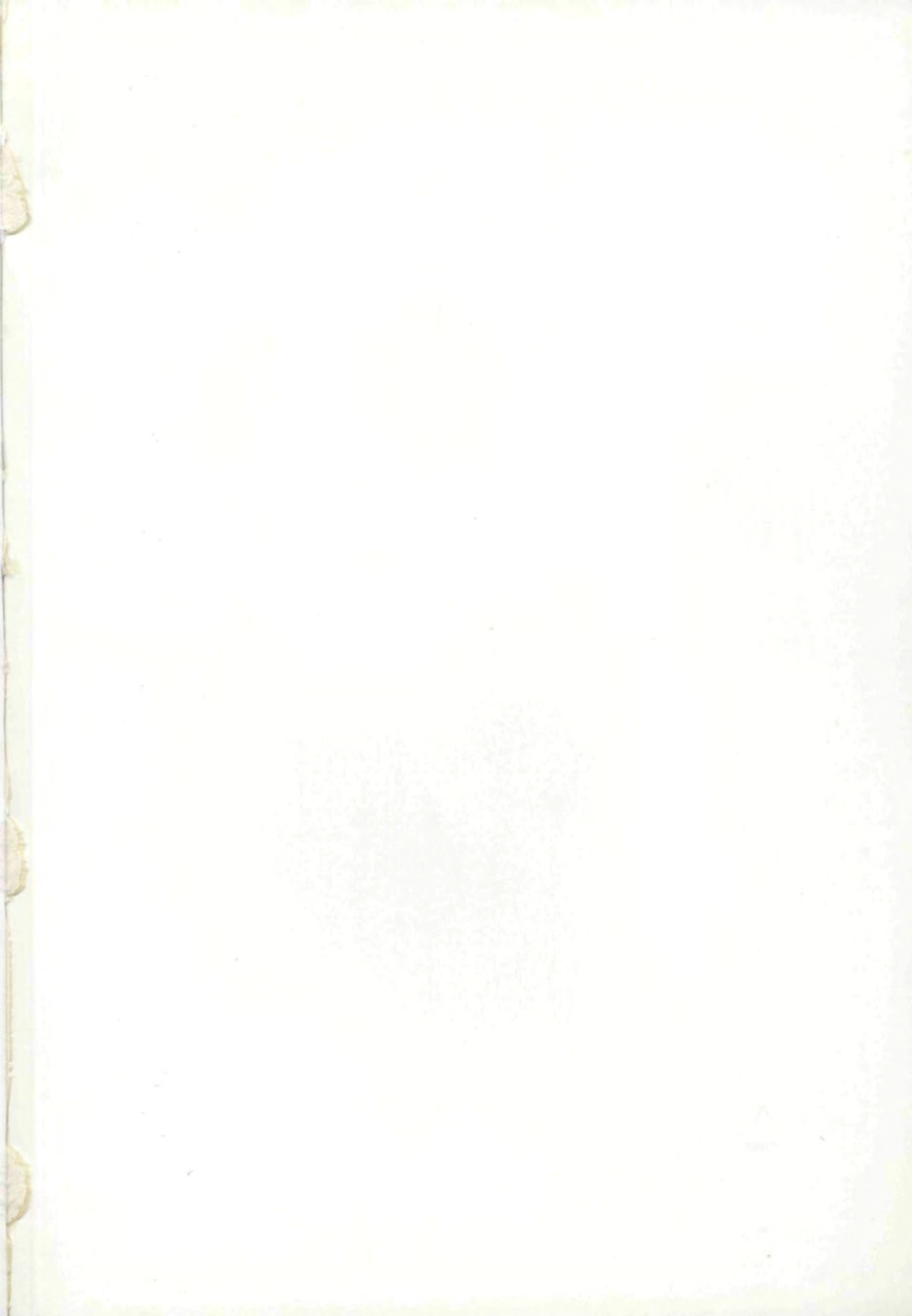
- Sint-Jorisweg 134
 Sint-Liduina, Invalidenbond 93, 95
 Sint Lucasgilden 29, 103
 Sint-Vincentius, R.K. Jongesint. 93
 Sint-Vincentius, Stichting 93
 Sion, Klooster 54
 Sjar el Arab 135
 Snoeks, Egidius 96
 Societas Meteorologica Palatina 65, 66
 Soest, W.R. van 7
 Son, Pieter Adriaan van 68
 Son, Adriaan van 62, 68
 Sorgh, Hendrick Maertensz. 104
 Sotheby's, Veilinghuis 113-115
 Spanje 7, 8, 39, 42, 43, 45, 46, 49, 54
 Speex, Jacques 50, 51, 55
 Spiering, R.P.M. 25
 Spoorsingel 132
 Sportfondsenbad 21
 Sportraad 18, 28
 Stadhuis 17
 Stadsherstel, Bureau 121
 Stads Kantoor 26
 Stanislas College, Sint 6, 7, 24, 26
 Stationsplein 22, 136
 Stefanna, Bejaardenhuis 93
 Stefanus Glorieux, Stichting 93
 Steffen-Hoogendoorn, W.C. 157
 Sterringa, A.M.G. 5, 10
 Stevens, Jacobus 62, 68
 Stevin, Simon 7
 Steyger, Leodegarius 97
 Stil Gezicht 134
 Stille Oceaan 41
 Straat van Magallanes 39, 41, 42, 45,
 55
 Strauss, Eduard 134
 Strauss, Johann 134
 Strauss, Joseph 134
 Strauss, Oscar 134
 Strauss, Richard G. 134
 Strausspad 134
 Swieten, Maria van 103
 Swieten, Piet van 24
 Syrië 54
 Taizé 95
 Tambo, Oliver R. 133
 Tanthof 131-134, 136
 Tapley, B. 14
 Techn. Univ. Delft 14, 17, 19, 22, 25,
 27, 28
 Techn. Hogeschool Delft 17
 Tehuis voor Wezen en OvD, R.K. 93
 Ter Heide 108
 Tétar van Elven, Jean Baptiste 112
 Tétar van Elven, Museum Paul 107,
 112
 Tétar van Elven, Paul 112
 Tétar van Elven, Pierre 112
 Texas 14
 Texel 76
 Teylers Stichting/Museum 59, 62, 67,
 163
 Thijsse, Lidy 112
 Thijsse, W.H. 17
 Tholen 77
 Thoms, W.C. 28
 Tienstra, M. 6
 Tigris 135
 Tigrispad 134
 Tilburg 75
 Tillema, M. 9, 10
 Tillemans, Willem 99
 Timmer, N. 14
 TNO 17
 Tochigi, Prefectuur 44
 Tojotomi, Hidejosji 46, 47
 Tokio 44, 47, 48, 51-53
 Tokoegawa, Jesajoe 46-48, 50
 Tongeren, A.J.F. van 158
 Torenstra, J.P. 18, 25, 157
 Tromp, Maerten Harpertsz. 108
 Trouwe, Schip de 41, 42
 Tsjajkovski, P.I. 20
 Turkije 135
 Tutein Nolthenius, J.R. 107
 Tuyl, Johannes F. van 91
 Ubbens, Jos 116
 Uden 82
 Unlimited, Barbershop Kwartet 21
 Ursmarus, Broeder 94
 Utrecht 98, 114, 163
 Valentine, Showgroep 19
 Valparaiso 42
 Van Berckelhof 135
 Van Foreestplein 135
 Van Foreestweg 135
 Van Kuijkhof 135

- Van Lodensteynstraat 53, 54
 Van Miereveltlaan 133
 Van Rossemweg 27
 Van Walsumhof 136
 Van den Berghof 135
 Veenendaal 132
 Veken, Johan van der 40
 Veldhuis, L. 14
 Velzen, Helena van 17, 18
 Venduehuis der Notarissen 113, 119
 Venlo 99
 Vennecool, Jacob Cornelisz. 42
 Verbrugge, B.D. 9, 10
 Verhaar, Johannes A. 91
 Verhagen, Hans 121, 164
 Verhaghen, zie v.d.Hagen
 Verhoeven, G. 7, 10
 Verhoeven, Pieter Willemsz. 50
 Verlegh, Malchus 96
 Verlengde Kruithuisweg 22
 Vermeer, Johannes 7, 34, 103, 163
 Verplancke, Laurentius 96
 Verschuyf, M.A. 5, 10
 Vertin, Petrus G. 116
 Verzetstrijdersbuurt 131, 132, 135,
 136
 Verzetstunnel 136
 Verveen, Paul 121, 123
 Verwersdijk 16
 Veste, Theater de 16, 22, 27
 Vierhovenkerk 25
 Visbanken 13
 Visser, P.C. 10
 Vitalis, Broeder 81, 82, 96
 Vlamingstraat 119
 Vlekke, J.L.M. 157
 Vliet, Hendrick Cornelisz. van 29-35,
 104
 Vliet, Willem Willemsz. van 29, 35
 Vlietpad 136
 Vlis, I. van der 7
 VOC 38, 39, 46, 49, 50, 51, 53, 55,
 114
 Vogelbuurt 132
 Voldersgracht 119, 120
 Vollenhoven, P. van 16
 Vondel, Joost van den 44
 Voordijkshoorn 135, 136
 Voorstraat 33, 34, 103
 Vormingswerk Bedrijfsjeugd 19
 Vorstman, Jan Gijsbert 68
 Vorstman, Johannes Gerardus 62, 68
 Vries van Heijst, F.M. de 131
 Vrijenban 133, 134
 Vrijenban, Openbare basisschool 14
 Vroom, F.N. 5, 9, 10
 VSB Fonds, Stichting 29
 VSSD 28
 VVV Delft 10
 Waag, De 123
 Waelpot, Helena 103
 Wageningen 27
 Wageningen, Fam. Van 35
 Wakker, K. 14
 Waller-de Vries, A.J.M. 107, 108
 Waller, A.C. 107
 Waller, F.G. 107
 Wallertuin 107
 Walsum, G.E. van 10, 131, 136
 Walsum, H.V. van 131, 136
 Walsum-Quispel, J.M. van 10
 Wanroy 99
 Waszink, J.H. 107
 Wateringseweg 118
 Weeber, P.Th. 22
 Weert, Sebalt de 42
 Weeshuis, R.K. 74-76, 82, 83, 89
 Wegner, J.G. 5, 10
 Weidmann-Cornelissen, R. 18
 Weiler, Patrick 29
 Weissensee 14
 Westblok 136
 Westfaals Museum 8
 Westhove, Kasteel 61
 Westlandseweg 136
 Weve, W.F. 9, 126, 127
 Wijbenga, D. 10
 Wijfjes, H.B.M. 7
 Wijk, Chr. van 18
 Wijnhaven 7, 124-126
 Wijnmaalen, G. 18
 Wijs-Kamp, J.M. de 10
 Wilhelmina van Pruisen, Prinses 111
 Willem I, Prins 14, 35
 Willem V, Prins 61, 111
 Willem I, Koning 20
 Willem-Alexander, Prins 17, 26
 Willemstad 77

Wingerde, A. van 18
 Wingerde, L. van 18
 Winkel, Marieke de 35
 Wippolder 132, 133
 Wippolder, Sportver. 14, 16
 Wit, J.P. de 158
 Witte, Emanuel de 29, 104
 Workman, Daniel T. 118
 Xapurí 132
 Xaverius, Broeder 85, 89, 96
 Xotus 134
 Yan Yaesu/Yeozen/Yoosen/Yooson 48,
 50, 52
 Zairepad/straat 136
 Zaltbommel 123
 Zandvliet, Vleeswarenfabriek 21
 Zeeland 61, 67
 Zeeuws Genootschap 67
 Zevenbergen, P. 7
 Zoetermeer 98
 Zonnebloem, Ver. 93
 Zuid-Chinese Zee 52
 Zuidflank 133, 134
 Zusters van Liefde 74
 Zweckhorst-de Rooij, L.C.A. 157
 Zwennis, W.C.M. 5, 6, 9, 10
 Zwijndrecht 68
 Zwijzen, Joannes 75, 98

Index van adverteerders

De Bruyn & Emeis Makelaardij 12
 Calertho beveiligingen 165
 Interieur Decor 156
 Energie Delfland 11
 Hoogheemraadschap van Delfland 128-
 129
 Drogisterij J.W.Elsenaar 130
 Gemeentearchief 100-102
 Kantoorvakhandel Frans Kempers 70
 Kleyweg's Stads-Koffyhuis 137
 Leeuwendaal advies 162
 Van Loenen Horlogerie-Stadsuurwerk-
 maker 36
 Naaborg's bouwbedrijf 164
 Fotobureau Fred Nijs 69
 Jenö Remezczy Hairstylist 161
 Koos Rozenburg Antiquiteiten 56
 Zalenaccommodatie De Schaapskooi 138
 Parfumerie Schipper 110
 Talens Foto Video 109
 Drukkerij Vis Offset 127

Activiteiten

Om de belangstelling voor de geschiedenis van de stad levend te houden, ontplooit Delfia Batavorum diverse activiteiten.

De vereniging brengt een **jaarboek** uit, met gevarieerde bijdragen over historische onderwerpen, aangevuld met een kroniek over belangrijke gebeurtenissen die in het afgelopen jaar in Delft hebben plaatsgevonden, een rubriek met recente publicaties over Delft en Delftenaren, een overzicht van archeologische vondsten en een verklaring van nieuwe straatnamen. Het jaarboek wordt beschikbaar gesteld aan leden, zonder extra kosten.

Delfia Batavorum reikt de **J.W. Blok-penning** vanaf 1993 uit. Deze erepenning wordt toegekend aan een persoon of instelling die zich bijzonder verdienstelijk heeft gemaakt voor het bevorderen van de kennis van en de belangstelling voor de geschiedenis van Delft en/of het bevorderen van het behoud en herstel van het cultureel erfgoed.

Gemiddeld acht keer per jaar verzorgt de vereniging voor de leden een **lezing**. Deze lezingen gaan veelal over specifiek Delftse onderwerpen, maar ook over algemene thema's. Introducés zijn welkom.

Jaarlijks organiseert Delfia Batavorum minstens één **excursie** buiten Delft, waaraan leden en introducés tegen betaling kunnen deelnemen.

De vereniging houdt leden op de hoogte van deze activiteiten door middel van een **nieuwsbrief**.

Lid worden

U kunt het werk van de historische vereniging Delfia Batavorum steunen door lid te worden. U levert daarmee een bijdrage aan het behoud van het historisch erfgoed in Delft. Bovendien kunt u dan deelnemen aan de activiteiten van de vereniging. Aanmelden kan bij het secretariaat: **Delfia Batavorum Pater Doumenstraat 9 2286 PP Rijswijk.**

